

ANKARAD, 2020; 1(2): 503-575	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	DOI:

**BELGRAD, PETERVARADİN VE ZENTA ARASINDA
OSMANLI-HABSBURG SAVAŞI**
**Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve
Seferin Günlükleri***

Hakan KARAGÖZ**

Öz: 1697 sefer yılı, II. Viyana Kuşatması'ndan sonraki Büyük Türk Savaşları'nın (1683-1699) neticesini tayin edecek olmasından dolayı hem Habsburglar hem de Osmanlılar için büyük önem arz etmiştir. Söz konusu yıl içinde cereyan eden Zenta Seferi'nde, tarafların birbirlerine karşı gösterecekleri üstünlük, dönem savaşlarının kaderini tayin edeceği gibi savaşların sonunda imzalanacak antlaşmanın şartlarını da değiştirecekti. Bu süreçte her iki imparatorluğu temsil eden orduların ve onları yöneten komutanların mücadelelerindeki üstün yanlarına veya zafiyetlerinin neler olduğuna ilişkin tespitlerde bulunmak; yine iki ezeli rakibin sefer yılındaki operasyon planları ve casusluk istihbaratlarıyla birlikte bu dönemde vuku bulan hadiselerin etki ve sonuçlarını değerlendirmek çalışmanın ana hedefleri arasında yer almıştır. Çalışmada incelenen bu hususlar, Avusturya Savaş Arşivi'nde kayıtlı günlüklerin verilerinin yanı sıra, arşiv belgeleri, muhtelif vesika istinsahları, kronikler ve yazma eserlerin verileri perspektifinde değerlendirilmiş ve zaman zaman mukayeselere gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Prens Eugen, Zenta Seferi, Habsburglar, Osmanlılar, Günlük

**THE OTTOMAN-HABSBURGS WAR OVER BELGRADE,
PETERWARDEIN AND ZENTA**

**The Chronicles of Prince Eugen's 1697 Zenta Campaign and
the Campaign from the Perspective of the Habsburgs**

Abstract: The 1697 Campaign Year was of great importance for both the Habsburgs and the Ottomans, as it would determine the outcome of the Great Turkish Wars (1683-1699) after the Second Siege of Vienna. The Zenta Campaign, which took place in the

* Yazar, değerli zamanlarını ayırarak metin üzerinde yaptıkları düzeltmeleri ve önerileri için Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye ve Prof. Dr. Feridun M. Emecen'e şükran borçludur.

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. hakan-karagoz@sdu.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4839-4961.

aforementioned year, would determine the superiority of the parties against each other and decide the fate of the period wars as well as the terms of the agreement to be signed at the end of the wars. In this study, we have evaluated and assessed the strengths, weaknesses and superior sides of the commanders who represented both empires and armies under their rule. Moreover, how the military operations of the two arch-rivals during the campaign year, the operation plans and the intelligence they obtained through espionage affected the military/logistics situations of the parties have been dealt with. These issues discussed in the study have been treated by using the archive documents, various document copies, chronicles and manuscripts, as well as the data of the diaries registered in the Austrian War Archive, and in the study we have made some comparisons in the study from time to time as in line with the issues discussed.

Keywords: Prince Eugen, Zenta Campaign, Habsburgs, Ottomans, Diary

Giriş

Burada kaleme alınacak olan makalenin amacı, her iki imparatorluğun 1697 sefer yılında ve Zenta Muharebesi sırasındaki operasyon planlarını, Habsburgların mücadeleler sırasındaki istihbarî (casusluk) faaliyetlerini, bu dönemde vuku bulan hadiselerin etkileri ve sonuçlarına ilişkin önemli bilgileri ihtiva eden günlükleri¹ Osmanlı [askeri] tarih araştırmacılarının dikkatlerine sunmaktır. Bosna harekâtının seyri² hakkında da bilgiler veren söz konusu günlükler, Avusturya Savaş Arşivi'nde kronolojik bir sırayla kayıtlı olup, Harp Şurası'na (Hofkriegsrat) Habsburgların Kovil³ karargâhından 10 Ağustos ile 5 Ekim tarihleri arasındaki zaman aralığında intikal eden haberlerden müteşekkildir. Burada hemen ifade edilmelidir ki bu çalışma, sadece günlüklerdeki bilgilerin perspektifinde kaleme

¹ Bu çalışmada incelenen günlüklerin kısa olanında hadiselerin çok fazla ayrıntısına girilmemiş, daha ayrıntılı olanında ise sefer yılında cereyan eden gelişmeler ilkinde nazaran oldukça tafsilatlı kaydedilmiştir. Dört varaktan müteşekkil kısa günlüğün orijinali için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6 (Ekler/Belge-2). Kısa günlüğün tercümesi için bkz. (Ekler/Belge-1). Kırk yedi varaktan müteşekkil mufassal günlük için ise bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7 (Ekler/Belge-3).

² Yazar, günlüklerde Eugen'in bahsi geçen 1697 Bosna Harekâtı'na ilişkin gelişmeleri başka bir çalışmanın sınırlarında değerlendirmeyi planlamaktadır.

³ Kovil veya Kobil. Macaristan'da, Petervaradin'in hemen karşısına düşen Neusatz (Ratzenstadt)'in doğusunda ve Tuna'nın sol kıyısında yer almaktaydı. Alfons Freiherrn von Wrede, Orts-, Namen-, und Sach-register, Orts-, Namen-, und Sach-register, Verlag des K. und K. Generalstabes, Wien 1892, s. 448. Martens, sehven olsa gerek, Kovil'in Tisa Nehri üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Carl von Martens, Allgemeine Geschichte der Türkenkriege in Europa, von 1356 bis 1812, II, Stuttgart 1829, s. 63.

alınmamış, günlüklerde geçen kayıtlar, Türkçe ve Almanca pek çok kaynağın verileriyle birlikte mukayese edilmek suretiyle değerlendirilmiştir. Ayrıca günlüklerde ve çalışmanın farklı yerlerinde geçen yer adlarında kısa açıklamalar yapılarak sefer coğrafyasının tanınmasına katkıda bulunulmuş; Zenta Muharebesi sırasında cereyan eden gelişmelerin zihinlerde somutlaşması için eklenen harita ve kısa günlüğün tercümesi çalışmanın sonunda araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Günlüklerdeki verilerin değerlendirilmesi ve analiz edilmesi dışında çalışmanın bir diğer hedefi, taraf orduların 1697 sefer yılında hangi stratejik hatalar yaptıkları; bunların hem Zenta Muharebesi öncesinde hem de muharebe anında tarafları hangi müşkül anlarla karşı karşıya bıraktığı; nihayet mücadelelerin seyrinde söz konusu hataların ne derecede etkili olduklarının izahını yapmaya çalışmaktır.

Bir kaç değerli çalışma⁴ dışında Zenta seferi, Osmanlı [askeri] tarih araştırmalarında gereken ilgiyi görmemiştir. Bununla birlikte literatürde, 1697 Zenta seferinin işlendiği dikkat çekici çalışmalar arasında, "Savaşın Sultanları"⁵ adlı eserin içerisinde Zenta Muharebesi'ne ayrılan ve oldukça teferruatlı bir şekilde kaleme alınan bölümün dışında, Moriz Edlen von Angeli'nin *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede 1699*⁶ adlı eserinin geldiği ifade edilmelidir. Ayrıca basımı *Österreichische Militärische Zeitschrift* tarafından gerçekleştirilen ve Prens Eugen (1663-1736) ile Kayzer I. Leopold⁷ arasında 1697 sefer yılında gerçekleşen yazışmaları ihtiva eden kaynak eser⁸, Zenta seferinin seyri ve sonuçlarının Habsburg tarafının gözüyle aydınlatılması bakımından oldukça önemlidir. Çalışmada, zikredilen bu değerli eserlerin yanında, Prens Eugen ile İmparatorluk yönetimi arasındaki yazışmaları içeren (özellikle 5 Temmuz, 31 Ağustos, 7 ve 15 Eylül tarihli olanları) vesikalar, bütünüyle olmasa da en dikkat çekici ve sefer yılında cereyan eden gelişmelerin anlaşılması için en istifadeli olanları göz önünde bulundurulmuş; yine metnin inşasında dönemin çağdaş müellifleri arasında yer almamasına rağmen

⁴ Feridun M. Emecen, Erhan Afyoncu, Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri, II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018, ss. 278-347; Mücteba İlgürel, "Zenta", İA., XIII, (1986); Erhan Afyoncu, "Zenta", DİA., XLIV, (2013), ss. 279-281.

⁵ Erhan Afyoncu, "Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları: Zaferden Bozguna", Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri, II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018, ss. 278-347.

⁶ Moriz Edlen von Angeli, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede 1699*, Verlag des K. K. Generalstabes, Wien 1876.

⁷ Kayzer I. Leopold. 1658 ile 1705 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

⁸ Die Bataille von Senta, Ein historisches Bruchstück aus dem Jahre 1697 (nach den Originalakten), Österreichische Militärische Zeitschrift, H. 7, S. 3, 1811.

General Browne'un Avusturya arşiv belgelerinden Zenta Seferi'yle ilgili istinsah ettirdiği kayıtlarından (*Des Feldzuges in Hungarn von 1697 unter Anführung des Printzen Eugene von Savoye*)⁹ sıklıkla istifade edilmiştir.

Söz konusu eserler, muhtelif vesika istinsahları, arşiv belgeleri ve harp günlükleri dışında, döneme ilişkin oldukça tafsilatlı bilgiler veren Osmanlı kronikleri, külliyatları, yazma eserleri ile Prens Eugen ve savaşları hakkında kaleme alınmış pek çok çalışmanın verileri ve izlenimlerinin, incelenen dönemin anlaşılmasında yadsınmayacak katkılar sağladığı da zikredilmelidir.

1. Zenta Seferi Öncesi Genel Durum

II. Viyana Kuşatması'ndan sonra, daha önceki devirlerinde görülmemiş bir bozgun yaşayan Osmanlılar, felaketlerin habercisi yeni bir sürecin şartlarıyla karşı karşıya kalmıştı. Bu dönemde yaşanan kaos hali, St. Gothard önlerindeki gibi kontrollü bir çekilmeyle örtbas edilecek durumda değildi. Viyana önlerinden geri çekiliş, Devlet-i Aliyye için oldukça felaketli olmuş ve büyük devletlerin kısa süre içinde ittifak kurmalarına fırsat vermiştir. Bu süreçte üç farklı cephede başlayan savaşların en dikkat çekici ve zorlayıcı olanları Habsburg serhaddinde yaşananlar olmuştur. Bu dönem muharebelerinin neredeyse tamamını kaybeden Osmanlılar, bir ümitle Macaristan seferlerini (1695/1696) sürdürmüş, aldığı başarılı sonuçlarla moral ve motivasyonunu kısmen artırmış, öyle ki üçüncü/sonuncu Macaristan seferinin hazırlıklarına¹⁰ dahi başlamıştır. 1697 sefer yılında Venedik'le hem karada hem de denizde mücadelelerini sürdürmeyi planlayan Osmanlılar, her şeyden önce Habsburglardan 1690 yılında geri aldıkları Belgrad'ı kaybetmemeyi ve güçlü hasmını Tuna hattının ötesinde tutmayı hedeflemişti¹¹. Bu önemli amaçların dışında 1697 sefer yılı, II. Viyana Kuşatması'ndan sonraki Büyük Türk Savaşları'nın (1683-1697) neticesini tayin edecek olmasından dolayı hem Habsburglar hem de Osmanlılar için büyük önem arz etmekteydi. Ayrıca II. Viyana Kuşatması sırasında Habsburg ordularına gönüllü olarak istihdam edilen ve 1697 sefer yılı için Habsburg ordularının başkomutanlığına getirilen Prens Eugen'in Fransızlara karşı gösterdiği başarılarını Osmanlılara karşı da gösterip gösteremeyeceği, başka bir ifadeyle rüştünü ispatlayıp ispatlayamayacağı da merak konusuydu. Zira Prens Eugen Habsburg ordularını Macaristan'da ilk kez kumanda edecekti.

⁹ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697 MS-Kg. Nr. 11.

¹⁰ Abdülkadir Özcan, "Mustafa II", DİA., XXXI, (2006), s. 277.

¹¹ Bernhard R. Kroener "Prinz Eugen und die Türken", Prinz Eugen von Savoyen und seine Zeit, Hrsg. von Johannes Kunisch, Verlag Ploetz, Freiburg-Würzburg 1986, s. 118.

Etrafında hatırı sayılır generalleri¹² ve sınırlı da olsa bir askeri güce sahipti. Dolayısıyla Eugen'in seferin sonunda elde edeceği başarıda, bir Feldmareşal [1693 yılından beri] olarak ne kadar etkili olacağı, generallerinin kendisine ne denli katkı sağlayacağı, Habsburg piyade ve süvarilerinin şevk ve azmi, 1697 sefer yılında Osmanlı komuta kademesinin askeri kabiliyeti, Habsburg birliklerinin gerçekleştirecekleri lojistik ve askeri operasyonlarıyla Osmanlılara verecekleri karşılık bir o kadar önemliydi. Bununla birlikte Osmanlı tarafının elde edeceği bir galibiyet, birkaç yıldır (1695/1696) devam eden başarı silsilesini tamamlayacak, belki de şartları daha makul bir antlaşmanın imzalanmasının önünü açacak; Habsburgların elde edeceği bir yeni zafer ise II. Viyana Kuşatması'yla birlikte süregelen seri galibiyetlerin tekrar hatırlanmasına sebebiyet vererek başarıları perçinleyecek ve neticede karşı taraf için şartları olabildiğince ağır bir akdin imza edilmesine imkân sağlayacaktı.

2. Osmanlıların Harekât Planları ve Genel Askeri Durumları

Yukarıda zikredilen beklentilere yönelik olarak Osmanlılar, H.19-20 Ramazan 1108/M.12-13 Nisan 1697 tarihinde Macaristan seferine çıkma kararı almış ve alınan karar gereği, 16 Haziran'da Edirne'den ayrılmış, orta koldaki bilinen güzergâh üzerinden yürüyerek, 26 Haziran'da Filibe'ye, 14 Temmuz'da Sofya'ya¹³, 30 Temmuz'da Niş'e¹⁴ gelmiş; daha Belgrad'a gelmeden hem Tuna hem de Sava nehirlerine köprü kurdurarak Habsburgların hazırlık yapmalarını engellemek istemişlerdi. Her iki nehir üzerine Osmanlılar tarafından köprü kurulması nedeniyle de Habsburglar, Osmanlıların sefer güzergâhları konusunda malumat elde edememişlerdir. Bu sebepten dolayı güçlerini Petervaradin, Orta Macar ve Erdel bölgesinde dağıtmak zorunda kalmışlar ve Osmanlı ordusu Pançova tarafına geçene kadar Petervaradin'e bir saldırı beklemeye devam etmişlerdir¹⁵. Mufassal günlükte geçen ifadelerle göre Osmanlılar, ya Sava Nehri'ni geçerek (beklenen planın dışında) saldırıya geçecekler ya da birliklerini

¹² Eugen, ordularına tecrübeli ve yetenekli generalleri istihdam etmiştir. Bunlar arasında yer alan Commercy hem sağ kolu sayılacak kadar değerli hem de süvarilerin başkumandanı olması bakımından vazgeçilmezdi. Kont Guido Starhemberg ve Kont Siegbert Heister ise önemli diğer generalleri arasında yer almaktaydı. Derek McKay, Prinz Eugen von Savoyen Feldherr dreier Kaiser, Graz-Wien-Köln 1979, s. 41. 1697 yılındaki askeri erkânın bir toplu listesi için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7.

¹³ Kausler, Osmanlı ordusunun 13 gün konakladığı Sofya menziline 4 Temmuz'da geldiğini ifade etmiştir. Friedrich von Kausler, Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen, Freiburg 1839, ss. 216-217.

¹⁴ Osmanlı ordusu, Niş'e geldiği sırada Habsburglar Petervaradin'de toplanmaya başlamışlardı (30 Temmuz 1697).

¹⁵ Angeli, a.g.e., s. 115.

ikiye ayırarak bir kısım birlikleriyle Sava'dan geçerek diğer kısmıyla Erdel veya Yukarı Macaristan istikametine yönelerek (beklenen plan) bir şarttırma taarruzu gerçekleştireceklerdi¹⁶.

Eugen'e göre Osmanlılar, şayet Tuna'yı geçerler ve Temeşvar'a doğru hareket ederlerse, Tisa Nehri boyunca ilkin Zenta'ya, oradan Küçük Kanije'ye¹⁷ doğru yürüyeceklerdi. Eugen'in bu tahmininin gerçekleşmesi halinde ise süvari generali Rabutin¹⁸ ve General Prens Thomas Vaudémont'un¹⁹ birliklerinin ana orduya çağırılması icap edecekti²⁰.

Osmanlılar nihayet 11 Ağustos 1697 tarihinde²¹, yedi yıldır hâkimiyetlerinde bulunan Belgrad sahrasına gelmişlerdir. Burada harekâtın yönüyle ilgili bir harp meclisinin toplanması²² kararlaştırılmıştır. Ordunun Petervaradin'e mi yoksa Orta Macaristan ve Erdel'e mi yöneleceği konusunda bir kesinlik bulunmamaktaydı. Yukarıda da ifade edildiği gibi Sava Nehri'ne köprü kurduran Osmanlılar, Habsburgların hazırlık yapmalarına mani olmak istemişler ve güçlerini bir yerde toplamayı tercih etmemişlerdi²³. Belgrad'daki harp meclisinde farklı görüşler ileri sürülmüş²⁴, neticede

¹⁶ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 217.

¹⁷ Alm. Kleinkanisch/Kleinkanizsa. Macaristan'da Tisa Nehri'nin sağ kıyısında, Segeyin'in güneyinde bulunan yerleşim yeri. Aynı zamanda Magyar-Kanizsa olarak da bilinmektedir. Dört cephesinden ikisi Tisa'ya siperlenmiş vaziyette ve nehrin sağ kıyısında yer alan kalesinin, nehrin sol kıyısında bir köprübaşı mevzii de bulunmaktaydı. Angeli, a.g.e., s. 32. Wrede, a.g.e., s. 427.

¹⁸ Johann Ludwig Graf Bussy-Rabutin. İmparatorluk Dragon Alayı (1689-1727). Zenta Muharebesi'nde yer alan Habsburgların enerjik ve başına buyruk süvari generali. Wrede, a.g.e., ss. 690-691; Angeli, a.g.e., s. 13.

¹⁹ Lothringen - Vaudémont. Feldmarschalleutnant. Süvari generali. Zenta Muharebesi'nde komutan. Wrede, a.g.e., s. 908.

²⁰ Die Bataille von Senta, s. 12.

²¹ Avusturya kaynakları Osmanlıların Belgrad'a geliş tarihini 9 veya 10 Ağustos olarak göstermektedir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkriege 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1a; Die Bataille von Senta, s. 10.

²² Esasen Belgrad'da iki harp meclisi toplanmıştı. Bunlardan ilki sadrazamın, diğeri ise Osmanlı padişahının huzurunda gerçekleştirilmişti. Kausler, a.g.e., s. 217.

²³ Die Bataille von Senta, s. 11; Alfred Arneth, Prinz Eugen von Savoyen (1663-1707), I, Wien 1858, s. 98; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 216. Mufassal günlüğün verilerine göre, her iki nehre köprülerin yapıldığı sırada Habsburgların Titel taraflarından gönderdiği 30 civarındaki Hayduk süvarileri, Belgrad altında, gamizona 2 saat uzaklıkta bulunan Yeniçerlerden 7'sini esir alarak geri dönmüşlerdir. (fol. 216).

²⁴ Söz konusu harp meclisinde tartışılan görüşlerin ilkinde, Tuna, Tımış, Bega ve Tisa nehirlerinin bulunduğu Temeşvar yönüne, ikincisinde ise daha yakınlardaki Petervaradin üzerine gidilmesi önerilmişti. Birinci görüşün temsilcisi Temeşvar muhafızı Koca Cafer Paşa, ikinci görüşün temsilcisi ise Belgrad muhafızı Amcazade Hüseyin Paşa idi. Nihayet daha elverişli olan, Sava Nehri geçilerek Petervaradin istikametine gidilmesini öngören görüş

Belgrad'a gelen Temeşvar muhafızı Koca Cafer Paşa'nın²⁵ Orta Macaristan ve Erdel'e gitmeyi hedefleyen önerisi kabul edilmiştir. Plana göre, Tuna'yı aşılıp Pançova²⁶ istikametine gidilecek, Tisa Nehri²⁷, Titel²⁸ hizasından geçilerek Titel Kalesi zapt edilecek, daha sonra Segedin, Göle (Gyula) ve Yanova kaleleri ele geçirilecek, nihayet Orta Macaristan itaat altına alınarak buraya Habsburglara karşı mücadele eden Imre Thökoly²⁹

yerine, Tuna Nehri'nin dışında akarsu ve bataklıklardan geçmeyi ve birçok köprü kurmayı gerektiren birinci görüş tercih edildi. Bu tercihte sadrazama muhalif olanların ve onun kolay başarı elde etmesini istemeyenlerin rolü olduğu öne sürülse de çağdaş bir kaynaktaki, (bkz. Orhan F. Köprülü, "İlm-i Nücûma Aid Bir Risâlenin Târîhi Kaynak Olarak Ehemmiyeti", TD., Sy. 2, 1950, s. 318, 320) Temeşvar'da yaptırdığı binaları Osmanlı padişahına göstermek isteyen Koca Cafer Paşa'ya ait görüşün ağır bastığı ifade edilmiştir. Anonim Osmanlı Tarihi, (1099-1116/1688-1704), Haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 126; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekayiat Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1074), Haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, ss. 621-622; Mehmet Topal, Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretname Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, ss. 297-301; Raşid Mehmed Efendi, Tarih-i Raşid ve Zeyli, I, Haz. Abdülkadir Özcan, vd., Klasik Yayınları, İstanbul 2013, ss. 543-544; Mücteba İlgürel, "Elmas Mehmed Paşa", DİA., XI, (1995) ss. 62-63; Belgrad muhafızı Amcazade Hüseyin Paşa, Osmanlıların lojistik şartlarını zorlayacak Temeşvar yönündeki sefer güzergâhını takip etmeleri halinde St. Gothard'da yaşanan bozgunun bir benzerine daha şahit olunacağını ifade ederek "felaketin haberciliğini" daha seferin başında yapmışsa da devlet ricalinin ya da başka bir ifadeyle Temeşvar muhafızı Koca Cafer Paşa'nın isteği makbul görülmüştür. Amcazade Hüseyin Paşa'nın görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Joseph von Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches, VI, Pest 1830, s. 635; Kausler, a.g.e., s. 217. Koca Cafer Paşa'nın görüşüne en sert tepkiyi verenler arasında yer alan Amcazade Hüseyin Paşa (bkz. Zübde-i Vekayiat, ss. 621-622; Anonim Osmanlı Tarihi, s. 126), Zenta Muharebesi'nde alman yenilgi sonrasında itibarı iade edilmek suretiyle 13 Eylül 1697 tarihinde sadrazamlığa getirilmiştir. Münir Aktepe, "Amcazade Hüseyin Paşa", DİA., IX, (1991), s. 9. Ayrıca bkz. Orhan F. Köprülü, "Hüseyin Paşa, Amca-zâde", İA., V/1, (1987), ss. 646-650.

²⁵ Mufassal günlüğün verdiği bilgiye göre Temeşvar muhafızı Cafer Paşa, az sayıdaki birlikleriyle 12 Ağustos'ta Belgrad'a intikal etmişti. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 218.

²⁶ Alm. Pancsova. Tıms Nehri'nin Tuna Nehri'ne döküldüğü yerde bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 633.

²⁷ Alm. Theiss. Lat. Tihfeus. Rusya sınırındaki Krapack dağlarından doğan, kuzeyden güneye süratle akarak Titel'in aşağısında Tuna'ya dökülen nehir. Éléazar de Mauvillon, Histoire du Prince Eugene de Savoye: généralissime des armées de l'empereur et de l'empire, I, Arkstée & Merkus, Amsterdam - Leipzig 1750, s. 204.

²⁸ Alm. Titul. Macaristan'da, Tisa'nın Tuna'ya döküldüğü yerde bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 873.

²⁹ Imre Thökoly (1657-1705). Orta Macar Kralı ve Erdel Prensi. Osmanlı yanlısı ve Habsburg karşıtı bir Macar devlet adamı olan Imre Thökoly, Habsburg yönetimindeki

atanacaktı. Böylelikle Budin'e kadar olan Tuna boyu Osmanlıların eline geçecek, geride tecrit edilmiş vaziyette bulunan Petervaradin Kalesi ise kolayca zapt edilecekti³⁰.

Mufassal günlükte geçen ve Habsburgların esirlerden edindiği bilgilere göre, yanlarında yüklü bir hazine ve hazinedarlarıyla birlikte Belgrad'a gelen Osmanlılar, burada oldukça kapsamlı lojistik (topçulukla ilgili ve sair) faaliyetlerde bulunmuşlardır. Habsburglar esirlerden Osmanlıların askeri güçleri hakkında kesin bilgiler alamamışlarsa da bir önceki yıla oranla asker sayılarının fazla olmadığı yönünde tahminlerde bulunmuşlardır. Yine de genel kabul Osmanlı sultanının iyi bir orduya sahip olduğuydu. Söz konusu tahminlerde bir karmaşa olduğu kesindi; zira alınan başka haberlere göre de Osmanlılar geçen yıla oranla daha güçlü bir orduya sahipti³¹. Jorga'nın ifadesine göre Osmanlıların, 1697 sefer yılında 135 bin kişilik³² bir askeri gücü bulunmaktaydı³³. Broucek ise Osmanlı ordusunun askeri gücünü, 60 bini piyade ve 40 bini süvari olmak üzere 100 bin asker olarak göstermiştir. Broucek ayrıca Osmanlıların 200 topunun varlığına işaret etmiştir³⁴.

Daha önceki seferlerde olduğu gibi 1697 sefer yılında da Kırım Hanı ve birliklerinin desteğine ihtiyaç duyulmuştu. Bu minvalde Osmanlı yönetimi, Osmanlı seferlerinde önemli rol oynayan Kırım hanı Selim Giray'ın da orduya katılmasını istemiştir. Lakin Kırım ileri gelenleri, muhtemel bir Rus tehlikesini ileri sürerek hanın Kırım'dan ayrılmasına izin vermemişlerdir. Bunun üzerine Selim Giray, oğullarından Şehbaz Giray'ı

asi/Protestan Macarların önderiydi. Imre Thököly hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sandor Papp, "Tököli Imre", DÍA., XLI, (2012), ss. 277-278.

³⁰ Nusretname, s. 299.

³¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 217. Bu konu mufassal günlükte daima tartışma konusu olmuştur. Günlükte Osmanlıların ciddi bir askeri güçlerinin olduğu belirtilmekle birlikte bir önceki yıla kıyasla ordunun ya daha iyi olduğu ya da geçen yılki asker sayısına sahip oldukları zikredilmiştir. (aynı yer, fol. 218, 219).

³² Kausler Osmanlı ordusunun askeri gücünün, 120 ila 150 bin (Kausler, a.g.e., s. 217); Zimmermann ise 100 ila 135 bin (Wilhelm Zimmermann, Prinz Eugen der edle Ritter und seine Zeit, Stuttgart 1838, s. 172) civarında olduğu görüşündedir. Mufassal günlükte geçen ifadeler ve Habsburglar tarafından 14 Ağustos itibarıyla edinilen bilgilere göre Osmanlıların karada 15 binden fazla (başka bir bilgiye göre, 18 bin), suda ise 8000 civarında askeri bulunmaktaydı. Günlükte, süvari sayısının çokluğundan dolayı bilgi alınmadığı ifade edilmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 219.

³³ Nicolae Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches, IV, Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft, Gotha 1911, s. 261; Johann Pezzl, Eugens Leben und Thaten, Wien 1791, s. 64.

³⁴ Peter Broucek, Erich Hillbrand, Fritz Vesely, Prinz Eugen und Heerwesen, Franz Deuticke Verlagsgesellschaft, Wien 1986, s. 35. Ayrıca bkz. Ekler/Tablo-1.

birliklerinin başına geçirmiştir³⁵. Şehbaz Giray ise Osmanlılar Paçova'da iken 10 bin kişilik birliğiyle Osmanlı ordusuna katılmıştır³⁶. Avusturya kaynaklarında bu sayı oldukça az gösterilmiştir. Nitekim mufassal günlüğün ifadelerinden anlaşıldığına göre Habsburglar, duydukları haberlerden Kırım askerlerinin 23 Ağustos'ta orduya intikal ettiklerini, kendileri için olabildiğince hızla ekme (1000 porsiyon) pişirildiğini ve sayılarının ise 2000 civarında olduğunu öğrenmişlerdi³⁷.

Osmanlıların kara birlikleri kadar donanmalarının seferlerdeki önemi tartışılmazdı. Osmanlı donanmasının, özellikle ordunun iâşe ve toplarının sevkinde sağladığı katkının yanında, ordudan daha ilerde harekete geçerek düşmanın konumu ve planları hakkında edindiği bilgilerle kara birliklerinin güvenliğini emniyet altına alması dikkate değerdi. Osmanlıların 1697 sefer yılında 106 parça gemileri vardı³⁸. Söz konusu gemilerin 16'sı kadirga, 30'u firkate, 60'ı ise şayka idi. En küçük kadirgalarında 150 mürettebat ve 10 top bulunan³⁹ Osmanlı donanmasının gemileri, Habsburglarca alınan haberlere göre ilkin Sava'nın Tuna'ya döküldüğü yerden Zemun'a kadar olan bölge istikametinde konuşlanmışlardı. Öncü firkateler ise Salankamen taraflarında kendisini göstermişlerdi (11 Ağustos)⁴⁰. İstinsah ettirdiği kayıtlarında da benzer görüşlere yer veren Browne, Petervaradin'e saldırmayı planlayan Osmanlıların, donanmalarıyla Sava'nın Tuna'ya döküldüğü yerden Zemun ve Salankamen'e dek konuşlanmayı planladıklarını ifade etmiştir⁴¹.

Petervaradin'e veya Ösek'e⁴² yönelmesi beklenen Osmanlıların, harp araç gereçlerinin gemilere nakledilmesinden sonra donanmasındaki gemileriyle Titel'e saldırmak ve burayı zapt etmek düşüncesinde oldukları Habsburglarca da bilinmekteydi. Osmanlılar bu planlarıyla Tisa Nehri ve

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Târih-i Mehmed Giray, Österreichische Nationalbibliothek nr. 1080, 71b-73a. Söz konusu yazma eserin transkripsiyonu ve değerlendirmesi için bkz. Uğur Demir, Târih-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin), Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

³⁶ Nusretname, s. 303; Afyoncu, "Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları", s. 301.

³⁷ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 223.

³⁸ Martens, a.g.e., s. 106.

³⁹ Die Bataille von Senta, ss. 10-11. Johann Heinrich Hennes, Prinz Eugen von Savoyen, Seifertsche Buchdruckerei, Mainz 1856, s. 10; Kausler, a.g.e., s. 218; Zimmermann, a.g.e., s. 173.

⁴⁰ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 217.

⁴¹ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 5.

⁴² Alm. Essegg. Slovenya'da. Drava'nın Tuna Nehri'ne döküldüğü yerin yakınlarda bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 257.

hinterlandındaki araziye kontrol edecek ve daha sonraki harekâtlarını rahatlıkla icra edeceklerdi⁴³.

Habsburgların Petervaradin'e yönelik bir saldırı beklemelerine karşın Osmanlı sadrazamı⁴⁴, Petervaradin istikametine gidilmemesi gerektiği düşüncesindeydi. Bu fikre Şeyhülislam Feyzullah Efendi de destek vermiş, böylelikle Petervaradin'e saldırma düşüncesinde olanların muhalif sesleri, her ikisinin II. Mustafa⁴⁵ üzerindeki nüfuzuyla susturulmuştur⁴⁶. Habsburglarla olan muharebeler başlamadan paşalar arasında, seferin hangi yöne yapılacağı konusunda var olan anlaşmazlık, padişahın itibarını kazanma duygusu, gurur ve ihtiras⁴⁷, bundan sonra cereyan edecek olan hadiselerin seyrini en başından belli etmiş ve "nasıl başlarsan öyle gider" sözünü bir kez daha hatırlara getirmiştir.

Eugen, casusluk istihbaratıyla Osmanlıların Petervaradin'e saldıracakları yönünde tahminlerde bulunmuşsa da⁴⁸ bundan çok da emin olamamıştır. Esasen seferin hemen başlarında taraf ordular, rakibini nerede karşılayacağı veya rakibiyle nerede karşılaşacağı konusunda kesin bir bilgiye sahip değillerdi. Bu sebeple hem Prens Eugen hem de Osmanlı sadrazamı Elmas Mehmed Paşa, birliklerini harekât sahasında "gezici" olarak tutmayı tercih etmişlerdir⁴⁹. Dolayısıyla Osmanlıların sefer istikametleriyle ilgili bütün düşünceler sadece bir tahmindir ve orduların harekât planlarını, sefer yılı içerisinde cereyan eden gelişmeler tayin edecektir.

Habsburglar, Osmanlıların- 16 Ağustos tarihi itibarıyla- hangi istikamete yönelecekleri konusunda kesin bir fikre sahip değillerdi. Osmanlılar Sava'dan mı yoksa Tuna'dan mı geçiş yapacaklardı? Mufassal günlüğün

⁴³ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 217-218.

⁴⁴ Elmas Mehmed Paşa. Sadareti 1695 ile 1697 yılları arasındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlgürel, "Elmas Mehmed Paşa", ss. 62-63.

⁴⁵ Osmanlı Padişahı. 1695 ile 1703 yılları arasında hüküm sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Mustafa II", DİA., XXXI, (2006), ss. 275-280.

⁴⁶ Nusretname, ss. 297-298.

⁴⁷ Zenta seferinin hezimetle sonuçlanmasında, paşalar arasındaki rekabetin/anlaşmazlığın oldukça etkili olduğu ifade edilmelidir. Bu durum, Zenta Seferi'nin muhtelif zamanlarında kendisini göstermiştir. Osmanlı müelliflerinin bir kısmı, devlet ricali arasındaki bu gibi anlaşmazlıkların Zenta hezimetinin habercisi olduğu kanaatindedir. Bir örnek için bkz. Zübde-i Vekayiat, s. 621. Yine bir Osmanlı kroniğinde, Osmanlı ordusunun Sofya menzlinde ikamet ettiği sırada Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın, kendisinden sadaret mührünü almak istediği zanıyla Yeniçeri Ağası Mahmut Paşa'ya düşmansı hisler beslediği ifade edilmiştir. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 126.

⁴⁸ Nusretname, s. 301.

⁴⁹ Arneth, a.g.e., s. 99.

ifadelerine göre söz konusu belirsizlik en fazla iki gün içerisinde açıklığa kavuşacaktı⁵⁰.

Habsburglar tahminlerinde yanılmamış ve Osmanlılar, Divan'da aldıkları karar gereği, 18 Ağustos 1697 tarihinde Tuna Nehri'ni geçmeyi kararlaştırmışlardı. Habsburgların haberdar olduğu söz konusu kararın alınmasında, Petervaradin tahkimatının güçlendirilmesi oldukça etkili olmuştu. Belgrad'da ordu işlerini sürdüren Osmanlılar, Imre Thököly'nin orduya katıldığı bu sıralarda, 4 gün önce (14 Ağustos'ta) Temeşvar tarafına gönderilen büyük konvoyda bulunan iaşe yüklü araba ve yük hayvanlarının (develerin) eksikliğinden kaynaklanan bazı lojistik problemler yaşamışlardı⁵¹.

Eugen'in casusluk faaliyetlerinden edindiği bilgilere göre Osmanlılar, imparatorluğunun eski şanını yeniden tesis etmek gayesiyle seferde şahsen yer alan sultanları⁵² ve yanlarında topraklarıyla birlikte, bir yandan Tuna'yı geçmişler (19 Ağustos'ta)⁵³ bir yandan da (Belgrad'da dört paşasını bıraktıktan sonra) Sava'yı geçerek Salankamen'e hareket etmeyi kararlaştırmışlardı (21 Ağustos 1697)⁵⁴. Eugen'in edindiği bir diğer istihbarata göre Türklerin ana ordusuyla Paçova'ya geçerken bazı birliklerinin de Moriş⁵⁵ Nehri'nde görünmüş olmalarıydı⁵⁶.

Osmanlı devlet ricali arasındaki rekabetin sona ermesiyle Tuna'nın kuzeyine geçebilen Osmanlı ordusu, kısa günlüğün verilerinden ve Habsburglarca edinilen casusluk faaliyetlerinden de anlaşıldığı üzere Paçova'da yeni karargâhını kurmuştur (19 Ağustos 1697). Osmanlı donanmasının gemileri ise, 16 Ağustos'tan itibaren Titel'den kısmen, 21 Ağustos'ta ise artık kendilerini Habsburglara açıkça göstermişlerdir⁵⁷. Mufassal günlükte ve Browne'un yazmasında geçen ifadeler, Osmanlı gemilerinin 16

⁵⁰ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 220.

⁵¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 221.

⁵² Johann Wilhelm Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, V, Friedrich Andreas Perthes, Gotha 1857, s. 152.

⁵³ Browne, Osmanlıların Belgrad'ın aşağısından Tuna'yı geçtiği tarihi 18 Ağustos olarak kaydetmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 5.

⁵⁴ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VIII-26 (Eugen'in Kayzer'e Kobila ordugâhından yazdığı 21 Ağustos 1697 tarihli rapor); Die Bataille von Senta, s. 15; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 222; Angeli, a.g.e., s. 121.

⁵⁵ Alm. Maros. Macaristan'da. Tisa Nehri'nin sol kollarından biridir. Macarsitan'da Csik'ten doğan nehir, Segedin'de Tisa'ya dökülür. Wrede, a.g.e., s. 530.

⁵⁶ Angeli, a.g.e., s. 116.

⁵⁷ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1a.

Ağustos'tan itibaren Tisa'nın Tuna'ya döküldüğü yerde durarak kendilerini Habsburglara gösterdiklerini teyit etmişti. Bölgeye yaklaşan birlikler aynı zamanda Tımsı Nehri⁵⁸ üzerine de bir köprü inşa etmişlerdi (15/16 Ağustos 1697)⁵⁹. Bir gün sonra ise Titel Kalesi'nden Osmanlılara ait toplardan seslerin duyulduğu (17 Ağustos 1697); Salankamen'e doğru hareket eden Osmanlı gemilerinin ise Habsburgların ileri gönderdikleri şaykalar karşısında önce geri çekildikleri, 21 Ağustos'ta ise [yeniden] Salankamen'de görüldüklerine dair haberler alınmıştı⁶⁰.

3. Habsburgların Genel Askeri Durumları ve Harekât Planları

“Türkler Viyana önlerine yeniden gelebilecekler miydi?”. Bu soru Habsburgların, Türklerin her Macaristan seferine çıkışlarında kendilerine sordukları en ürpertici soruydu. Her ne kadar 12 Eylül 1683 tarihinde Türkler Viyana önlerinden geri döndürüldülerse de bu onların bir daha Viyana önlerine yürümeyeceği anlamına gelmemekteydi. Bu soru, Büyük Türk Savaşları'nın başarıyla geçen seyri gereği, akıllara dahi getirilmek istenmemişse de Habsburgların Zenta Seferi öncesinde genel durumu, Avusturya kaynaklarının gözüyle hiç de iç açıcı değildi.

General Rabutin, daha 1697 yılının başlarında Habsburgların genel durumuyla ilgili oldukça sert değerlendirmelerde bulunmuştu. Ona göre, II. Viyana Kuşatması ve Salankamen'de elde edilen başarılarından sonra Habsburglar, cesaretlerini kaybetmiş ve önemli hasletlerini Türklere devretmişlerdi. Dük von Lothringen ve Prens Louis benzeri kumandanları yoktu. Rabutin, son dört sefer yılında taraflar arasındaki rekabeti, tavşan ile av köpeği arasındaki ilişkiyle özdeşleştirerek oldukça cesur ve gerçekçi bir yaklaşımda bulunmuştu⁶¹.

Habsburgların 1697 sefer yılında en ciddi problemlerinden belki de ilki, batıda Fransızlarla İtalya'da (Prens Eugen'in kumandasında Cuneo/1691 ve Casale/1695'de) ve Prusya'da; doğuda Türklerle sürdürülen

⁵⁸ Alm. Temes. Macaristan'da. Tuna'nın sol kıyısındaki kollarından olup Pançova'da Tuna Nehri'ne dökülür. Wrede, a.g.e., s. 862.

⁵⁹ Habsburglar, daha sonra Osmanlıların Tımsı Nehri'ne inşa ettikleri köprüden geçtiklerini hatta bir miktar da yürütüklerini öğrenmişlerdir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 220.

⁶⁰ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 5; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 220.

⁶¹ Max Braubach, Prinz Eugen von Savoyen, I, Verlag für Geschichte und Politik, Wien 1964, s. 241; Ernst Trost, Prinz Eugen, Wien-München 1985, s. 9. Habsburgların sefer yılının başlarındaki genel durumu için ayrıca bkz. Ernst Marquardt, Prinz Eugen von Savoyen: Feldherr Staatsmann, Persönlichkeit, Münster 1940, s. 9.

muharebelerden dolayı yaşadıkları lojistik ve finans⁶² sorunlarıydı. Dönemin tarihçileri, Habsburg yönetiminin hem XVI. Louis'nin tecavüzlerine karşı Batı cephesinde hem de ezeli hasmı Osmanlılara karşı Doğu cephesinde giriştiği mücadeleler arasında bir bocalama yaşadığı konusunda hemfikir⁶³.

Habsburgların ikinci büyük sıkıntıları ise Orta Macaristan ve Erdel'deki isyanlardı. Uzun süren Türk Savaşları nedeniyle sözü edilen yerlerde Habsburg yönetimine karşı büyük hoşnutsuzluklar ortaya çıkmıştı. Nitekim Osmanlılar tarafından Orta Macarsitan Kralı yapılmak istenen Imre Thököly ve taraftarları, Tokaj, Cato ve Sáros-Patak'ta isyan girişimlerinde bulunarak Habsburg idaresini zor durumlara sokmuşlardı⁶⁴. 1697 seferinin hemen başlarında Macarlar isyan bayrağını çekmişlerse de söz konusu girişim Prens Vaudémont tarafından bastırılmıştır (15 Temmuz 1697)⁶⁵.

II. Viyana Kuşatması ve Büyük Türk Savaşları döneminde Habsburg ordularını sevk ve idare eden başkomutanlar arasında, Karl von Lothringen, Maximilian II. Emanuel von Bayern (1688)⁶⁶, Markgraf Ludwig von

⁶² Habsburgların 22 Şubat 1697 tarihindeki tespitlerine göre, bir önceki sefer yılı askeri harcamalarından kaynaklanan borçları, 7.929.000 florin civarındaydı. Söz konusu meblağın tazmini için 3.794.000 florin kadar bir ödenek ayrılmışsa da açık kapanmamıştı. 4.135.000 florin civarındaki açığı kapatılması için bir takım girişimlerde bulunulmuşsa da mali sorunlar tümüyle ortadan kaldırılamamıştır. Elbette ki bu mali sorunlar, Habsburgların lojistik problemlerini aşmalarına da mani olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Angeli, a.g.e., ss. 33-46. Orduya intikalinden sonra Eugen Kayzer'e yazdığı raporunda: "*tarif edilemeyecek kadar bedbaht bir halde olduklarını, orduda disiplinin kalmadığını, un, ekmeğe, yem, odun ve işe arabalarına duydukları ihtiyacın had safhada olduğunu, askerlere ödeme yapmak için hazinelerinde tek kuruluş [yani Kreuzer] bile kalmadığını*" ifade etmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-43, (Eugen'in Kayzer'e Petervaradin ordugâhından yazdığı 26 Temmuz 1697 tarihli rapor); McKay, a.g.e., s. 41; Trost, a.g.e., s. 10; Viktor Bibl, Prinz Eugen Ein Heldenleben, Johannes Günther Verlag, Wien- Leipzig 1941, s. 72.

⁶³ Virginia Aksan, Osmanlı Harpleri 1700-1870, çev. Gül Çağlı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 28.

⁶⁴ Die Bataille von Senta, s. 7; Zimmermann, a.g.e., s. 172; Hennes, a.g.e., s. 11.

⁶⁵ Jorga, a.g.e., s. 261; Zimmermann, a.g.e., s. 173; Kausler, a.g.e., s. 212; Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Angeli, a.g.e., ss. 93-99.

⁶⁶ Maximilian II. Emanuel von Bayern (1662-1726). Osmanlılar 1683 yılında Viyana'yı kuşattıklarında maiyetindeki 11 bin askeriyle Kayzer'e şehre yardıma gelmiştir. Kayzer, Emanuel von Bayern ve elbette Jan Sobieski'nin şehre yardıma gelmesiyle Viyana şehrini Türklere kurtarmıştır (12 Eylül 1683). Maximilian von Bayern, II. Viyana Kuşatması'ndan sonra da Bavyeralı birlikleriyle Estergon'un 1683 yılındaki kuşatmasına iştirak etmiştir. Budin'in 1684 senesindeki başarısız kuşatmasında yer almış ve devam eden Türk savaşlarına iştirak ederek büyük bir cesaret örneği göstermiştir. 12 Ağustos 1687 tarihinde zaferle sonuçlanan Mohaç Muharebesi'ne, ordunun sağ kanadını yöneten Ludwig Wilhelm von Baden'le birlikte katılmıştır. Emanuel von Bayern, 1688 yılında Kayzer tarafından kendisine tevdi edilen Habsburg orduları başkomutanlığı payesiyle Belgrad'ı Osmanlılardan

Baden (1689)⁶⁷, Kurfürst Friedrich August von Sachsen (1695/1696)⁶⁸ gelmekteydi. Friedrich August'un 27 Haziran 1697 tarihinde Lehistan krallığına seçilmesi ve ciddi herhangi bir askeri başarı sergileyememesi üzerine 1697 sefer yılında söz konusu göreve Prens Eugen getirilmiştir. Habsburgların başkomutanı, yeni görevine 34 yaşındayken, Kayzer I. Leopold tarafından, Harp Şurası Başkanı Rüdiger von Starhemberg'in 15 Mart 1697 tarihli tavsiye yazısıyla⁶⁹ getirilmişti (5 Temmuz 1697)⁷⁰. İtalya'da gerçekleştirdiği muharebelerle tecrübe kazanan Eugen, Macaristan'daki Habsburg ordularının başkumandanlığı göreviyle ilk kez önemli bir sorumluluk üstlenmiş ve kariyeri için ciddi bir fırsat elde etmiştir⁷¹. Prusya kralı Büyük Friedrich (1740-1786)'in dahi övgülerine⁷² mazhar olan Eugen'in söz konusu göreve getirilmesiyle Habsburglar, Büyük Türk Savaşları döneminde

almayı başarmıştır. Pek çok yerinden yaralandığı kuşatmada en ön saflarda yer almıştır. Mavi üniformasından dolayı Avrupa'da Blauer-König/Mavi Kral ve Türk Savaşlarında elde ettiği başarılarından dolayı da Türkenbezwinger/Türklerin galibi ünvanlarını elde etmiştir. Emanuel von Bayern'in askeri kariyeri ve Türk savaşlarındaki askeri operasyonları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Winfried Gold, *Das Zeitalter Max Emanuels und die Türkenkriege in Europa 1683-1687*, München 1990; Karl Theodor von Heigel, "Maximilian II. Emanuel", *Allgemeine Deutsche Biographie*, XXI, Duncker & Humblot, Leipzig 1885, ss. 22-27.

⁶⁷ Markgraf Ludwig von Baden (1655-1707). "Türkenlouis" olarak anılmış, askeri kariyerinin hemen başlarında Generalwachtmeister rütbesiyle Viyana'nın Türkler'den kurtuluşunda görev almıştır. 23 Kasım 1683 tarihinde süvari generalliğine yükseltilmiş, 12 Aralık 1686 tarihinde 31 yaşındayken Feldmareşall ünvanını elde etmiş, 6 Eylül 1689 tarihinde ise Osmanlı ordularına karşı Habsburg ordularının başkomutanı ilan edilmiştir. Bu dönem savaşlarında stratejik becerilerini sergileyerek Osmanlıları durdurmuş ve geri çekilmelerine neden olmuştur. Baden'in askeri kariyeri ve Türk savaşlarındaki askeri operasyonları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Freiherrn Philipp Röder von Diersburg, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden Feldzüge wider die Türken, I-II*, Müller'schen Hofbuchhandlung, Carlsruhe 1839.

⁶⁸ Saksonya elektörü. Türkçe literatürde Frederik Ogüst.

⁶⁹ Tavsiye yazısı için bkz. Bibl, a.g.e., ss. 70-71. Harp Şurası Başkanı Starhemberg, askerleri tarafından oldukça sevilen Eugen hakkında övgüyle bahsettiği yazısında şu ifadelere yer verir: "*Ich weiß niemand zu nennen der mehr Verstand, Erfahrung, Fleiß und Eifer für des Kaisers Dienst besitzt, mehr Großmut und Uneigennützigkeit bezeigt, und mehr von den Soldaten geliebt wird als Prinz Eugen von Savoyen*". Heinrich Kretschmayr, *Prinz Eugen Briefe, Berichte und Stimmen*, München 1940, s. 15.

⁷⁰ Braubach, a.g.e., ss. 245-246; Prinz Eugen von Savoyen 1663-1736, Ausstellung zum 300. Geburtstag 9. Oktober bis 31. Dezember 1963, Wien 1963, s. 25. Eugen'in görevlendirilme yazısı hakkında bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-10, (5 Temmuz 1697), fol. 2-3.

⁷¹ Zimmermann, a.g.e., s. 172; Hennes, a.g.e., s. 11.

⁷² "*Wenn ich etwas taue, wenn ich etwas von meinem Handwerk verstehe, namentlich in schwierigen Einheiten, verdanke ich es dem Prinzen Eugen*". "*Eğer bir işte yetenekli ve sanatımın en ince ayrıntılarındaki zorluklarda ustaysam, bunu Prens Eugen'e borçluyum*".

yaşadıkları şöhretli yıllara yeniden dönmenin heyecanını yaşamaya başlamışlardır⁷³.

1697 sefer yılı için Harp Şurası aracılığıyla verilen talimatnamede⁷⁴ Eugen'in, mali sıkıntılar gereği saldırı değil savunma pozisyonunda kalması, Petervaradin'i tahkim etmesi, Zemun sahrasını birlikleriyle kontrol altında tutması, nihayet Tuna ve Tisa nehirleri arasında konuşlanması istenmiştir. Eugen hareketlerini Türklerin hareketlerine göre belirleyecek ve Kont Rabutin'in Erdel'deki birlikleri ise ana orduya katılacaktı. Görüş almadan hiçbir saldırı girişiminde bulunmayacak, sadece avantaj elde edilecek zamanlarda taarruza geçebilecekti⁷⁵. Eugen'in operasyonlarında kati surette kumar oynanması, diğer bir ifadeyle risk almamasını bekleyen ve isteyen Kayzer, verdiği talimatlarla⁷⁶ Habsburg birliklerinin 1697 sefer yılında biraraya gelmesini oldukça önemsemişti. Zira ana orduya katılması beklenen süvari birliklerinin görevlerini layıkıyla yerine getirmeleri, Habsburgların sefer planlarını başarıyla icra edilebilmeleri için ziyadesiyle önemli olduğu gibi olmazsa olmaz şartlardan biriydi.

Eugen, kendisine verilen talimat gereğince, Osmanlıların hareketlerini daha önceden haber almalı, bu hususta hep bir adım önde olmalı ve gelişmeleri Viyana'daki Harp Şurası'na vakit kaybetmeksizin bildirmeli, nihayet Tuna'nın her iki yakasında yürüyüş halinde olan Osmanlılara mani olmak için elinden gelen her türlü çabayı göstermeliydi⁷⁷.

1697 seferi başlarında (Haziran ayında) Belgrad ve Temeşvar'a yönelme fikrinde⁷⁸ olan lakin sonrasında bu düşüncelerinden birliklerinin elverişsiz

⁷³ Arneth, a.g.e., s. 97.

⁷⁴ Kayzer tarafından Eugen'in uymakla yükümlü olduğu hususlara ilişkin yazılan 5 Temmuz 1697 tarihli talimatname için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Feldakten, VII.

⁷⁵ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-10, fol. 4-7; Angeli, a.g.e., ss. 62-63. McKay, a.g.e., s. 41.

⁷⁶ Kayzer Eugen'e yazdığı 8. talimatında şu ifadelere yer vermiştir: "*er solle nichts hasardieren, sicher gehen und sich mit dem Feind in kein Treffen einlassen, außer mit einem großem Vorteil und fast sicherer Hoffnung auf einen glücklichen Ausgang*". HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697, Alte Feldakten, VII-10, fol. 5-6.

⁷⁷ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-10, fol. 4-7; Die Bataille von Senta, s. 8, Kayzer'den Eugen'e verilen 5. Talimat.

⁷⁸ Harp Şurası tarafından farklı rütbelerdeki subaylardan sefer planı hakkında rapor yazmaları istenmiş; Eugen ise buna istinaden 31 Ocak 1697 tarihli bir rapor kaleme almıştır. Eugen, diğer askerlere nazaran iyimserce kaleme aldığı raporunda, Belgrad'ın geri alınmasının oldukça önemli olduğunu, ancak bu gelişmeyle Türklerin kontrol dışı kalacaklarını ve Macaristan'ın emniyet altına alınabileceğini beyan etmişti. Eugen, şayet Belgrad ele geçirilemeyecek olursa, Habsburgların Zemun'da tahkimi yapılmış bir ordugâh tesis etmelerini, Osmanlıların Sava Nehri'ni geçmeleri halinde bir muharebeyle yenilebilecekleri; Erdel'e

şartları gereği vazgeçen⁷⁹ Habsburglar, Petervaradin'e mi yoksa Erdel tarafına mı yönelecekleri belli olmayan Osmanlılara karşı, ilkin Vörös-Mart⁸⁰ ve Mohaç taraflarında toplanmayı kararlaştırmış, ardından Zemun⁸¹ taraflarında bir nizam alarak beklemeyi planlamışlardı⁸². Dağınık halde de olsa yaklaşık (34 bini piyade ve 16.000'i süvari olmak üzere) 50 bin kişilik bir askeri güce⁸³ sahiplerdi. Habsburg birliklerinin 1697 yılında 60 topları, efektif olarak kullanıma hazır, 30 ila 60 topa sahip 9 harp gemisi ve sayısı tespit edilememiş şayka gemileri bulunmaktaydı⁸⁴.

yönelmeleri durumunda ise onlara arkalarından saldırılabileceğini ifade etmişti. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, I-7. Eugen'in Belgrad'ı geri alma ve 1697 sefer yılı planlarına ilişkin ayrıca bkz. Angeli, a.g.e., s. 18; Braubach, a.g.e., ss. 247-248. Temeşvar Kuşatması'na ilişkin olarak Eugen, bölgeye katiben bir harekât gerçekleştirilmemesi gerektiği düşüncesindeydi. Buna gerekçe olarak da Osmanlı kurtarma birliklerinin Temeşvar Kalesi için oluşturdukları daimi tehditleri ve kuşatma işlerinin bölgede görevli Habsburg askerlerinin hareket kabiliyetine uygun olmayışını göstermiştir. Angeli, a.g.e., s. 18.

⁷⁹ Arneth, a.g.e., s. 97.

⁸⁰ Vörösmárton (Macaristan). Tuna'nın sağ kıyısında, Ösek'in kuzeydoğusunda, Pécs, Peç veya Peçuy'un (Alm. Fünfkirchen) güneydoğusunda kalan yerleşim yeri. Angeli, a.g.e., s. 514.

⁸¹ Alm. Semlin. Slovenya'da. Belgrad'ın karşısında, Sava Nehri'nin Tuna Nehri'ne döküldüğü yerin batısında yer alır. Wrede, a.g.e., s. 803.

⁸² Mittelungen des K. und K. Kriegsarchivs, Hrsg. von des k. und k. Kriegsarchivs, IV, Neue Folge, Verlag von L. W. Siedel & Sohn, Wien 1889, s. 165; Braubach, a.g.e., s. 249; Angeli, a.g.e., ss. 20-21.

⁸³ Mauvillon, a.g.e., s. 198; *Broucek*, Hillbrand, *Vesely*, a.g.e., s. 35; Martens, a.g.e., s. 63; Kausler, a.g.e., s. 217; Zimmermann, a.g.e., s. 172; ayrıca bkz. Tablo-1. Kolluth karargâhında Habsburg ordusunun toplam sayısı, 44.590'du. Bu sayıya daha sonraki zamanlarda Auersperg (5500), Vaudémont (10.000), Rabutin'e ait birliklerle (7-8000), Brandenburglar (2900) dâhil olacaktı. Bunlara Petervaradin'deki 4 piyade alayı (5000) ve husarlar (3000) da ilave edildiğinde harp sahasında Habsburgların yaklaşık 70 ila 75 bin kişilik bir askeri gücünün olması planlanmıştır. Angeli, a.g.e., s. 109. Lakin Angeli, Erdel'e gönderilen Rabutin'e ait 19 bin civarındaki (19.008) birliklerle Habsburgların operasyonel (garnizonlar ve yardımcı birlikler hariç) askeri gücünün yine kâğıt üzerinde yaklaşık 63.685 kişi olduğunu zikretmiştir. Angeli, a.g.e., s. 26. Yine aynı yazar ve Braubach, Habsburgların efektif olarak 1697 sefer yılında 50 ila 55 bin kişilik bir askeri güce sahip olduklarını, lakin Ağustos ortalarına doğru (12 Ağustos'ta) bu sayının ancak 30 bin civarında olduğunu ifade etmişlerdir. Angeli, a.g.e., s. 110. Braubach, a.g.e., s. 252. Avusturya arşivlerinin verilerinden istifade eden Broucek ise Habsburg ordularının bünyesinde Saksonyalı ve Brandenburglu yardımcı birliklerin bulunduğunu kaydetmiştir. *Broucek*, Hillbrand, *Vesely*, a.g.e., s. 35. Ayrıca bkz. Ekler/Tablo-1.

⁸⁴ Yukarıda zikredilen top sayısı Broucek'in kayıdır. Bkz. Ekler/Tablo-1. Angeli, kullanılması hedeflenen top sayısını 83 (6 libre çapında 6 Falkaune ve 76 alay topu) olarak göstermiştir. Bu durumda her bin askerine 1 top düşen Habsburgların top ve gemi sayıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Angeli, a.g.e., ss. 30-31.

Eugen, Temmuz ayı başlarında Viyana'yı terk etmiş ve 13 Temmuz'da⁸⁵ Tuna'nın sol kıyısında, Drava Nehri'nin Tuna'ya döküldüğü yere 40 km uzaklıktaki Kolluth⁸⁶ karargâhında Habsburg ana ordusunun kumandasını devralmış⁸⁷, 14 Temmuz'da Illok'a⁸⁸, 15 Temmuz'da ise Futak'a⁸⁹ gelmiştir. Eugen bu tarihe kadar sürdürdüğü mütereddit tavrından vazgeçmiş, orduya katılmak üzere yolda olan birliklerini beklemeksizin tahkimatlarını teftiş etmek üzere⁹⁰ Petervaradin'e hareket etmiştir (18 Temmuz 1697). Generallerden Franz Carl Auersperg'in⁹¹ başarısızlıkla sonuçlanan Bihke Kuşatması haberine rağmen⁹² Eugen, 19 Temmuz'da yürüyüşüne devam etmiş ve 4 Ağustos'a kadar kalacağı Petervaradin'e 28 Temmuz 1697 tarihinde gelerek⁹³ Roma siperleri önünde ordugâhını kurmuştur. Ardından 5 Ağustos'ta Kayzer'in talimatnamesinde de belirttiği üzere⁹⁴, Osmanlıların hareketlerini takip etmek, hinterlandından uzak kalmamak ve planlarından daha önce haberdar olmak düşüncesiyle, iaşe sorunu bulunmayan, Titel'e

⁸⁵ Angeli Eugen'in 12 Temmuz'da Kolluth'a geldiği düşüncesindedir. Angeli, a.g.e., s. 108.

⁸⁶ Kolluth veya Kolút (Macaristan Bácska'da). Tuna'nın sol kıyısında, Ösek'in kuzeydoğusunda, Baja'nın güneyinde ve Zombor'un kuzeybatısında bulunan yerleşim yeri. Angeli, a.g.e., s. 108. Eugen'in 13 Temmuz'da Kolluth karargâhına gelişinden hemen sonra Petervaradin komutanı GFWM. Nehem'den, Osmanlı padişahının ordusuyla Niş'e geldiğini, Temmuz ayının sonlarına doğru da Belgrad'da beklendiğine dair haberler gelmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-28 (17 Juli 1697); Mittelungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 168; Angeli, a.g.e., ss. 110-111.

⁸⁷ Angeli, a.g.e., s. 108.

⁸⁸ Alm. Illoker Schänzel. Slovenya'da. Tuna Nehri'nin kıyısında ve Petervaradin'in batısında bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 406.

⁸⁹ Futak: Tuna Nehri'nin sol kıyısında, Petervaradin'in batısında yer alan Habsburg ordugâhı. Martens, a.g.e., s. 63.

⁹⁰ Die Bataille von Senta, s. 10.

⁹¹ Feldmarschalleutnant Auersperg. Karlstadt sınırında görevlendirilen General Auersperg, Zenta Muharebesi'nde yer almıştır. Wrede, a.g.e., s. 41.

⁹² Auersperg bu gelişme üzerine, 4 süvari alayıyla birlikte ana orduya katılmak üzere Petervaradin'e hareket etmiştir. Angeli, a.g.e., s. 122. Osmanlıların Unna Nehri'nin kıyısında yer alan ve serhad kalelerinden biri olan Bihke'nin, 9 Haziran ile 7 Temmuz tarihleri arasında Habsburglarca sürdürülen kuşatmalarıyla ilgili bkz. Angeli, a.g.e., ss. 73-92; Hugo Kerchnawe, Prinz Eugen von Savoyen Eine Militär Biographische Studie, Amsterdam-Berlin-Wien 1944, s. 20.

⁹³ Angeli, a.g.e., s. 113. Eugen, Petervaradin'e geldiği sırada Osmanlılar Jagodina'ya intikal etmişlerdi. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-43 (Eugen'in Kayzer'e Petervaradin ordugâhından yazdığı 26 Temmuz 1697 tarihli rapor); Bibl, a.g.e., s. 74.

⁹⁴ Eugen'e Kayzer tarafından verilen 5. talimatta geçen ifadeler yukarıda zikredilen hususları teyit etmektedir: "... nach des Feindes Movementen zu dirigiren, und denen feindliches Attentis zu begegnen, ..."; "um dem Feinde näher zu sein und sein dissegno [Absicht] ehender zu erkennen". HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697, Alte Feldakten, VII ad 10, fol 4-7.

2 mil, Petervaradin Kalesi'ne üç ila beş saat uzaklıkta, Titel ile Petervaradin arasında kalan Kovil karargâhına hareket etme kararı almış⁹⁵ ve 10 Ağustos'ta ise sözü edilen yerde ordugâhını kurmuştur. Osmanlı hareketlerini gözden kaçırmak istemese de Eugen, tertip ettiği harp meclisinde aldığı kararlar ve yine Kayzer'in talimatı gereğince⁹⁶ muhtemel bir Osmanlı saldırısına karşı Petervaradin Kalesi'ndeki istihkâmları sağlamlaştırmış ve garnizondaki asker sayısını 8 tabur piyade ve 300 süvariyle artırmıştır (12 Ağustos 1697)⁹⁷.

Donanmalarındaki gemileri Kovil ile Karlofça arasında bulunan ve Petervaradin garnizonunu güçlendiren Habsburglar, mufassal günlüğün verilerinden anlaşıldığı üzere bu tarihlerde, harekât yönü kesinleşmeyen Osmanlıların Tuna'yı geçtikten sonra Tisa Nehri istikametine doğru gerçekleştirecekleri muhtemel yürüyüşe yönelik tedbiren, iaşelerinin teminiyle ilgili birtakım hazırlıklarla meşgul olmaktadır⁹⁸.

Ordusunun muhtelif lojistik hazırlıklarıyla ilgilenen Eugen'in kaynaklardan anlaşıldığı üzere bu sıralar zihnini meşgul eden en ciddi problemi, saldırı/sefer yönü kesinleşmeyen Osmanlılara karşı birliklerini ne zaman tam manasıyla bir araya getireceğiydi. Zira Habsburglar, süvari birliklerinden yoksun Osmanlıların karşısına çıkmamalılardı. Bu sorunun giderilmesi için Habsburg yönetimi, Vaudémont, Auersperg, Rabutin'e ait süvari birliklerine ana orduya olabildiğince çabuk hareket etmelerini içeren emirler⁹⁹ göndermiştir. Vaudémont ve Auersperg'e ait birlikler, emirlere içinde buldukları şartların elverdiği ölçüde riayet etmişlerdir. Lakin Erdel'de

⁹⁵ Mittlungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 168; Braubach, a.g.e., s. 255; Hemes, a.g.e., s. 11. Martens, a.g.e., s. 63.

⁹⁶ Petervaradin'in tahkimi için talimatta geçen ifadeler şu şekildeydi: "... *sich mit der Armada dahin setzen und nach Peterwardein so viel Infanterie und Cavallerie detachieren...*". Bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII (Eugen'e verilen 5. Talimat).

⁹⁷ Angeli, a.g.e., s. 113. Kısa günlüğün de teyit ettiği üzere Eugen, 12 Ağustos'ta, muhtemel bir saldırıya karşılık Petervaradin Kalesi'ni 8 tabur piyade ve 300 süvari ile güçlendirmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1b. Mufassal günlükte geçen benzer ifadeler için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 218. Kausler ve Angeli garnizona ikame edilen süvari sayısını 200 olarak göstermişlerdir. Bkz. Angeli, a.g.e., s. 118; Kausler, a.g.e., s. 218.

⁹⁸ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 217.

⁹⁹ Vaudémont, Habsburg yönetiminden söz konusu emri 10 Ağustos'ta almıştır. Angeli, a.g.e., s. 104. Mufassal günlüğün verilerine göre Kont Auersperg, 17 Ağustos'ta yanında 4 süvari alayı, 8 tabur, 12 top ve çokça istihkâm levazimatıyla birlikte, Kovil'de bulunan Habsburg ordusuna katılmıştı. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 217. Kausler, Auersperg'in orduya katılma tarihini 13 Ağustos olarak kaydetmiştir. Kausler, a.g.e., s. 218.

çıkabilecek muhtemel bir Macar isyanı veya söz konusu bölgenin Türk akınlarına maruz kalacağı, nihayet mali ve lojistik problemleri nedeniyle Rabutin, ana orduya katılma konusunda mütereddit kalmıştır¹⁰⁰. Rabutin'in, başına buyruk davranarak kendisine verilen emirleri yerine getirmemesi, ortaya çıkan meseleyi Habsburglar için oldukça ciddi bir aşamaya getirmişti. Öyle ki orduya katılımının gerçekleşmemesi üzerine Kayzer'in bizzat Rabutin'e, Eugen tarafından verilen talimatlara uyması hususunda oldukça sert bir buyruldu yazdığı da bilinmektedir¹⁰¹.

Türklerin Belgrad'dan Paçova'ya 19 Ağustos 1697 tarihinde yönelimi üzerine Eugen, birliklerinin harekât planında önemli bir değişikliğe gitmiştir. Osmanlıların Tuna'yı geçişleriyle birlikte Petervaradin'e değil Orta Macar ve Erdel istikametine yönelecekleri düşüncesinde olan Eugen, Orta Macaristan'a Osmanlıların kendilerinden daha önce gelmemeleri ve söz konusu bölgede kendileri için bir tehlike yaratmamaları için vakit kaybetmeksizin Segedin'e yönelmenin elzem olduğunu savunmaya başlamıştı (19 Ağustos 1697). Segedin istikametine yürümeyi kararlaştıran Habsburglar, bu planlarıyla hem ana orduya katılmayan- ya da katılmakta imtina eden - süvari birlikleriyle birleşme imkânı bulacak hem de Osmanlıların muhtemel bir saldırısına mukavemet göstereceklerdi¹⁰².

4. Eugen'in Segedin'e Yürüyüşü

Buldukları mahalli değiştirme kararı vermiş olan Habsburglar, Segedin taraflarına yürümeye yönelik birtakım hazırlıklar içerisine girmişlerdi. Segedin'e yürümeyi planlayan Eugen, aynı zamanda Titel'e yönelen Osmanlılara karşı da bir mukavemet sergilemek düşüncesindeydi. Fakat Habsburg birlikleri, ağustos ayı sonlarına doğru ne bir araya gelebilmiş ne de kontrollerindeki Titel, muhtemel bir Osmanlı kuşatmasına karşı direniş gösterebilecek durumdaydı. Eugen, Osmanlıların Titel'e yöneldiklerine ve Orta Macaristan ve Erdel üzerine yürüme düşüncesinde olduklarına dair aldığı bilgilerle, seferin başında Erdel taraflarında bulunan Rabutin'e ait birliklerle bir araya gelmek üzere daimî karargâhı olan Kovil'den harekete geçme kararı almıştır (21/22 Ağustos 1697)¹⁰³.

Habsburgların bir korkuları da Osmanlıların Titel'de durmaksızın Erdel istikametine yürümeleri ve Rabutin'in birliklerine saldırabilme ihtimaliydi¹⁰⁴. Hem söz konusu girişime mâni olmak hem de birlikleriyle olan

¹⁰⁰ Angeli, a.g.e., ss. 104-106.

¹⁰¹ Angeli, a.g.e., ss. 116-117; Ameth, a.g.e., s. 98.

¹⁰² Braubach, a.g.e., ss. 255-256.

¹⁰³ Die Bataille von Senta, s. 13.

¹⁰⁴ Ameth, a.g.e., s. 99.

birleşmenin bir an evvel gerçekleştirilmesini isteyen Eugen¹⁰⁵, bu hamleyle adeta bir taşla iki kuş vurmaya planlamıştı.

Sözü edilen amaçlarına yönelik olarak Becse¹⁰⁶ istikametinde yürüyüşe geçen Habsburglar, aynı günün akşamı Syrek'teki bataklık köprüsüne gelmiştir. Eugen burada, Prens Carl von Lothringen Commercy ve Kont Guido von Starhemberg'le birlikte Titel tarafları için keşifte bulunmuş (22 Ağustos 1697)¹⁰⁷ ve General Nehem'i¹⁰⁸, birkaç alayla birlikte¹⁰⁹ Osmanlıların hareketlerini gözlemek¹¹⁰, Petervaradin'le irtibatı korumak¹¹¹ ve Tisa Nehri'nin sağ kıyısındaki Titel'i savunmak üzere geride bırakmıştır. Segedin istikametinde yürüyüşüne devam eden Habsburg ordusunun, Syrek'ten sonraki menzili bir başka bataklık köprüsünün yer aldığı ve Becse'ye bir buçuk saat uzaklıkta bulunan St. Thomas idi. Habsburglar, Osmanlıların Pançova'dan Tisa Nehri istikametine yürümeye başladıkları sırada St. Thomas'a gelmişler ve burada karargâhlarını kurarak konaklamışlardır (23 Ağustos 1697). Tisa Nehri boyunca bataklıklarla dolu yollardan yürüyen Habsburglar, 25 Ağustos'ta Petervaradin ile Zenta arasındaki yolun ortalarında bulunan Csikaer/Ziskauer bataklığına¹¹² gelmişlerdi. Eugen 26 Ağustos'ta da yürüyüşüne devam etmiş, nihayet Zenta'ya bir saat uzaklıkta olan yere ulaşmıştı. Söz konusu bölgede Tisa Nehri yakınlarında konaklayan Eugen'in ordusuna bu sırada Prens Vaudémont'un

¹⁰⁵ Die Bataille von Senta, s. 13.

¹⁰⁶ Becse/Beczay. Macaristan'da. Tisa Nehri'nde ve Segedin'in güneyinde, Neusatz'ın kuzey doğusunda bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 69. Becse, Habsburgların aynı zamanda iâşe karargahları idi. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1b.

¹⁰⁷ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 222.

¹⁰⁸ İmparatorluk piyade alayında general (1682-1713). Zenta Muharebesi'nde yer almıştır. Wrede, a.g.e., s. 591.

¹⁰⁹ Prens Eugen, General Nehem'e Titel'in zaptını geciktirmek için yaklaşık 7-8 bin askerle (Armeth'in ifadesine göre 8 tabur piyade ve 800 süvari askeriyle; bkz. Armeth, a.g.e., s. 99) söz konusu bölgeye yaklaşmasını emretmişti. Fakat birliklerinin tamamen kayıma yol açacak inatçı bir direnişten kaçınması için de talimat vermişti. Mauvillon, a.g.e., s. 203-204. Habsburglar ayrıca tedbiren, Tisa Nehri boyunca 2 alay Osmanlıların hareketlerinin gözetlenmesi için görevlendirmişlerdir. Armeth, a.g.e., s. 99.

¹¹⁰ Nehem, Osmanlıların hangi tarafa, Tisa'dan mı yoksa Tuna'dan mı yukarı gidecekleri hususunda malumat edinecekti. Kausler, a.g.e., s. 219.

¹¹¹ Die Bataille von Senta, s. 15; Angeli, a.g.e., s. 122.

¹¹² Söz konusu bataklık Zenta'ya 3 saat uzaklıktaydı. Bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6 (Eugen'in Csikauer Bataklığı'ndan yazdığı 31 Ağustos tarihli rapor).

kontrolünde bulunan ve 3000 kişi civarındaki Brandenburglu süvari birlikleri intikal etmiştir (25/26 Ağustos 1697)¹¹³.

5. Titel'in Zaptı

General Nehem, 27 Ağustos'ta Türklerin donanmalarıyla Salankamen ve Titel'e, öncülerinin ise oldukça meşakkatli de olsa Tımiş ve Bega suyuna kadar ilerlediklerini ve hiç şüphesiz Osmanlı ordusunun onları arkalarından takip ettiklerini bildirmişti. Nitekim bir gün sonra alınan ve teyit edilen haberlere göre Osmanlılar, donanmasındaki bazı gemiler ve 4000 kişilik sipahi gurubuyla Petervaradin taraflarına hareket etmişlerdi¹¹⁴.

Nehem ayrıca Rabutin'in, 4 Kürassier, 3 Dragon süvari alayından müteşekkil olan birlikleriyle Arad'a¹¹⁵ geldiğini de bildirmiştir (28/29 Ağustos 1697). Bu sırada Zenta'da düzenlenen Harp meclisinde alınan karar gereği (27/28 Ağustos 1697)¹¹⁶: Erdel'de bulunan Rabutin'in vakit kaybetmeksizin - ana orduyla birleşmek üzere - yürüyüşüne devam etmesi, söz konusu birliklerin Küçük Kanije'den geçişleri için¹¹⁷ Tisa Nehri'ne bir köprü inşa edilmesi¹¹⁸ ve Osmanlıların Titel'e yönelmeleri halinde söz konusu bölgenin yardımına gidilmesi planlanmıştı¹¹⁹.

Habsburgların aldıkları haberlere göre Osmanlı kara birlikleri, 24 Ağustos tarihi itibarıyla Pançova'daki ordugâhlarını terk etmemişlerdi. Bunun sebebi, Temeşvar'a gönderilen, 8000 kişilik iaşe konvoyunun karargâhlarına intikal etmemiş olmasıydı. Lakin sözü edilen birlikler gelir gelmez Titel istikametine yürüyüş başlayacaktı¹²⁰. Nihayet Osmanlılar, Titel istikametine yönelmiş ve söz konusu bölgeye ulaşmak için Tisa Nehri'ne köprü kurma girişiminde bulunmuşlardı (25 Ağustos 1697)¹²¹.

¹¹³ Die Bataille von Senta, s. 13; HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 6; Ameth, a.g.e., s. 99; Angeli, a.g.e., s. 126; Hennes, a.g.e., s. 11; Martens, a.g.e., s. 64.

¹¹⁴ Die Bataille von Senta, s. 18; Kausler, a.g.e., s. 219.

¹¹⁵ Arad. Macaristan'da. Temeşvar'ın kuzey doğusunda, Varad'ın (Alm. Grosswardein) güneyinde bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 27.

¹¹⁶ Zenta'da düzenlenen harp meclisinde bulunan generallerin mütalaaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VIII/35a-b-c-d.

¹¹⁷ Rabutin, mufassal günlüğün ifade ettiği üzere 31 Ağustos'ta Küçük Kanije'ye gelmişti. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 227.

¹¹⁸ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 225.

¹¹⁹ Die Bataille von Senta, ss. 18-19; HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 6-7.

¹²⁰ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 223.

¹²¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 223.

Surları harap, etrafını çevreleyen hendeklerinin suları çekilmiş olmasına rağmen, Tuna ve Tisa'nın güvenliğinin teminatı olan Titel Kalesi, Osmanlılar için oldukça önem arzemesine rağmen, Habsburglar nezdinde sadece tehdit anında dikkate alınması icap eden bir garnizon olarak görülmekteydi¹²². Osmanlılar, daha sonra gerçekleştirecekleri operasyonlarının güvenliği için Titel'i elde tutmanın elzem olduğunu fark etmişler ve Pançova karargâhında iken hareketlerinin yönünü Habsburgların kontrolündeki Titel'e çevirme kararı almışlardı (25/26 Ağustos 1697). Osmanlıların Pançova'dan Titel'e yönelmesinde, en başta söz konusu bölgenin Temeşvar ve Belgrad'la olan irtibatı bozuyor olması, Habsburgların sözü edilen yeri iase deposu olarak kullanma ihtimalleri, Titel'i ele geçirmeden Petervaradin'i ele geçirmenin kolay olmayacağı¹²³, nihayet Habsburgların Segedin ile Titel arasında olduklarına yönelik edinilen bilgiler etkili olmuştur. Osmanlılar, küçük bir şaşırtmacayla Erdel istikametinde yürümekten vazgeçerek Titel'e yönelmişler ve harekât planlarında değişikliğe gitmişlerdir¹²⁴. Eugen ise, Osmanlıların bu "ani" değişikliklerine rağmen, nihai hedeflerinin yine de Orta Macaristan ve Erdel olduğu yönündeki kanaatini değiştirmemişti¹²⁵.

Bu gelişmeler üzerine Habsburglar, harp meclislerinde aldıkları karar gereği 27 Ağustos akşamında Commercy'yi, 7 alay ve 30 topuyla birlikte yola çıkarmış; Eugen ise bir sonraki gün (28 Ağustos'ta) 15 taburuyla onları arkalarından takip etmiştir. Commercy ve Eugen'e ait birlikler¹²⁶, Titel'e yardım etmek üzere St. Thomas'ta bir araya gelmişlerse de geç kalınmıştı. General Nehem, görevini ifa edememiş ve Titel'den geri çekilmek zorunda kalmıştır. Zira Osmanlılar Titel'i ele geçirmişlerdi (27 Ağustos 1697)¹²⁷. Titel'in düşmesiyle Eugen'in kontrolündeki 15 tabur piyade Becse'ye geri

¹²² Angeli, a.g.e., s. 32.

¹²³ Die Bataille von Senta, ss. 12-13; Kausler, a.g.e., s. 219.

¹²⁴ Dimitri Kantemir, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi, çev. Özdemir Çobanoğlu, III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980, ss. 263-364; Mauvillon, a.g.e., ss. 203-204; Afyoncu, "Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları", s. 301.

¹²⁵ Ameth, a.g.e., s. 99; Braubach, a.g.e., s. 256; Angeli, a.g.e., s. 122.

¹²⁶ Eugen, ilkin Becse'ye gelmiş ve burada bir gün konaklamıştır. Ardından yürüyüşüne devam etmiş, Commercy'ye ait birliklerle biraraya gelmek üzere St. Thomas'a ulaşmıştır. Titel'e de yürümeyi planlayan Eugen, söz konusu bölgenin Osmanlılar tarafından düşürüldüğü haberini Nehem'den alması üzerine bu niyetinden vazgeçmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 7-8.

¹²⁷ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1a-b; XIII-7, fol. 225; HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 7; Die Bataille von Senta, s. 19; Hennes, a.g.e., s. 11; Uşşâkizâde es Seyyid İbrâhîm Hasib Efendi, Uşşâkizâde Târîhi, I, Çamlıca Yaymevi, İstanbul 2005, ss. 301-302; Angeli, a.g.e., ss. 128-129.

dönmiştir. Buna karşın Commercy'nin idaresindeki 7 süvari alayı 30 Ağustos'ta St. Thomas Köprüsü'nde bulunmaktaydı. Söz konusu birlikler 31 Ağustos'ta Csikauer bataklığına kadar yürümüş, 1 Eylül'de ise Zenta'da hem Rabutin'e ait birliklerle hem de Habsburg ana ordusuyla biraraya gelmişlerdir¹²⁸. Titel'i ele geçiren Osmanlılar, Belgrad ve Temeşvar'la olan irtibatı yeniden sağlamışlar; Habsburglar ise Nehem'in birlikleriyle¹²⁹ Titel'de haddizatında başarılı bir direniş göstermişlerse de Petervaradin istikametinde Kovil'e geri çekilmek zorunda kalmışlardır¹³⁰.

Titel'in kaybı, Habsburgların çok da beklemedikleri ani bir gelişme olmuştur. Titel'in zaptı sonrası Habsburgların, ölü ve yaralı olmak üzere 300-400 askerinin, buna karşılık Osmanlıların ölü ve çokça yaralı olmak üzere 300 askerinin zayı olduğu anlaşılmıştır. Avusturya kaynakları, kalenin elden çıkmasında Osmanlı sefer güzergâhının belirsizliğiyle birlikte süvarilerin Habsburg ana ordusuna intikal etmekte mütereddit kalarak gecikmelerinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir¹³¹.

Mufassal günlükte birlikte bazı Avusturya kaynakları, Defterdar Sarı Mehmed Paşa ve onu teyit eden Mehmed Raşid, Titel Kalesi'nin ele geçirildikten sonra, manastırdan kaleye çevrilmiş olduğu ve diğer kaleler gibi asker ve mühimmat tertibine şayan olmadığı düşünceleriyle Osmanlılar tarafından yıkıldığını kaydetmişlerdir¹³². Buna karşın bazı müellifler de Titel'in Habsburglarca yakıldığını iddia etmişlerdir¹³³.

Titel'i kaybeden Habsburglar, ele geçirdikleri bir esirden aldıkları bilgilerden sadrazamın 29 Ağustos tarihi itibarıyla Tisa Nehri'ni ordunun yarısıyla geçtiğini; Osmanlı sultanının ise Tisa'nın diğer (sol) kıyısında

¹²⁸ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1b.

¹²⁹ Nehem'in Titel'de 8 tabur ve 800 süvariden müteşekkil bir askeri gücü vardı. Martens, a.g.e., s. 64.

¹³⁰ Angeli, a.g.e., s. 129; Mittelungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 168; Braubach, a.g.e., s. 256.

¹³¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 225-226; Angeli, a.g.e., ss. 130-131. Braubach, a.g.e., ss. 256-257. Titel'in müdaafası sırasında Habsburg piyade kumandanlarından Obristlieutenant von Vitry ve Bourscheid ölmüş, süvarilerden Obristlieutenant Cusani ise yaralanmıştı. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1739/Alte Feldakten, VIII-36, (Eugen'in Kayzer'e Csikaer Bataklığı'ndaki ordugâhtan yazdığı 31 Ağustos 1697 tarihli rapor).

¹³² Zübde-i Vekayiat, s. 623; Tarih-i Raşid, s. 544; Mufassal günlükte ve Pezzl'in eserinde geçen ifadeler, Defterdar Sarı Mehmed Paşa ve Raşid'in görüşleriyle örtüşmüştür. Bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 225; Pezzl, a.g.e., ss. 65-66.

¹³³ Bkz. Nusretname, s. 307; Anonim Osmanlı Tarihi, s. 127.

bulduğunu öğrenmişlerdi¹³⁴. Osmanlıların Titel'i ele geçirmelerine rağmen Tisa'nın sol kıyısını terk etmemeleri Eugen'in aklını karıştırmıştı. Lakin Osmanlı padişahının Tisa Nehri'ni geçmesi (30 Ağustos 1697), Osmanlı sadrazamı Elmas Mehmed Paşa'nın ise Titel ile Petervaradin arasındaki yürüyüş yolu zorlu da olsa¹³⁵ daha önce benimsemediği Petervaradin'e yürüme fikrini savunmaya başlaması, Habsburg tarafındaki belirsizliği ortadan kaldırmıştır. Osmanlılar, yürüyüş yolu üzerinde, Vilova Köprüsü'nden Petervaradin'e gidinceye kadar, her biri için bir güne ihtiyaç duyulacak olan 10 köprü kurmalılardı. Osmanlı sadrazamı, Zimmermann'ın ifadelerinden anlaşıldığı üzere, köprü yapımı işlerine, Osmanlı vezirlerinin nefret dolu bakışları arasında bizzat katılmıştı¹³⁶. Osmanlıların Titel ve Petervaradin arasındaki güzergâhta bu denli zorlu girişimlerde bulunacak olması esasında Habsburg tarafı için bir avantaj teşkil etmişti. Zira bu avantajlı durum Habsburglara hem Petervaradin'in emniyetinin sağlanması hususunda fayda sağlayacak hem de Zenta'dan Petervaradin'e yürüyüşleri sırasında zaman kazandıracaktı¹³⁷.

Titel'i ele geçiren Osmanlılar, 1 Eylül'de söz konusu bölgeden ayrılmış, birlikleriyle Vilova/Vilve Köprüsü'nü geçtikten sonra konaklamışlardır (2 Eylül 1697). Yürüyüşlerine ertesi gün de devam etmişler ve 4 Eylül 1697 tarihinde Kovil'e¹³⁸ varmışlardır. Bir Osmanlı kroniğinin de ifade ettiği üzere Habsburglar, Osmanlıların Titel'i ele geçirdikten sonra Petervaradin istikametindeki hareketlerinden haberdar olmuşlardı¹³⁹.

Eugen Kayzer'e yazdığı mektubunda [bir ara Segedin'e gitmekten vazgeçtiğini], 28 Ağustos'ta tüm süvari ve topçularla Titel'e yöneldiğini, lakin daha yürüyüşünün 7. saatinde Nehem'in emir subaylarından Titel'in düştüğüne, Osmanlılar tarafından yakıldığına ve düşman donanmasına karşı konulamayacağına dair gelen haberlerden sonra harekât planından vazgeçtiğini ifade etmişti. Bu gelişme üzerine ilkin Becse'ye sonrasında Zenta'ya geri dönen Eugen, Ağustos ayının sonunda Petervaradin'e yönelmeyi ve Osmanlıların söz konusu bölgeye yönelik planlarını başarısızlığa uğratmayı hedeflemiştir. Nitekim Eugen'in Kovil taraflarına gönderdiği bazı birlikler, Osmanlıların Petervaradin istikametinde yürüyüşe geçtiğini doğruluyordu. Bunun üzerine Eugen, yürüyüşe geçmeden evvel, muhtemel bir

¹³⁴ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 8.

¹³⁵ Nusretname, s. 310.

¹³⁶ Zimmermann, a.g.e., s. 173.

¹³⁷ Angeli, a.g.e., s. 132.

¹³⁸ Osmanlıların 4 Eylül'de Kovil'de olduğunu Habsburglar, General Nehem aracılığıyla öğrenmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1b.

¹³⁹ Zübde-i Vekayiat, s. 623.

Osmanlı saldırısına karşılık Mühendis General Goulon, Obristleutnant Kont Dumont ve Yüzbaşı Ertrich'i Petervaradin'e göndermiştir. Garnizon, Nehem'in de katılımıyla birlikte 12 tabur piyade, 300 süvari, 150 hayduk, 200 husardan müteşekkil askeri potansiyele¹⁴⁰ erişmişti. Alınan tedbirlere ilaveten General Nehem'e, garnizonun korunması adına hem yazılı hem de General Gaulon aracılığıyla sözlü olarak uyması gereken talimatlar bildirilmiştir¹⁴¹.

Osmanlılar ise bu sırada, Segedin taraflarında olan Habsburgların buldukları mahalle gelişlerinin günler (tahminen bir hafta) süreceği ve garnizonun yeterince tahkim edilmediği düşüncesiyle Petervaradin istikametindeki faaliyetlerini ve yürüyüşlerini sürdürmüşlerdir¹⁴².

6. Hızla Yürüyen Habsburglar (2 – 6 Eylül 1697)

Titel'i ele geçiren Osmanlıların Petervaradin istikametinde önce Vilova Köprüsü, ardından Kovil istikametindeki yürüyüşlerinden haberdar olan Habsburglar, rakibinin bu tutumu karşısında adeta şaşkınlık içerisindeydi. Fakat yadsınamaz bir gerçek vardı ki o da Eugen'in operasyon planlarını gözden geçirerek Petervaradin istikametine¹⁴³ hızla yönelmekten başka çaresinin kalmamış olmasıydı. Zira Habsburglar Titel'i gözden çıkarmışlardı belki ama Petervaradin'den asla vazgeçemezlerdi.

Habsburglar, Zenta'dan yürüyüşe geçmeden evvel Petervaradin'den aldıkları haberlerle Osmanlı padişahının sadece Tisa'yı değil Titel bataklığını da kat ettiğini öğrenmişlerdi. Bir diğer önemli gelişme ise Osmanlı donanmasının gemileri¹⁴⁴ ve kara birliklerinin Petervaradin yakınlarında bulunan adaya kadar ilerlemiş olmalarıydı. Lakin hem Habsburg donanmasının gemileri hem de Petervaradin'den yapılan top atışlarıyla verilen karşılıklı söz konusu girişim engellenmiştir (2 Eylül 1697)¹⁴⁵. Habsburglar, Tisa Nehri'nin bu tarafında (sağ kıyısında) bulunan Osmanlı sultanının

¹⁴⁰ Nusretname'ye göre Petervaradin taburunda, 15 bin piyade ve 25 bin süvari yer almaktaydı. Nusretname, ss. 310-311.

¹⁴¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VIII-36, (Eugen'in Kayzer'e Csikaer Bataklığı'ndaki ordugâhtan yazdığı 31 Ağustos 1697 tarihli rapor); Die Bataille von Senta, ss. 19-20; Angeli, a.g.e., s. 132.

¹⁴² Nusretname, ss. 310-311.

¹⁴³ Angeli, Habsburgların Petervaradin'e kadar yürüyecekleri mesafenin 80 ila 85 km olduğu düşüncesindeydi. Angeli, a.g.e., s. 134. Angeli'yi teyit eden Marquardt da eserinde Zenta ile Petervaradin arasındaki mesafenin 80 km olduğunu kaydetmiştir. Marquardt, a.g.e., s. 12.

¹⁴⁴ Petervaradin'den 5 Eylül'de gelen haberlere göre Osmanlıların söz konusu bölgede 7 kadırgası ve 20 fırkatesi bulunmaktaydı. Daha büyük gemileri ise Karlofça yakınlarındaydı. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 225-226.

¹⁴⁵ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 9.

Petervaradin'in kuşatılması konusunda mütereddit olduğunu, bununla birlikte karargâhını wagenburglar¹⁴⁶ ve istihkâm siperleriyle tahkim ettiğini muhtelif araçlar¹⁴⁷ vasıtasıyla öğrenmişlerdi (2 Eylül 1697).

Tüm bu başarılı girişim ve müdahalelere rağmen Eugen, Zenta'da Rabutin ile 1 Eylül'de bir araya geldiği karargâhından Petervaradin'e yönelmeye karar vermiştir¹⁴⁸. Yürüyüş yolu üzerindeki erzak depolarının Osmanlılar tarafından tahrip edilme ihtimaline karşılık 6 günlük iâşesini temin eden Eugen¹⁴⁹, Osmanlı saldırılarına karşı mukavemetinin güçlendirilmesi ve la-yıkıyla savunulabilmesi için Segedin'e bir miktar yardım¹⁵⁰ gönderdikten sonra Kayzer'in talimatına uygun olarak 40 bin kişilik askeri gücüyle Petervaradin istikametinde yola çıkmıştır. Osmanlılar ise bu sırada, Petervaradin'e yönelen Habsburgların yürüyüşlerine mani olmak istemişler¹⁵¹, 1000 civarındaki süvari birlikleriyle St. Thomas bataklığındaki köprüyü

¹⁴⁶ Wagenburg: Arabalarla tahkim edilmiş ordugâh veya şarambol. Bkz. İhsan Yurdoğlu, Askerî Terimler Lûgati (Almanca-Türkçe), Türkiye Yayınevi, İstanbul (ts.), s. 567.

¹⁴⁷ Bir husar süvari askeri ve bir kaçkının Habsburglara aktardığı bilgiler hakkında bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 227-228; HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 9.

¹⁴⁸ Ameth, a.g.e., s. 99; Zimmermann, a.g.e., s. 173; Braubach, a.g.e., s. 257.

¹⁴⁹ Angeli, a.g.e., s. 136.

¹⁵⁰ Eugen, Petervaradin istikametinde yola çıkmadan önce, 200 süvari askeriyle birlikte Obristwachtmesiter Kont Glowitz'i, garnizonun askeri şartlarını iyileştirmek için Segedin'e göndermiştir. Die Bataille von Senta, s. 30 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor). Segedin garnizonunun mürettebatı oldukça az, kalesinin tahkimatları ise harabe halindeydi. Dolayısıyla muhtemel bir saldırıya karşı yeterince güvenlik tedbirleri alınmamıştı. Angeli, Segedin'e Glowitz'in mensubu olduğu Marsigli piyade alayından, 170 piyade ve 200 süvari askeri olmak üzere 4 bölük askeri gönderildiğini ve söz konusu destekle en azından palankanın ve iâşe deposunun muhtemel bir saldırıdan korunacağını ifade etmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13/14 (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Angeli, a.g.e., ss. 135-136.

¹⁵¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 228. Browne'un da teyden verdiği bilgilere göre 3 Eylül'de Osmanlılarla Habsburglar karşı karşıya gelmişlerdir. Osmanlılar, Habsburgların yürüyüşlerine mani olmak amacıyla St. Thomas bataklık köprüsünü yakmışlardır. Habsburglar ise Styrum Dragon süvari alayını, Osmanlıların girişimlerine mani olmak için görevlendirmişlerdir. Sözü edilen süvari alayı, Osmanlıların köprüde yaktıkları ateşi söndürmüş ve onları bölgedeki altı topundan yaptığı atışlarla geri püskürtmeyi başarmıştır. Köprü tamir edildikten sonra Habsburglar, topçuları ve yük eşyalarıyla bölgedeki bataklık üzerinden geçtikten hemen sonra (bataklık bu tarafında) konaklama kararı almışlardır. Habsburglar akabinde Petervaradin'e yürüyüşlerini sürdürmüşlerdir. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 9; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 1b.

yakmışlardır. Lakin Eugen, Osmanlıların söz konusu girişimini bertaraf ederek birliklerinin yürüyüşünü sürdürmüştür (3-4 Eylül 1697)¹⁵².

Keşif yapan generallerinden 4 Eylül'de aldığı bilgilerle Osmanlıların Kovil'de konakladığını haber alan Eugen, St. Thomas bataklığından sonra 12 kol halinde yürüyüşüne devam ederek Syrek bataklığına gelmiştir. Osmanlılar, St. Thomas köprüsünü yaktıkları gibi Syrek bataklığındaki köprüyü de yakmışlardı. Habsburglar, Osmanlıların yaktığı köprüyü gecikmeden söndürmüş, köprüyü tamir ettikten ve bataklığın diğer yakasına az sayıdaki askerleriyle geçtikten sonra konaklamışlardır¹⁵³.

Bir kaçkının Habsburglara verdiği bilgilere göre Osmanlılar, Petervaradin yakınlarında Tuna Nehri'ne köprü kurma düşüncesindedir. Lakin Habsburgların buldukları bölgeye yaklaştıklarının haber alınmasıyla birlikte garnizondan ve Habsburg donanmasına ait gemilerden yapılan top atışları bu teşebbüsleri sonuçsuz bırakmıştır. Titel bataklığı ve Tisa üzerine köprü kuran Osmanlılar, Kovil taraflarında da köprü kurma çalışmalarında bulunmuşlar, lakin bu defa da bölgenin bataklıklarla kaplı olması nedeniyle söz konusu girişimlerinden vazgeçmişlerdir¹⁵⁴.

Eugen'in söz konusu gelişmeler nedeniyle Tuna Nehri'ne yürümeleri için birliklerine verdiği talimat gereği 5 Eylül'de ilkin Petervaradin yakınlarındaki Roma istihkâmına, 6 Eylül'de ise istihkâmdan aşağıya dört kol halinde harekete geçilmiştir. Habsburgların söz konusu yürüyüşü, sadece yarım mil uzaklıkta bulunan Osmanlı ordugâhı karşısında gerçekleşmişti. Osmanlılar süvarileriyle Habsburglara saldırmak istemişler, hatta filinta tüfeklerinden atışlarda bile bulunmuşlarsa da Petervaradin'i muhtemel bir düşman saldırısına karşı koruma düşüncesinde olan Habsburglar, nihayet 6 Eylül'de (sabah beş buçukta), Roma istihkâmının bitimiyle Petervaradin'deki bataklıklara gelmişlerdir. Osmanlı kroniklerinin de itiraf ettiği üzere Habsburglar, şaşılacak derecede bir hızla¹⁵⁵, eksiksiz, fakat oldukça

¹⁵² Die Bataille von Senta, s. 25 (Eugen'in Petervaradin ordugâhından yazdığı 7 Eylül 1697 tarihli rapor).

¹⁵³ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 10.

¹⁵⁴ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 229; HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 11.

¹⁵⁵ Zenta'dan 2 Eylül'de yola çıkan Habsburglar, Osmanlı kroniklerinin de ifade ettiği üzere (bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 127-128) günde yedi ila sekiz saat yürümek zorunda kalmış ve Osmanlıların beklentisinden çok daha kısa bir içinde Petervaradin'e gelmişlerdir (6 Eylül 1697). Osmanlıların beklentisi, Habsburgların, kendileri Petervaradin'e saldırmadan önce bölgeye gelemeyecekleri yönündeydi. Fakat bu beklentileri boşa çıkmıştır. Eugen raporunda, [günde dört ila sekiz saat süren] yürüyüşünün 18 saat sürdüğünü, dolayısıyla Osmanlı kroniklerinin aksine çok daha kısa süre içinde Petervaradin'e geldiğini zikretmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-3,(Eugen'in Kayzer'e

yorgun, susuz ve lojistik sorunlarla¹⁵⁶ Petervaradin'deki karargâhlarına çok da fazla rahatsız edilmeden girmişlerdir. Türkler ancak öğleden sonra, biraz da şaşkınlıkla, Habsburgların Petervaradin'e geldiklerini fark etmişlerdir¹⁵⁷. Osmanlıların yüksek ihtimalle bir saldırıya geçeceğini düşünen Eugen¹⁵⁸, garnizon önlerinde tabur nizamını almıştı. Habsburgların Petervaradin'e görkemli, Mauvillon'a göre oldukça sessiz¹⁵⁹ ve cüretkâr, incelenen kısa günlüğün ifadesine göre de mükemmel bir düzen ve nizam içinde¹⁶⁰ gelişleri, Osmanlıların saldırı düşüncelerini erteleyerek endişeye kapılmalarına neden olmuştur. Bu durum üzerine Osmanlılar, söz konusu tabura taarruzun tehlikeli olacağı düşüncesiyle sefer yönünü ani bir kararla [iyi tahkim edilmemiş olduğunu düşündükleri], esasen iyi tahkim edilmiş, iaşesi, topları ve cephanesi yerinde olan Segedin'e çevirmişlerdir¹⁶¹.

Prens Eugen'in Petervaradin'e sadece bir buçuk saat veya başka bir ifadeyle bir musket tüfeğinin atışı uzaklığında bulunan Osmanlıların karşısından -yukarıda bahsedilen şartlar içinde - geçerek gelişi ve Osmanlıların Habsburglara bu denli yaklaşmışken saldırı konusunda tereddüt yaşayarak yönlerini Segedin'e çevirmeleri her iki taraf için bir stratejik hata olmaydı. Eugen'in zorlu ve ivedi bir yürüyüşten sonra rakibinin kendisine saldırabilme ihtimalini göz önünde bulundurmadan Petervaradin'e geçişi sırasında aldığı risk, Osmanlıların taarruz konusunda mütereddit kalmalarıyla örtülenmiş ve nazar-ı itibara alınmamıştır. Burada her ne kadar

Petervaradin ordugâhından yazdığı 7 Eylül 1697 tarihli rapor); HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 230-231.

¹⁵⁶ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 230. Habsburglar, üç hafta boyunca Tuna'dan uzak kalmışlardı. Petervaradin'e dönüşlerinde içtikleri [sağlıksız] bataklık sularından olmalı ki bitap düşmüş ve oldukça az odunları kalmıştı. (aynı yer, fol. 231). Browne, 7 Eylül'de Petervaradin'de bulunan ve üç haftadan beri Tuna'dan uzak kalan Habsburgların oldukça yorgun olduklarını; bataklık suyu dışında içecek su ve yiyeceklerini pişirmek için odun bulamadıklarını ifade etmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 13. Osmanlı kronikleri de Habsburgların Petervaradin istikametindeki yürüyüşleri sırasında susuzluktan muzdarip olduklarını teyit eder. Bir örnek için bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 127.

¹⁵⁷ Die Bataille von Senta, s. 25 (Eugen'in Petervaradin ordugâhından 7 Eylül 1697 tarihinde yazdığı rapor); Hennes, a.g.e., s. 11.

¹⁵⁸ Eugen'in düşüncesine göre Osmanlı sadrazamı, Tuna Nehri'nin sol kıyısında kalarak ordusunun güvenliğini sağlayacak, kendi komutasında olan kısmıyla da nehri geçip Petervaradin'i kuşatacağı. Mauvillon, a.g.e., s. 206.

¹⁵⁹ Mauvillon, s. 206.

¹⁶⁰ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, vr. 1b; XIII-7, fol. 229; Habsburg ordusunun Roma istihkâmına yürüyüşü sırasındaki nizamı hakkında ayrıca bkz. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 11-12.

¹⁶¹ Nusretname, s. 316; Afyoncu, "Zenta", s. 280; Martens, a.g.e., s. 64.

Eugen'in bir stratejik hata yaptığı ifade edilmişse de onu haklı çıkaracak mücbir sebepler de yok değildi. Eugen'in birlikleriyle beraber bataklıklarla dolu bir güzergâhta yaklaşık 18 saat süren yürüyüşü, bu zaman zarfında birliklerinin su ihtiyacını karşılama konusunda çektiği zorluklar, Petervaradin garnizonuna girerken itinayla almış olduğu tertip ve nizam, Osmanlı karargâhının yakınlardan geçişini haklı ya da zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte Eugen'in casusluk faaliyetleri sonucu Osmanlı padişahı ile devlet ricali arasındaki anlaşmazlıktan haberdar olarak¹⁶² Petervaradin'e girişi, Osmanlı tarafından bir saldırı gerçekleştirilmesine dair beklentiyi de zayıflatmış olmalıdır.

Hem Habsurgların esirlerden elde ettikleri bilgiler¹⁶³ hem de Osmanlı kaynaklarının verileri¹⁶⁴, Petervaradin'e taarruz fikri konusunda Osmanlı padişahı ile Osmanlı sadrazamı arasında yapılan görüşmelerin sonuçsuz kaldığına işaret eder. Bahsedilen bu görüşmelerin sonuçsuz kalmasında, Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Koca Cafer Paşa ve yeniçerilerin kendi düşüncelerini önemsemeleri ve bu düşüncelerini nüfuzlarıyla Osmanlı padişahı ve sadrazamına kabul ettirmeleri oldukça etkili olmuştur. Nitekim Habsburgların esir ve kaçınlardan elde ettikleri bilgilere göre Osmanlı padişahı, esasında Petervaradin'e saldırma konusunda arzuluymuştu. Lakin Şeyhülislam ve paşalar onun bu düşüncesini gerçekleştirilmesine mani olmuşlardır. Öyle ki yeniçeriler dahi süvarilerle anlaşarak ileri bir çıkış yapmak için aralarında anlaşmışlarsa da bir süre sonra bu isteklerinden vazgeçmişlerdi¹⁶⁵.

Temeşvar Muhafızı Koca Cafer Paşa ve Yeniçeri Ağası Mahmut Paşa'nın "*Sâf cenginde bizim askerimiz düşmanın top ve tüfeğine karşı başarılı olamaz*"¹⁶⁶ yönündeki teslimiyetçi, esasen çok da gerçekçi olmayan söylemleri, Osmanlı padişahı, paşalar ve askerler üzerinde bir baskı oluşturduğu gibi devlet ricali arasında anlaşmazlığın ve çıkar çatışmasının bitmediğini göstermişti. Belgrad'da Osmanlı paşaları arasında seferin yönü konusunda yaşanan anlaşmazlık, Petervaradin önlerinde bir kez daha gündeme gelmiş, söz konusu garnizonun kuşatılarak ele geçirilme şansı/fırsatı kaybedilmişti. Daha önceleri Petervaradin'e yönelmenin doğru olmadığı

¹⁶² Bkz. dipnot 165.

¹⁶³ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldkaten, IX-3, (Eugen'in Kayzer'e Petervaradin ordugâhından yazdığı 7 Eylül 1697 tarihli rapor). Ayrıca bkz. Angeli, a.g.e., s. 140.

¹⁶⁴ Köprülü, "İlm-i Nüccüma Âid Bir Risale", ss. 317-318; Târîh-i Mehmed Giray, s. 100; Kantemir, a.g.e., ss. 267-270.

¹⁶⁵ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 230.

¹⁶⁶ Nusretname, s. 315.

düşüncesinde olan Osmanlı sadrazamı, başta Koca Cafer Paşa ve Şeyhülislam olmak üzere devlet ricaline söz geçirememiş, böylelikle Petervaradin'e yönelik taarruz fikri bütünüyle ortadan kalkmıştır.

Habsburglar, Osmanlı sadrazamının, birliklerinin eksikliği veya yeterli motivasyona sahip olmamasından dolayı, Petervaradin'e saldırma konusunda yeterince kendisine güven duymadığı düşüncesindedir¹⁶⁷. Bununla birlikte gurur ve kibir içinde olduğu düşünülen Osmanlı sadrazamı, Petervaradin önlerinde işinin kolay olmadığını anlamıştı. Neticede Prens Eugen'i savunduğu yerin dışına çıkararak bir muharebeye zorlamak, Petervaradin'deki köprüye hâkim olmak veya Petervaradin'i kuşatmak mümkün olmamıştır. Zira Eugen avantajlı konumunu terk etmeyi tercih etmemiş, düşmanla çarpışmaktan ziyade savunma özelliklerini güçlendirdiği Petervaradin'i elinde tutmak istemiştir¹⁶⁸. Petervaradin önlerinde savunmaya yönelik bir plan tertip eden Eugen, Osmanlılara karşı saldırıya geçtiğinde yeterli bir avantaj elde edemeyeceği düşüncesiyle temkinli davranmış, bu tutumuyla da Kayzer'in seferin başlarında kendisine telkin ettiği talimatların etkisi altında kaldığını göstermiştir.

Eugen, Kayzer'e yazdığı 8 Eylül tarihli raporunda, casusluk faaliyetleri ve öncülerinden edindiği bilgilerle Osmanlıların Petervaradin'e yönelmekten vazgeçerek buldukları mahalli terk ettiklerini ifade etmişti. Eugen ayrıca Segedin tarafına ya da Tisa Nehri istikametine yürüme düşüncesinde olan hasmının bu girişimine bizzat mani olmak istediğini, fakat ordusunun işlemleriyle ilgilenmesi icap ettiğinden dolayı bu faaliyetini sürdürmeyeceğini de raporunda belirtmişti.

Petervaradin'i kuşatma fikrinde olan Osmanlılar, gerek paşaları arasındaki anlaşmazlık gerekse Eugen'in beklenmedik bir şekilde garnizona gelişleyle hareket planlarında değişikliğe gitmişlerdir. Özellikle Thököly'nin telkinleriyle¹⁶⁹ donanmalarındaki gemileri Tisa Nehri'nden yukarıya doğru yönlendirmişler, kara birlikleriyle de Tisa'nın sağ kıyısından Segedin istikametine yürüyüşe geçmişlerdir (8 Eylül 1697)¹⁷⁰. Kovil'i terk eden

¹⁶⁷ Hennes, a.g.e., s. 11.

¹⁶⁸ Die Bataille von Senta, s. 27; Mauvillon, a.g.e., ss. 207-208.

¹⁶⁹ Ameth, a.g.e., s. 100; Mauvillon, a.g.e., s. 210; Thököly, Osmanlılara Tisa üzerinden Temeşvar'a geçmesi ve oradan Yukarı Macarsitan ve Erdel'e saldırı düzenlemesi telkininde bulunarak söz konusu bölgelerin halkları arasında bir isyan çıkarma emelinden vazgeçmediğini göstermişti. Bu dönemde Thököly'ye güç veren ve onu motive eden husus ise saldırıya geçilecek yerlerdeki ahalinin Eugen'in ordusuna çağrılmış olmasıydı. Bu durum saldırı altında kalacak bölgeleri Thököly ve taraftarları için daha kontrol edilebilir hale getirecekti. Zimmermann, a.g.e., s. 174.

¹⁷⁰ Die Bataille von Senta, s. 27; Hennes, a.g.e., s. 11.

Osmanlılar, - yanlarında Fransız elçi ve Thököly ile birlikte¹⁷¹ - Habsburgların Petervaradin'e geldiği yoldan yürüyüşünü başlatmış, ilkin Syrek'e, hemen sonra St. Thomas'a¹⁷² gelmişlerdir (8 Eylül 1697)¹⁷³. Braubach'a göre Osmanlıların bu kararı almalarında, zaman kaybetmeksizin, oldukça büyük bir hızla Petervaradin'e gelerek yorgun düşen Habsburgların zaafından yararlanma düşüncesi etkili olmuştu¹⁷⁴. Esasında Eugen de Osmanlıların Tisa'nın batı/sağ kıyısında mukavim küçük bir yer olan Segedin'i ele geçirmelerinden endişeleniyordu. Aldığı haberlerle endişelerinde haklı çıkan Eugen, Segedin istikametinde harekete geçen Osmanlıların hareketlerini takip etmek düşüncesiyle ordusunun yürüyüşünü başlatmış, Tuna'yı Petervaradin köprüsünden geçtikten sonra nehir boyunca ilerleyerek Petsch karşısına gelmiştir. Ordunun ağırlıklarını taşıyanlara ve topçu sınıfına geriden yürümeleri talimatını veren Eugen, 6'sı piyade 6'sı da süvari olmak üzere 12 sıra halinde bir yürüyüş düzeni tertip etmişti (9 Eylül 1697)¹⁷⁵. Osmanlıların Segedin üzerine yürüdüğü konusunda herhangi bir şüphesi kalmayan Eugen, 10 Eylül'de topladığı harp meclisinde, casuslardan gelen haberleri, ordunun iâşe ve genel durumunu değerlendirmiştir. Ordusunun yürüyüşü için gerekli hazırlıkların sürdürüldüğü sırada Eugen, Zenta'dan, kaynaklarda isminin Tökeli¹⁷⁶ olduğu belirtilen bir kişiden bazı haberler almıştır. Bu haberlerden Osmanlıların çok sayıda süvarileriyle öğle vakitlerinde Zenta'da oldukları, ayrıca bölgede yağma ve tahribatta buldukları öğrenilmişti. Bu bilgileri ihtiyatla karşılayan Eugen, gelen

¹⁷¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 231.

¹⁷² Habsburgların gönderdiği şayka gemilerinden aldıkları haberlere göre Osmanlılar, donanmalarındaki gemileri Tisa'dan yukarı yüzdürmüşler ve 8 Eylül tarihi itibarıyla de St. Thomas bataklığı yakınlarına gelmişlerdi. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 231.

¹⁷³ Kısa günlükte geçen ifadeler için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 2a; Ayrıca bkz. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 13-14.

¹⁷⁴ Braubach, a.g.e., s. 258.

¹⁷⁵ Mauvillon, a.g.e., ss. 208-209; Arneth, a.g.e., s. 100; Angeli, a.g.e., s. 145.

¹⁷⁶ Kapitan Tökeli. Osmanlıların Zenta'da olduklarına dair bilgiyi Tökeli adında birinden aldığıı beyan eden Prens Eugen raporunda şu ifadelere yer vermiştir: "...bei der Nacht von dem Kapitän aus Zenta, Tököly genannt, berichtet worden, dass der Feind diesen Tag noch um Mittagszeit allda gestanden und habe viel von der Cavallerie in das Land hineingeschickt, dasselbige vorgedachtermassen zu plündern und zu verbrennen...". HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor). Benzer ifadeler için ayrıca bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 232.

haberleri doğrulamak gayesiyle bir öncü birliğini ileri göndererek durumu teyit etmek istemiştir¹⁷⁷.

Bilindiği üzere Eugen, Zenta'dan Petervaradin istikametine yürüyüşünden önce Segedin Kalesi'nin mukavemet gücünü artırmak adına bir takım girişimlerde¹⁷⁸ bulunmuştu. Bu teşebbüsün ne kadar yeterli olduğu bilinmemekle birlikte Titel'in kaybindan sonra iyi tahkim edilmemiş bir Segedin'in de elden çıkma ihtimali, yukarıda da ifade edildiği üzere, Habsburglarda oldukça büyük bir endişe yaratmaktaydı. Zira Segedin'in düşmesiyle Budin ve Erdel yolu Osmanlılara açılacaktı¹⁷⁹. Bu durum üzerine Eugen, Albay Kont Schlick'i garnizonu güçlendirmek amacıyla 1700 piyade ve 200 süvariyle birlikte Segedin'e göndermiştir (9 Eylül 1697). Eugen, birliklerinin 11 günlük iaşesini de temin ettikten sonra¹⁸⁰, bizzat kendisi de iştirak etmek suretiyle yürüyüşünü vakit kaybetmeksizin başlatmıştır. Süvarilerle ordusunun önünde hareket eden Eugen, 10 Eylül'de Földvár yakınlarındaki Becse'ye¹⁸¹ gelmiş, burada hasmını takip etme yönündeki kararını değiştirmemiştir. Bir süre sonra Becse'den ileri gönderilen Habsburg

¹⁷⁷ Die Bataille von Senta, s. 31. (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor). Eugen'in ileri gönderdiği birlik, herbirinin kontrolünde 30 süvari bulunan 2 teğmen, 5 sancaktar ve 5 levazımcıdan müteşekkildi. Görevleri, olabildiğince çok esir ele geçirmek ve Osmanlıların hareketleriyle ilgili güvenilir haberler edinmekti. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 14-15.

¹⁷⁸ Bkz. dipnot 150.

¹⁷⁹ Die Bataille von Senta, s. 28.

¹⁸⁰ Browne teyiden Eugen'in, ordusunun 11 günlük iaşesini tamamladıktan sonra 9 Eylül'de Syrek bataklığı istikametine harekete geçtiğini ifade etmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 14. Eugen ayrıca (Tuna'nın sol kıyısında ve Peşte'nin güneyinde yer alan) Baja'dan, ekmek, un ve peksimtle dolu 800 arabanın, civarda bulunan yollarda Osmanlı öncü birliklerinin izin verdiği ölçüde, orduyu arkasından takip edeceğini bildirmiştir. Die Bataille von Senta, s. 29-30 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

¹⁸¹ Eugen Becse'ye gelene kadar, oldukça kuru olan Syrek bataklığını geçmiştir. Syrek bataklığında bulunan köprüye Osmanlılar zarar vermemişlerdi. Buna karşın Eugen Osmanlıların, St. Thomas'taki köprüleri yaktığını ifade etmiştir. St. Thomas bataklığının suları, piyade, topçu ve yük eşyaların geçişini engelleyecek kadar derindi. Eugen süvarilerle ve içinde köprü inşası için gerekli malzemeye dolu 100 arabayla, St. Thomas'a önden hareket etmiş ve gün batımından birkaç saat önce St. Thomas'a gelmiştir. Bölgede biri piyadelerin, diğeri topçuların ve yük eşyalarının geçişi için iki köprü'nün yapımı hazırlıklarını başlatmıştır. Diğer günün doğumunda köprülerin inşası tamamlanmış ve ardından tüm orduyla Becse'ye hareket edilmişti. Die Bataille von Senta, s. 30 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 14; Zimmermann, a.g.e., s. 174.

öncülerinden, Osmanlı öncülerıyla karşı karşıya gelindiğine ve Zenta'da Osmanlı karargâhından dumanlar çıktığına dair haberler gelmiştir (10/11 Eylül 1697)¹⁸². Habsburglara ulaşan bilgiler doğrudu. Zira Imre Thököly'nin başında bulunduğu Macarlarla da iş birliği içerisinde olan Osmanlılar, 5000 kişilik kuvvetleriyle Zenta Kalesi'nin varoşlarını zapt etmişler ve surlarını lağımlarla tahrip etmişlerdi¹⁸³. Lakin Osmanlılar, Eugen'in buldukları bölgeye yürüdüğüne dair aldıkları haberler üzerine bir plan değişikliği daha yapmışlar, Küçük Kanije'de bir köprü kurulması planından vazgeçerek Zenta önlerinden Tisa Nehri'nin geçilmesine karar vermişlerdir. Nehir üzerine iki gün içinde, bir Fransız mühendisin yardımıyla 60¹⁸⁴ adet tombazdan oluşan bir köprü kurulmuş¹⁸⁵ ve geçişe başlanmıştır. Osmanlı sadrazamı, yeniçeri ağası ve ordu erkânı Tisa'nın karşı/sol kıyısına geçmemişlerdi. Prens Eugen'in Zenta önlerine geldiği haberinin alınması, Osmanlıları telaşlandırdığı gibi bir an evvel nehrin sol kıyısına geçmeyi zorunlu hale getirmişti. Bölge, nehri geçmek için hem uygun değil hem de saldırıya oldukça açıktı. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, bir yandan askeri karşı kıyıya geçirmeye çalışırken bir yandan da eyalet askerleri ve yayalardan müteşekkil 7000 kişilik bir kuvveti siperlere yerleştirme çabası içindeydi. Bölgede köprü kurma faaliyeti işlerinde bulunan ve bir kısım birlikleriyle de Tisa'nın sol kıyısına geçen Osmanlılar, Segedin tarafına yardım etme ve bir saldırı düşüncesinde olan Eugen'e karşı, tedbiren eyalet kuvvetlerinden müteşekkil bir öncü birliği ileri göndermişlerse de herhangi bir netice elde edememişlerdir¹⁸⁶.

Eugen de yukarıda zikredilen gelişmeleri teyit etmek üzere husar birliklerini ileri göndermiştir. Teyiden ileri gönderilen birlikler, bu girişimleri sırasında yanlarında bir Osmanlı paşasını esir olarak getirmişlerdir. Eugen'e göre esir alınan Cafer Paşa, [Türk kaynaklarında Bosnavî/Boşnak Cafer

¹⁸² HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 2a; Arneth, a.g.e., s. 100; Hennes, a.g.e., s. 11; Kausler, a.g.e., s. 221.

¹⁸³ Nusretname, s. 317.

¹⁸⁴ Braubach, a.g.e., s. 259; Angeli, a.g.e., s. 147; Hans von Urbanski, Prinz Eugen, Wien 1986, s. 11.

¹⁸⁵ Köprü'nün inşasında arabalardan istifade edilmiş, oldukça usta ve becerikli bir Fransız mühendisin yardımına başvurulmuştu. Mauvillon, a.g.e., (Eugen'in Zenta Savaşı hakkında imparatora yazdığı mektup), s. 225; Kausler, a.g.e., s. 222; Zimmermann, a.g.e., s. 175. Mufassal günlükte geçen ifadeler de Osmanlıların bir Fransızdan yardım aldıkları yönündedir. Günlükte ayrıca sözü edilen kişinin oldukça becerikli olduğu ve Belgrad'da bir yıl önce kış mevsiminde de Osmanlılarca çalıştırıldığı ifade edilmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 233. Zimmermann'a göre Osmanlılar bölgedeki köprüyü 4 saat içinde kurmuşlardı. Zimmermann, a.g.e., s. 175.

¹⁸⁶ Zübde-i Vekayiat, s. 624; Tarih-i Raşid, ss. 545-546; Nusretname, ss. 319-320; Afyoncu, "Zenta", s. 280; İlgürel, "Zenta", s. 537.

Paşa¹⁸⁷; Avusturya kaynaklarında Dschafer Pascha¹⁸⁸] Habsburgların harekâtlarının keşfi, Zenta istikametine gelişlerini yavaşlatmak üzere görevlendirilmiş ve bu görevini icra ettiği sırada [biraz da talihsizce] esir düşmüştü¹⁸⁹.

Eugen'in gerçeği söylemesi için ölümle tehdit ettiği paşa: “*Osmanlı sultanının, [Petervaradin önlerindeyken] Imre Thököly ile bazı Macar ileri gelenlerin telkinleri ve Eugen'in ordusuyla oldukça uzak kalacak olması nedeniyle, zayıf ve tahkimatı iyi olmayan Segedin'e gitmeye vakit kaybetmesizin teşvik edildiğini; lakin yine Eugen'in Petervaradin'den Segedin'e yardım etmek amacıyla yola çıkmış olduğunu ve Segedin'in çok da zayıf olmadığını öğrenmesi üzerine Zenta'da kalmayı kendisi için daha uygun bulduğunu, neticede Tisa Nehri'ne bir köprü kurmayı planlayarak¹⁹⁰ Yukarı Macaristan ve Erdel'e gitme kararı aldığını*” beyan etmiştir. Erdel ve Yukarı Macaristan istikametine yönelmeyi de hedefleyen padişahın “*bir miktar (yaklaşık 1000 kişilik) süvarisiyle [10 Eylül'de olmalı] birlikte nehrin karşı/sol kıyısına geçtiğini; geceleyin ise onları ağır toplar ve ordunun diğer yük eşyalarını taşıyanların takip ettiğini*” bildiren paşa son olarak, “*Osmanlıların 100 civarında toplarının hala Tisa'nın bu taraf/sağ kıyısında yer aldığı ve bölgede bulunan topları çevreleyen bir büyük siperin bulunduğunu ve hatta köprüye yakın bir küçük siperin inşa çalışmalarına başlandığını da*” ifade etmiştir¹⁹¹.

7. Zenta Muharebesi (11 Eylül 1697)

Yürüyüşüne Zenta istikametinde devam eden Eugen'in arzusu, rakibiyle vakit kaybetmeden karşı karşıya gelmekti. Fakat Kayzer, orduda baş

¹⁸⁷ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 218.

¹⁸⁸ Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 169.

¹⁸⁹ Die Bataille von Senta, s. 31 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 15; Angeli, a.g.e., s. 145.

¹⁹⁰ Mufassal günlüğün ifadelerine göre Osmanlı donanmasının gemileri, köprü kurma çalışmalarının başladığı sırada Tisa'dan aşağı Tuna Nehri istikametine yüzmeye başlamışlardı. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 232.

¹⁹¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Die Bataille von Senta, s. 32; Angeli, a.g.e., ss. 145-146; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 233; HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 15; Mauvillon, a.g.e., ss. 210-211; Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 169; Kausler, a.g.e., s. 219; Armeth, a.g.e., s. 101; Pezzl, a.g.e., ss. 67-68; Wolfgang Oppenheimer, Prinz Eugen von Savoyen Feldherr und Baumeister Europas 1663-1736, Amalthea, Wien 2010, s. 69; Heinrich von Sybel, Prinz Eugen von Savoyen, München 1943, s. 47; Franz Keym, Prinz Eugen von Savoyen, Freiburg/Breisgau 1864, s. 38.

gösteren hastalıklar ve asker mevcudunun azlığı nedeniyle buna çok da istekli değildi. Öyle ki Kayzer, Eugen'in mağlup olması halinde¹⁹² bütün Macaristan'ın Türklere açık hale geleceği düşüncesindeydi. Ayrıca Habsburgların Fransızlara karşı almaları gereken savunma tedbirleri nedeniyle orduya hızla yardım gönderilmesi mümkün görünmemekteydi¹⁹³. Bu şartlar nedeniyle Kayzer, Eugen'in daha 1697 sefer yılının başlarından muharebe anına kadar taarruzî bir harekât planı takip etmemesi, hareketlerini Osmanlıların operasyon planlarına göre tertip etmesi gerektiği yönünde telkin ve emirlerde bulunmuştu. Aldığı talimatlar gereği Eugen, ordusunun iâşe sıkıntısı çekmemesi için Tisa ve Tuna nehirleri arasında bir ordugâh kurmalı ve buradan Petervaradin'e müfrez bir birlik göndermeliydi¹⁹⁴.

Kayzer'in yukarıdaki görüşlerine rağmen Eugen için artık geri dönüş pek mümkün görünmemekteydi. Zira birliklerini bu saatten sonra geri çekerek de bir kayıp yaşayacağını, dolayısıyla şerefli bir çarpışmanın daha yararlı olacağı düşüncesindeydi¹⁹⁵. Öte yandan Habsburglar, casusları vasıtasıyla Osmanlı ordusu içindeki ayrılık ve çekişmeden haberdar olmuşlar, Osmanlı ordusuna taarruz fikrinde olmadıkları halde bu vaziyetten cesaret alıp ellerine geçen fırsatı değerlendirmek istemişlerdir¹⁹⁶.

Eugen ve generalleri, bölgeye hareketlerinin Osmanlılarca da bilinmesine rağmen, Tisa Nehri'nden Osmanlı ordusunun hangi saiklerle geçtiğine anlam verememişlerdir. Esasen Eugen, Osmanlıların ordularını ikiye ayırdıklarını, köprüden geçenlerle Erdel tarafına, diğerlerinin ise Segedin istikametine yürüyeceğini düşünüyordu. Lakin bu gelişmeler devam ederken, yukarıda ifade edildiği üzere, Boşnak Cafer Paşa'nın 10 askeriyle 11 Eylül'de Eugen'in eline esir olarak düşmesi tüm planları değiştirmiş olmalıdır. Eugen, diğer esirlerin beyanlarıyla paşanın ifadelerini mukayese etmiş ve doğruluğuna kani olmuştu. Eugen ve ordusunun generalleri, Osmanlı süvarilerinin büyük bir kısmının Tisa Nehri'ne kurulan köprüden geçtikleri ve nehrin bu taraf/sağ kıyısında sadece piyadelerin kalmış olabileceklerini düşünmüşler; bu duruma bizzat şahit olmak için de bölgeye hareketlerini sürdürmüşlerdir. Zenta'ya bir saat uzaklıkta bulunan, süvari birlikleri ve

¹⁹² Kayzer, birliklerinin Türklere karşısında bir yenilgi alması veyahut işlerinin ters gitmesi halinde bunun telafi edilemeyeceği düşüncesindeydi. Pezzl, a.g.e., s. 69. Dolayısıyla Eugen'e Osmanlılarla her türlü karşılaşmadan itina ile kaçınması gerektiğini telkin etmişti. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII ad 10, fol. 4-7.

¹⁹³ Mauvillon, a.g.e., s. 212.

¹⁹⁴ Kayzer'den Eugen'e verilen 4. ve 5. Talimatın yer aldığı 5 Temmuz 1697 tarihli vesika için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-10, fol 4-7; Braubach, a.g.e., s. 250; Kroener, a.g.m., s. 118.

¹⁹⁵ Mauvillon, a.g.e., s. 212.

¹⁹⁶ Tarih-i Raşid, s. 545.

birkaç topla birlikte Tisa'nın sağ kıyısındaki Osmanlı karargâhını görebileceği yere intikal eden Eugen, Osmanlı birliklerinin düzensiz bir şekilde geri çekildiğini teyit etmişti¹⁹⁷.

Bir Osmanlı kroniğinin ifadelerine göre Habsburglar muharebe alanına yakın bir mahalle [Pesir köyü] geldiklerinde, ilkin Osmanlılara yaklaşmaktan çekinmişlerdi. Osmanlı kroniği, bu sıralarda Osmanlı tarafından iki çoban ve bir Arnavut'un [yaşanacak katliamı hissetmiş olsalar gerek] Eugen'in ordusuna iltica ettikleri, sözü edilen kişilerin: *"ne durursunuz İslam askerinin ekseri karşıya geçip sizin korkunuzdan türküp birbirini kırarak suya döküldüler. Metrislerde kalan bir miktar askerdir fırsat ise ancak olur"* şeklinde beyanlarda buldukları ve neticede Habsburg askerlerini yüreklendirdikleri görüşündedir. Bu ve buna benzer haberlerden cesaret bulan Habsburglar ise top ve tüfek atışlarıyla saldırıya geçme kararı almışlardır¹⁹⁸. Bu hususta Osmanlı kaynaklarıyla hemfikir olan Avusturya kaynakları da¹⁹⁹ muharebe alanındaki birkaç Osmanlı süvari birliğinin Tisa Nehri'ni büyük bir kargaşa içinde geçişinden Habsburgların cesaret bulduklarını ve sonrasında hasmına karşı harekete geçtiklerini işaret eder²⁰⁰.

Bir Osmanlı kaynağı, Eugen'in Osmanlı birliklerinin bir bölümüne köprüyü geçtikleri sıradaki saldırısını hilekârlık olarak değerlendirmiş, Habsburgların bu girişimin bir benzerinin [1664 St. Gothard Muharebesi'nde] Raab suyu geçilirken de denendiğini zikretmiştir²⁰¹. Lakin Zenta'da durum farklı idi. Osmanlılar St. Gothard'da, Habsburglarla karşılaşmak için Raab Nehri'nden geçmek isterlerken; Zenta'da Habsburgların buldukları mahalle gelişlerinden endişelenerek Tisa Nehri'ni geçmeyi hedeflemişlerdi²⁰². St. Gothard'da saldırıya yönelik ve istemli bir harekât sergileyen Osmanlılar, Zenta'da tedirginlik içinde planlı olmayan bir teşebbüste bulunmuşlardı.

¹⁹⁷ Die Bataille von Senta, s. 32 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Anonim Osmanlı Tarihi, s. 127; Kausler, a.g.e., s. 223. Osmanlı kaynakları, canını kurtarmak isteyen Osmanlı birliklerinin ağırlıklarını bahane ederek üç gün üç gece boyunca Tisa Nehri'nin karşı/sol kıyısına geçtiklerini, nehrin sağ kıyısında sadece piyadelerin kaldığı yönünde ifadelerde bulunmuştur. Bir örnek için bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 127.

¹⁹⁸ Nusretname, s. 321.

¹⁹⁹ Bir örneği için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 234.

²⁰⁰ Die Bataille von Senta, s. 33 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Angeli, a.g.e., s. 151.

²⁰¹ Zübde-i Vekayiat, s. 622; Tarih-i Raşid, s. 543.

²⁰² Hammer, a.g.e., s. 639.

8. Eugen'in Savunmadan Saldırıya Geçişi

Eugen, 11 Eylül'de öğleden sonra 2'de Zenta önlerine geldiği sırada Osmanlı padişahı süvarileriyle birlikte, ordunun ağırlıkları, topları ve ordugâhının bulunduğu nehrin sol kıyısına geçmişti. Fakat ordunun büyük bir bölümünü ihtiva eden Osmanlı piyadeleri, adeta bir "kale duvarı yükseklğinde"²⁰³ olan "iki katlı toprak tabyalarının" arkasında yer almaktaydı. Piyadeler, kendilerini arkalarında koruyan arabalar²⁰⁴ ve topçularla birlikte, nehri ve köprüyü savunmaya hazır bir düzende Tisa Nehri'nin sağ kıyısında bulunuyordu. Eugen'in burada savaş planını hazırlamak ve Osmanlı piyadelerini tabyalarında her taraftan kuşatmak için iki saatlik bir zamana ihtiyacı vardı. Osmanlılar, Eugen'in savaş planını hazırlamakla geçirdiği bu iki saat içinde 20 bin askerle doğrudan Habsburgların merkezine hücum etmiş olsalardı, Eugen büyük ihtimalle yenilmiş olacaktı. Lakin Osmanlı birlikleri tabyalarında hareketsiz kalmayı tercih etmiş ve böylece buldukları yerden kurtulmalarını sağlayacak önemli bir fırsatı kaçırmışlardır²⁰⁵. Eugen, Petervaradin garnizonuna yürüyüşünde olduğu gibi esasen Zenta önlerinde de ordusuna nizam verme işlerinde anlık riskler almaya devam etmişti. Osmanlılar, Petervaradin önlerinde daha önce ellerinden kaçırdıkları fırsatı Zenta önlerinde bir kez daha yakalamışlarsa da taarruza geçme konusunda çekimser kalmayı tercih ederek Eugen'in stratejik hatalarının yine dikkatlerden uzak kalmasına sebep olmuşlardır.

Herhangi bir Osmanlı saldırısına maruz kalmayan ve ordusunu harp nizamına (Ordre de Bataille) uygun şekilde tesis eden Eugen, ordusunun sağ kanadını Tisa ırmağı cephesine, sol kanadını ise ovanın mümkün olan en uzak kısmına²⁰⁶ yaslamıştı²⁰⁷. Muffassal günlüğün de ifadelerine göre havanın kararmasına alınan nizamdan sonra dört buçuk saatten daha az bir zaman kalmıştı²⁰⁸. Kont Guido Starhemberg, 16 piyade taburu ve 59 süvari bölüğüyle sol kanadı; Feldzeugmeister Sigbert Heister ise köprünün

²⁰³ Bu ifadeler Arneth tarafından da teyit edilmiştir. Arneth ayrıca Osmanlı siperlerinin yaklaşık 4000 adım uzunluğunda ve yarım daire şeklinde olduğunu, yine siperlerin hemen arkasında Habsburgların eski işe depolarına ait duvar kalıntılarının bulunduğunu (Bkz. Harita-1. A. yeri) ifadelerine eklemiştir. Arneth, a.g.e., s. 103.

²⁰⁴ Arneth, söz konusu arabaların Osmanlılarca hem savunma amaçlı ve hem de köprü geçişinde kullanıldıklarını ifade etmiştir. Arneth, a.g.e., s. 103.

²⁰⁵ Hammer, a.g.e., ss. 637-638.

²⁰⁶ Eugen sol kanadı, asker sayısının imkân verdiği ölçüde ovaya yaymıştır. Mauvillon, a.g.e., s. 226; Habsburgların harp nizamları için bkz. Angeli, a.g.e., ss. 148-151.

²⁰⁷ Die Bataille von Senta, s. 33, (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 16.

²⁰⁸ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 234.

güneyinde, 14 piyade taburu ve 53 süvari bölüğü ile sağ kanadı idare edecek; Prens Eugen, merkezde (Corps de Bataille) genel kumandada yer alacak; 21 piyade taburu bulunan ordunun merkezini ise Rabutin ve Prinz von Commercy idare edecekti. Bu harp düzeni gereğince, süvari birliklerinin kumandanı Rabutin, topçuların kumandanı ise Christoph von Börner olacaktı (Bkz. Ekler/Harita-1. Zenta Muharebesi Harp Planı)²⁰⁹.

Osmanlıların harp nizamı gereğince de sağ kolda Anadolu Beylerbeyi Mısrırlızaade Vezir İbrahim Paşa, sol kolda Diyarbekir Beylerbeyi Kavukçu İbrahim Paşa, merkezde Rumeli Beylerbeyi Küçük Cafer Paşa, Yeniçeri Ağası Vezir Mahmut Paşa ile diğer vezirler ve miri miranlar yer alacaktı²¹⁰.

Eugen, Zenta önlerinde Osmanlılara karşı her bir kanada üçer dragon süvari alayı ve bir miktar top ikame etmiş ve Osmanlıların, rakiplerinin muharebe alanında ansızın belirmelerinden ötürü ortaya çıkan şaşkınlığından istifade etmek düşüncesiyle saldırıya geçmeyi planlamıştı. Ayrıca birliklerine, kendisini harp nizamı içinde takip ederek icabı halinde korumalarını da emretmiştir. Osmanlı süvarileri, Eugen'in kendilerine yaklaşmasına karşılık sürekli bir geri çekilme eğilimindediler. Bunun üzerine Habsburglar, Osmanlı siperlerine bir top atışı uzaklığı kadar yaklaşmışlar, fakat Osmanlılar kendilerine top atışlarıyla karşılık vermişlerdir. Eugen söz konusu atışlara top atışlarıyla cevap vermiş ve Osmanlıların "siperlerine büyük bir kargaşa içinde geri çekilmelerine"²¹¹ neden olmuştur. Habsburglar, Osmanlılara yarım top atışı mesafesi kadar daha yaklaştıktan sonra da her bir kanada yerleştirilen üçer dragon süvari alayını nizamlarını almak üzere eski yerlerine göndermiştir²¹². Bu andan itibaren günün aydınlığının son bulmasına bir diğer ifadeyle havanın kararmasına sadece birkaç saat kalmıştı²¹³.

Osmanlılara yarım top atışı uzaklığı kadar yaklaşan Habsburglar, ikinci karşılaşmada muharebe alanında sağa çark etmişler ve bu hareketlerinin sonucunda Osmanlı wagenburglarıyla²¹⁴ karşı karşıya gelmişlerdir.

²⁰⁹ Mauvillon, a.g.e., s. 213; Mittelungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 169; Die Bataille von Senta, s. 33 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Ameth, a.g.e., s. 102; Kerchnawe, a.g.e., s. 23.

²¹⁰ Nusretname, ss. 320-321.

²¹¹ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 16.

²¹² HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Die Bataille von Senta, s. 33; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 2a; Angeli, a.g.e., s. 151; Ameth, a.g.e., s. 102.

²¹³ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 234.

²¹⁴ Wagenburgların Osmanlı siperlerindeki konumuyla ilgili bkz. Ekler/Harita-1. C. yeri.

Habsburgların bu sağa çark edişleriyle her iki kanadı Tisa Nehri'nin kıyılarına yaslanmış ve merkezle birlikte yapılan söz konusu hareketlerle Osmanlıların içerdeki (ikinci) siperleri²¹⁵ yarım daire şeklinde sarılmaya başlanmıştı²¹⁶. Osmanlı siperlerini yarım daire şeklinde sarmaya çalışan Eugen, bir yardımcısını Rabutin'e göndermiş ve kendisinden sol kanadı ve ordunun merkezini sağa meyilli şekilde ilerleterek saldırıya geçirmesini istemiştir. Eugen'in bu isteğinin yerine getirilmesinin zaman alması, esasında Osmanlılara saldırıya geçmek için beklenmedik bir fırsat daha vermiştir. Bu sırada Habsburg ordugâhı büyük bir tehdit altında kalmışsa da Osmanlılar ürkek davranarak fırsatı ellerinden kaçırmışlardır. Şayet Osmanlılar, 10 bin adamıyla saldırıya geçmiş olsalardı Habsburgları bozguna uğratmak hiç de zor olmayacaktı. Lakin Osmanlı birliklerinin yerlerinde kalmayı tercih etmeleri, Eugen'e istediği düzeni kolayca kurma imkânını vermiştir²¹⁷. Osmanlılar, Petervaradin önlerinde ve muharebenin hemen başlarında olduğu gibi bu defa da ellerine geçirdikleri fırsatları değerlendirememiş ve Machiavelli'in "... *elverişli fırsattan yararlanabilmeli, talihin olumsuz etkilerinin üstesinden gelinmeliydi*"²¹⁸ sözünün önemini bir kez daha hatırlatmışlardır. Buna karşın Eugen'in muharebe alanında düzenini tesis ettiği sırada Osmanlılara verdiği anlık avantaj, hasmının taarruza geçmemesi üzerine [biraz da şans eseri] kendisinin lehine dönmüş, muharebenin daha sonraki bölümlerinde büyük bir aksiliğin çıkmayıp, söz konusu tedbirsizliğin Habsburglarca örtülenerek gözardı edilmesine imkân tanımıştır.

Osmanlı kaynaklarında Tisa Nehri'nin sağ kıyısındaki Osmanlı siperlerinin büyükçe çevrildiği ve savunmalarının kolay olmadığı açıkça ifade edilmişti. Segedin tarafından bir saldırı gelmeyeceği düşüncesiyle de o taraf siperleri ihmal edilmiş ve çokça dikkate alınmamıştı²¹⁹. Osmanlıların sözü edilen taraftaki zaafının farkında olan Eugen, saldırı girişimlerini bu defa Segedin tarafından gerçekleştirmek istemiş ve sol kanattaki birkaç alayı [Prens Vaudémont kumandasındaki süvari birliklerini] Tisa Nehri'yle birleşmeleri için ileri sürmüştür. Mayın döşeyerek süvarileriyle

²¹⁵ Marquardt, tamamlanamamış olan dış siperlerin 800, içerdeki ikinci siperlerin ise 400 metre uzunluğunda olduğunu ifade etmiştir. Marquardt, a.g.e., s. 15.

²¹⁶ Angeli, a.g.e., s. 151.

²¹⁷ Mauvillon, a.g.e., ss. 215-216.

²¹⁸ İlgili bahis için bkz. Niccolò Machiavelli, Prens, Can Yayınları, İstanbul 2008, s. 55, 66, 130, ss. 132-133.

²¹⁹ "Siperleri söküp geçmek mümkün olmayıp kâfir Segedin tarafına dolaşıp, siperlerin hali olan yerlerinden içeriye girdiler". Osmanlı kroniğinin bu ifadesinden de anlaşıldığı üzere Habsburglar, Osmanlı siperlerini tam manasıyla aşamamışlarsa da siperlerdeki boşluğu/geçtiği fırsat bilerek nihai başarıyı elde etmişlerdir. Anonim Osmanlı Tarihi, ss. 127-128.

Habsburgların sol kanadına saldırma düşüncesinde olan Osmanlılar²²⁰, rakibi tarafından çepeçevre kuşatılmıştı. Eugen bununla kalmayıp, ordusunun her iki kanadına toprak ikame etmiş ve birliklerinden köprüye ateş etmelerini isteyerek bir genel saldırı emri vermiştir. Osmanlı süvarilerinin sol kanatlarına muhtemel bir saldırı girişimine mani olma düşüncesinde olan Eugen, bu taraf birliklerin yanına çok sayıda top ikame ederek daha evvel saldırıya geçmelerini istemiştir. Her şey Habsburgların istediği gibi gittiği bir sırada, Osmanlıların top ve küçük silah atışları sonucu sol kanattaki piyadelerin düzeni bozulmuştur. Osmanlılar, Habsburgların arkalarına dolaşmış ve bu sırada Habsburg piyadeleri arasında büyük bir kargaşa yaşanmıştır. Eugen, bu kargaşa anında sol kanada destek amacıyla 4 piyade taburunu ve çok sayıda süvarisini yanlarında bir kaç topa birlikte görevlendirdikten sonra²²¹ tüm hattı, yüksek, mukavim ve wagenburglarla çevrili Osmanlı siperleri istikametinde harekete geçirmiştir. Habsburg piyadeleri, burada “tarifi imkânsız bir cesaretle”²²² hem siperleri aşmışlar²²³ hem de Osmanlıları nehre doğru olan kumdan adacıkta²²⁴ karşı konulmayacak şekilde sıkıştırarak mevki kazanmışlardır. Süvariler ise siperlere kadar gelmiş ve burada Osmanlı ateşine başarıyla karşı koyarak Habsburg saldırısına ortak olmuşlardır. Nihayet yere inmişler ve kılıçlarıyla Osmanlılara saldırarak kendilerine siperlerin içinden geçen bir yol açabilmişlerdir²²⁵.

²²⁰ Osmanlı süvarileri, Habsburgların sol kanadıyla Tisa Nehri arasındaki 50 adımlık alana mayın döşeyerek birliklerin Tisa Nehri ile olan irtibatını kesmek istemişlerdir. Kısa günde geçen ifadeler için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 2a.

²²¹ Mauvillon, a.g.e., s. 216.

²²² Eugen, Kayzer'e yazdığı raporunda, Osmanlı istihkâmlarının mukavim ve yüksek olduğunu, piyadeleri ile süvarilerinin bu istihkâmları aşmış olduklarına ve düşman ateşine göğüs gererek üstesinden geldiklerine akıl erdiremediğini ifade etmişti. Raporda geçen ifadeler için bakınız: “*Das Retranchement war so fest und hoch, dass ich es nicht begreife, wie die Infanterie hat passieren können. Die Cavallerie auch ist mit der Infanterie zugleich bis an den Graben des Tranchements avancirt, und hat alldort des Feindes Feuer ausgehalten, auch mit chargirt, gleichwie die Infanterie, welches ich Zeit meines Lebens noch niemals gesehen habe...*”. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Angeli, a.g.e., s. 153; Trost, a.g.e., s. 12.

²²³ Kısa günde geçen ifadelerle göre Habsburglar, sadece iki sıra halindeki Osmanlı istihkâmlarına değil aynı zamanda Osmanlı siperlerini koruyan bir wagenburgun üzerine de tırmanmışlardır. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 2b.

²²⁴ Alm. Sandbank. Söz konusu adacık, Tisa Nehri'nin yüksekçe olan sağ kıyısında, nehre doğru 40-50 adım genişliğinde bir arazi parçası idi. Bu arazi parçasını kullanarak en uzaktaki siperlerinin yanlarıyla süratle irtibat kurabilen Osmanlılar, buradan hareketle hem köprüye hem de düşman mevziisinin arkalarına ulaşabilmekteydi. Angeli, a.g.e., s. 152.

²²⁵ Die Bataille von Senta, s. 34 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor);

Osmanlılar söz konusu saldırıya yeterince mukavemet gösterememiş ve savunmalarını içlere çekerek köprüye akın etmek zorunda kalmışlar; Habsburglarca hızla takip edildikleri için de tekrar hat oluşturmaya vakit bulamamışlardır²²⁶. Sol kanattaki Habsburg piyade taburları ise Osmanlıların köprüden geçişlerini kesmişlerdir. Bu esnada taraflar arasında korkunç bir mücadele²²⁷ meydana gelmiş, ortalık adeta kan gölüne dönmüştür. İki ezeli rakip arasındaki mukateleden üstünlükle ayrılan Habsburglar²²⁸, Osmanlılara hareket alanı bırakmadıklarından dolayı²²⁹ oldukça az sayıda esir²³⁰ ele geçirmişlerdir. Avusturya kaynaklarının gözüyle karşılıklı mücadele başlamadan önce Osmanlı piyadelerinin tamamı, Tisa Nehri'nin sağ kıyısında kalmışlardı. Sadece Osmanlı sultanı ve onu koruyan 1000 civarındaki asker daha önce köprüden karşı kıyıya geçebilmişti. Bunun dışında muharebe anında köprüden geçebilenler en fazla birkaç bin asker civarında olmalıydı²³¹.

HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 234-235; HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 17; Angeli, a.g.e., s. 153.

²²⁶ Mauvillon, a.g.e., s. 216.

²²⁷ Yeniçeriler, bir ara ellerindeki ateşli silahları bırakarak kılıçlarıyla adam adama mücadele etmişlerse de Habsburg piyadelerinin arkası kesilmeyen ve dehşetli ateşini bertaraf etmeye muktedir olamamışlardır. Arneth, a.g.e., s. 104.

²²⁸ Eugen, Zenta'da 11 Eylül'de elde edilen zaferin haberini Viyana'ya duyurmak için General Vaudémont'u görevlendirmiş, muharebeyle ilgili raporunu ise Kayzer'e ancak 4 gün sonra gönderebilmiştir (15 Eylül 1697). HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 236; Bibl, a.g.e., s. 79; Trost, a.g.e., s. 13.

²²⁹ Eugen raporunda, askerlerinin Osmanlıların üzerine büyük bir hinçle atıldıklarını, hiç kimsenin, bilhassa neferlerinin eline düşenlerin canlarını kurtaramadığını; bunlara, hayatlarını kurtarmak için para teklif eden paşaların da dâhil olduğunu ifade etmiştir: "*Der Soldat ist so ergrimmt gewesen, dass er fast keinem Quartier gegeben, obschon Bassen und Officiere sich gefunden, welche viel Geld versprochen haben, und befunden sich daher gar wenig Gefangene...*". HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Mauvillon, a.g.e., s. 230; McKay, a.g.e., s. 43; Trost, a.g.e., s. 12.

²³⁰ Az sayıda ele geçirilen esirler ise ölümlerin arasında canlı kalabilenler ve köprünün altındaki gemilere geçebilmiş olanlardı. Habsburglarca ele geçirilen esirlerin ifadeleri, Osmanlı piyadelerinin Tisa Nehri'nin sağ kıyısında olduğu yönündeydi. Diğer bir ifadeyle yeniçeriler ya hayatını kaybetmiş ya da esir alınmışlardı. Esirler ayrıca, nehrin sol kıyısında Osmanlı padişahı korumak için birkaç bin yeniçerinin varlığına işaret etmişlerdir. Bu beyan, Türklerin muharebeki kayıpları konusunda oldukça açıklayıcıydı. Mauvillon, a.g.e., s. 230; Angeli, a.g.e., s. 154.

²³¹ Die Bataille von Senta, s. 34 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 235. Eugen, muharebe esnasında Tisa Nehri'ni geçerek boğulanların nehirde bir ada oluşturacak kadar fazla olduğu düşüncesindeydi: "*auf den toten Körpern fast wie auf einer Insel...*". HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte

Prens Eugen'in, Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhtan, muharebeden dört gün sonra (15 Eylül 1697) Kayzer'e yazdığı raporunda: *"Bu muzaffer hareket, günün ve gecenin ayrıldığı vakitte sona erdi ve o gün sanki güneş bile ekselansların silahlarının zaferini parlayan gözlerle görmeden batmak istemedi"*²³² şeklinde yer alan abartılı ifadeleri, Habsburgların elde ettikleri başarının bir yandan büyüklüğünü gösterirken bir yandan da bu denli görkemli bir zaferle karşılaşmaya kendilerinin dahi hazır olmadıklarını kanıtlamıştır.

Eugen, Zenta'da kazanılan başarının akşamı saat 10 gibi birliklerine Osmanlı istihkâmlarından geri çekilmeleri emrini vermiştir. Üzerinde muharebe sırasında hayatlarını kaybedenlerin de bulunduğu köprüyü nehrin her iki yakasında kontrolleri altına alan Habsburglar, geceyi nizam ve düzenlerini bozmaksızın Tisa Nehri boyunca konaklayarak geçirmişlerdir. Ertesi günün doğumunda Osmanlıların muharebe alanında verdikleri kayıp açıkça ortaya çıkmıştı (12 Eylül 1697)²³³.

Taraflar arasında cereyan eden muharebe sırasında Osmanlı sadrazamı Elmas Mehmed Paşa da hayatını kaybedenler arasındaydı. Paşa, muharebe sırasında diğer askerleri gibi köprüden karşı kıyıya geçmiş olsaydı başarısızlığından dolayı Osmanlı yönetimince cezalandırılacağını ifade etmiş²³⁴ ve bu sebepten nehrin sağ kıyısında kalarak Habsburglarla - cansiperane - savaşmayı tercih etmiştir. Tabiri caizse düşman kılıcını cellat baltasına tercih etmişti. Osmanlı sadrazamı, yeniçerilerin de kendisiyle birlikte muharebe alanında kalmaları için köprü tombazlarını kaldırmak²³⁵, onları cenetle müjdelemek ve gözlerini korkutmak suretiyle²³⁶ birtakım önlemler

Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhtan yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Egon Caesar Conte Corti, Prinz Eugen Ein Lebensbild in Anekdoten, Berlin 1968, s. 42; Trost, a.g.e., s. 13.

²³² *"Diese victoriose hat sich geendet mit Scheidung Tag und Nachts, hat sogar die Sonne selbst von dem Tage nicht ehender weichen wollen, bis sie mit ihrem glaenzenden Auge den völligen Triumph Euer kais. Majestaet glorwürdigsten Waffen hat vollstaendiglich mit anschauen können"*. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13/14 (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhtan yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 235.

²³³ Die Bataille von Senta, s. 35 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhtan, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Angeli, a.g.e., s. 154; Arneht, a.g.e., s. 105.

²³⁴ Hammer, a.g.e., s. 639; Zimmermann, a.g.e., s. 175.

²³⁵ Tisa Nehri'ndeki köprü'nün yıkılması fikri esasen Thököly'e aitti. Lakin onun bu isteği Osmanlı padişahı tarafından kabul görmemiştir. Angeli, a.g.e., s. 154.

²³⁶ Zimmermann, a.g.e., s. 176.

almak istemişse de bazı Osmanlı kaynaklarının da ifade ettiği gibi, askerın gazabına uğramaktan kurtulamamıştır²³⁷.

Sadrazamın dışında pek çok ordu erkânı da²³⁸ muharebede hayatını kaybetmiştir. Avusturya kaynaklarına itibar edecek olursak Imre Thököly, muharebede ölenlerin altında kendisini gizlemiş, gece vakti Tisa Nehri'ni yüzererek geçmek suretiyle firar etmeyi başarmıştır²³⁹.

9. Habsburgların Ele Geçirdiği Harp Ganimeti

Osmanlı padişahı, muharebenin bittiği gece büyük bir şaşkınlık ve telaş içinde süvarileriyle birlikte Temeşvar'a geri çekilmiştir. Geride Habsburgların istifadesine bırakılan ganimetler oldukça fazla idi. Osmanlı karargâhı ve topları, cephane ve ordunun iaşesi, çok sayıda sancak ve tuğ, daha önce hiçbir muharebede kaybedilmemiş olan Mühr-i Hümâyün²⁴⁰, yine çok sayıda deve, at, öküz ve araba Habsburgların eline geçmişti. Bununla birlikte Habsburg husar süvarilerinin²⁴¹ Temeşvar'a çekilen Osmanlıları

²³⁷ Nusretname, ss. 320-322; Anonim Osmanlı Tarihi, 128; Cengiz Orhonlu, "Mehmed Paşa, Elmas", İA., VII, (ts.) s. 584.

²³⁸ Hammer, a.g.e., s. 640; Jorga, subaylarına karşı açık bir ayaklanma başlatan yeniçerilerin gazabına uğrayanlar arasında sadece sadrazamın olmadığını, sadrazama ilaveten 13 beylerbeyinin daha yer aldığını işaret etmiştir. Jorga, a.g.e., ss. 262-263. Sadrazamın dışında muharebede hayatını kaybeden tecrübeli paşalar arasında: Yeniçeri ağası Mahmut Paşa, Vezir büyük Cafer Paşa, Anadolu beylerbeyi Mısırlızade Vezir İbrahim Paşa, Adana beylerbeyi Vezir Fazıl Paşa, Diyarbakır beylerbeyi Kavukcu İbrahim Paşa, Rumili beylerbeyi Küçük Cafer Paşa, Maraş beylerbeyi Yunus Paşa, Temeşvar muhafızı Koca Cafer Paşa, Avlonya sancak beyi Arnavud Kaplan Paşa, Yanya sancak beyi Bektaş Mehmed Paşa, Hüdavendigâr sancak beyi Mevlid Mehmed Paşa, Amasya ve Divriği sancak beyi Bostancı Mahmud Paşa, Teke sancak beyi Muhassıl Hasan Paşa, Suğla sancak beyi Bodur Süleyman Paşa, Mucur Mehmed Paşa ve Karındaşı Pali sancak beyi Nayser Paşa, Rumili'nden Hassa Mutasarırfı Arnavud Murtaza Paşa, Adana beylerbeyi Vezir Fazıl Paşa gelmekteydi. Ayrıca 54-58 nefer çorbacı, Cebecibaşı Mustafa Ağa, Bosnalı Fazlı bölükbaşı, Zağarcıbaşı, Topçubaşı da ifade edilen paşa ve beylere eşlik etmişti. Nusretname, s. 322-323; Tarih-i Raşid, s. 546; Zübde-i Vekayiat, s. 624; Eugen raporunda, Sadrazam, yeniçeri ağası ve 17 paşanın muharebe alanında hayatını kaybettiğini ifade etmiştir. Die Bataille von Senta, s. 36 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

²³⁹ Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 170.

²⁴⁰ II. Mustafa'nın, sivrice oval, 19 mm uzunluğunda, 26 mm genişliğindeki mührü, bugün Viyana Askeri Tarih Müzesi koleksiyonu arasında yer almaktadır. Mührün üzerinde padişahın isminin [Mustafa bin Mehmed] yazılı olduğu, yine padişahın galip/muzaffer olduğu ve isminin hemen altında tahta cülus yılının [1106 Hicri] yer aldığı bilinmektedir. Bkz. Heeresgeschichtliches Museum; Inv. NI 2533; Prinz Eugen von Savoyen 1663-1736, s. 32; Mufassal günlüğün ifadesine göre Mühr-i Hümâyün, 13 Eylül'de Habsburgların eline geçmişti. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 236.

²⁴¹ Habsburglar, husar süvari birliklerinin tamamını Osmanlıları arkalarından takip etmek için ileri göndermişlerdir. Albay Glöckelsberg (Kleckelsberg) ise yanında 600 Alman

arkalarından takibi sırasında oldukça fazla harp teçhizatı ele geçirdikleri ve ganimetlerini daha da artırdıkları ifade edilmelidir²⁴².

Muharebede yaşanan hadiselerden Osmanlılar için belki de en üzücü olanı, Habsburg Generali Rabutin ve Erdel'den bir komiserin Osmanlı sultanının mührünü Prens Eugen'e teslim etmiş olmasıydı. Eugen, Kayzer'e yazdığı 15 Eylül tarihli mektubunda da zikrettiği üzere mührü bizzat kendi elleriyle Kayzer'in ayaklarının önüne bırakmıştı. Daha önceki ve sonraki muharebelerde eşine hiç rastlanmayan²⁴³ bu gelişme, esasen Osmanlı sadrazamının muharebe alanında büyük olasılıkla hayatını kaybettiğinin de bir göstergesiydi. Muharebede ele geçirilen çokça sancağın arasında yeniçerilerin büyük sancağı da vardı. Bu ise yeniçeri ağasının muharebede yaşamını yitirdiği anlamına gelmekteydi²⁴⁴.

Muharebenin ardından Osmanlıların savaş alanında bırakmak durumunda kaldıkları harp teçhizatının külliyeti oldukça düşündürücüydü²⁴⁵. Avusturya kaynakları, Habsburgların 12 Eylül sabahı Osmanlı ordugâhından 7

süvari askeriyle birlikte, ileri gönderilen husarları korumak üzere muhafazacı olarak görevlendirilmiştir. HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 18.

²⁴² HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 237- 238; Die Bataille von Senta, s. 35.

²⁴³ Eugen raporunda, padişahın mührünü ele geçirdiğini, her şeyden evvel bu hadisenin bundan önceki hiçbir zaferde gerçekleşmemiş ve bir ilk olduğunu ifade etmiştir: "... *Ich habe auch des Groß-Sultans Petschaft erhalten, welches das Allerarste, und diesen ganzen über bei allen Victorien noch niemals bekommen worden ist, ...*". HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Corti, a.g.e., s. 42.

²⁴⁴ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Mauvillon, a.g.e., ss. 234-235; Angeli, a.g.e., ss. 154-155.

²⁴⁵ Habsburgların Osmanlılardan ele geçirdiği toplar, cephane ve diğer harp teçhizatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-27c, 27d; X-6a, 6c. Habsburgların ele geçirdiği ganimetler için ayrıca bkz. Kausler, a.g.e., s. 226; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III/1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 568; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 236.

tuğ, 423 sancak²⁴⁶, 87 topu²⁴⁷ ele geçirdiklerini kaydeder²⁴⁸. Yüklü 9000 araba²⁴⁹, 6000 kadar at, 12 ila 15 bin civarında öküz ve manda²⁵⁰, 6000 kadar deve ele geçirilen diğer ganimetler arasındaydı²⁵¹. Bunların dışında, 3 milyon gulden civarındaki Osmanlı hazinesi, 25400 gülle, 553 bomba, 505 fiçı barut, 48 çift davul, 500 trampet, 86 büyük bayrak ganimet olarak Habsburgların kontrolüne geçmişti²⁵².

Habsburglar Osmanlılardan elde ettikleri zafer ganimetlerini, Viyana'nın Türklerden kurtulduğu tarih olan 12 Eylül'de ele geçirmişlerdir. Söz konusu tarih bilindiği üzere Viyana şehrinin Türklerden kurtuluşunun yıldönümüydü. Habsburglar Osmanlılardan elde ettikleri külliyetli ganimetle hem Zenta'daki başarılarını taçlandırmışlar hem de Eugen söz konusu tarihle özdeşleştirilerek Viyana şehrinin "ikinci kurtarıcısı"²⁵³ ilan edilmiştir. Neticede Türklerin her çıktığı Macaristan seferinde Habsburgların zihinlerine takılan Viyana şehrinin kuşatılması fikri, 1697 yılı itibarıyla bir kez daha gerçekleşme ihtimalini yitirmiştir.

Görüldüğü üzere Osmanlılar, muharebe alanını sadece terk etmemişler, külliyetli bir harp teçhizatını arkalarında bırakmak mecburiyetinde

²⁴⁶ Sancak sayısı Eugen'in raporunda 500 olarak kaydedilmiştir. Die Bataille von Senta, s. 36 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

²⁴⁷ Ele geçirilen 80 bronz topun 2'si 1 libre çapında, 4'ü 2 libre çapında, 69'u 3 libre çapında, 2'si 4 libre çapında, 3'ü 8 libre çapındaydı. Ayrıca 5 namlulu 3 metal top, 4 demir top ve 58 çiftçakar diğer ganimetler arasındaydı. Habsburglar tarafından ele geçirilen 3 libre çapındaki 3 top, Osmanlıların 1696/II. Macaristan seferindeki muharebeler sırasında elde ettiği harp ganimeti arasında yer almaktaydı. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX - 27d; HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, X-6a; Zinkeisen, a.g.e., s. 155. Eugen'in raporu, Mauvillon ve Browne ele geçirilen top sayısının 100 (Mauvillon, a.g.e., s. 218; Browne, fol. 18; Die Bataille von Senta, s. 36, Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Martens (Martens, a.g.e., s. 65) ve Zimmermann (Zimmermann, a.g.e., s. 185) ise 72 olduğunu kaydeder.

²⁴⁸ Angeli, a.g.e., s. 111.

²⁴⁹ Eugen'in raporuna göre içi ipe ve cephaneye dolu 6 ila 8 bin araba ele geçirilmişti. Die Bataille von Senta, s. 36 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

²⁵⁰ Die Bataille von Senta, s. 36 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

²⁵¹ Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 170.

²⁵² Die Bataille von Senta, s. 36. Bir başka arşiv envanterine göre Habsburglar, Osmanlılardan 28 ton barut, 19 ton yeniçeri kurşunu, 5400 mermi, 523 bomba, 6300 el bombası, başka araç ve gereçler, siper aletleri, 62 köprü gemisi, araç gereçle yüklü 72 köprü arabasını ele geçirmişlerdi. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-27d; X-6a.

²⁵³ Die Bataille von Senta, s. 41.

kalmışlardır. Bununla birlikte Habsburgların da onları takip edecek ne güçleri ne de takatleri vardı. Özellikle topçuların içerisinde bulunduğu olumsuz şartlar ve nakliye problemleri Habsburgların muharebede elde ettikleri avantajı daha fazla artırmalarına engel olmuştur²⁵⁴. Ordu sayılarına göre muharebe alanında fazlaca zayıf olmaları, Osmanlıları arkalarından takip etme konusunda mütereddit bırakan hususlardan bir diğeri idi. Eugen'in Osmanlıları takip edememesinde, ordusunun içerisinde bulunduğu lojistik olumsuzluklar (iaşe, odun ve erzak ihtiyacı, temiz içme suyu sıkıntısı, birliklerin yorgunluğu), yürüyüş güzergâhının yağın yağmurlar nedeniyle elverişsizliği, nihayet salgın hastalıklar etkili olmuştur²⁵⁵. Habsburglar, Osmanlıların içerisine düşmüş olduğu kaos ortamından istifade etmek suretiyle Temeşvar'ı, belki Belgrad'ı dahi ele geçirebilirlerdi. Lakin ifade edildiği üzere bu girişime ne muharebe sonundaki genel teçhizat durumları ne de mevcut rezervleri izin vermiştir²⁵⁶. Habsburgların Osmanlıları takip etmelerine mani olan bir diğer husus ise muharebeden hemen sonra Tisa Nehri üzerindeki köprüyü hızla tamir ettirememiş olmalarıydı. 14 Eylül'e kadar Zenta'da kalan Habsburglar, muharebe alanındaki ölümlerin çevreye yaydığı kokuların²⁵⁷ sıhhatlerini olumsuz etkilememesi

²⁵⁴ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-24, (Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhta düzenlenen 15 Eylül 1697 tarihli Harp Şurası Raporu); Walter Kleindel, Österreich-Daten zur Geschichte und Kultur, Ueberreuter, Wien-Heidelberg 1978, s. 152.

²⁵⁵ Angeli, a.g.e., ss. 156-157; Ameth, a.g.e., s. 107; Zinkeisen, a.g.e., s. 156. Eugen Kayzer'e yazdığı raporunda, Osmanlıları peşlerinden takip edemediğinden dolayı muzdarip olduğunu ve bu girişimi, ordusunun içinde bulunduğu şartlarından dolayı gerçekleştiremediğini beyan etmiştir. Bkz. F. Heller, Militärische Correspondenz des Prinzen Eugen von Savoyen, I, Wien 1848, ss. 169-173, (Eugen'in 27 Eylül 1697 Tarihli Yazısı).

²⁵⁶ Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 171; Braubach, a.g.e., ss. 261-262. Zenta Muharebesi'nden sonra Habsburg ordusunun bazı generalleri (Starhemberg, Rabutin, Börner, Commercy, Schallenberg, Peck) 20 Eylül 1697 tarihinde Küçük Kanije ile Zenta arasında toplanan Harp Şurası'na, gerçekleşmesi muhtemel bir Temeşvar Kuşatması'nın imkânsızlığını, ordunun muharebe sonrasındaki malî ve lojistik şartlarının böyle bir harekâta izin vermeyeceğini bir mütalaa yazısıyla bildirmişlerdir. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-24a, 24b, 24c, 24d, 24e, 24f, 24g. Generallerinin görüşlerini teyit eden Eugen, Kayzer'e gönderilmek üzere, Küçük Kanije ile Zenta arasındaki ordugâhında iken 22 Eylül tarihli bir rapor daha kaleme almıştır. Bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-24, (22 Eylül 1697 Tarihli Yazı).

²⁵⁷ Mufassal günlükte geçen ifadelerle göre Habsburglar, bölgede bulunan köprüyü, muharebe alanında bulunan cansız bedenlerin yaydığı kokudan etkilenmemek için Tisa Nehri'nden yukarı doğru nakletmek durumunda kalmışlardır. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 238.

amacıyla, buldukları bölgeyi Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhlarına yönelmek üzere terk etmişlerdir²⁵⁸.

Osmanlı tarafından Habsburg tarafına firar eden bir kaçkının ifade etiklerine itibar edilecek olursa Osmanlı sultanı, Temeşvar'da her şeyini kaybetmiş bir vaziyette ve oldukça hüznü bir haldeydi. Habsburglara 17 Eylül'de gelen haberler, Osmanlıların Temeşvar'dan ayrıldıklarına, 20 Eylül'de gelen haberler, takriben 15 bin süvari askeriyle Pançova'ya geldiklerine (19 Eylül 1697); nihayet 25 Eylül'de gelen haberler ise Belgrad yakınlarından Tuna'yı geçerek kışlık ordugâhlarına yöneldiklerini işaret etmekteydi²⁵⁹.

10. Orduların Zayıyatı

Eugen'in raporunu teyit eden pek çok müellif, Zenta Muharebesi'nde hayatını kaybeden yeniçeri mevcudunun 30 bin kişi olduğu kanaatinde. Söz konusu müellifler, 30 bin kişilik kaybın 20 bininin muharebe alanında, 10 bininin ise Tisa Nehri'nin sularında firar eden askerlerle verildiği görüşündedir²⁶⁰. Avusturya kaynakları, 3000 askerin ise Habsburgların eline esir düştüğünü zikreder²⁶¹. Bununla birlikte muharebe alanındaki 20 bin askerin zayıyatı bazı araştırmacılarca²⁶² Salankamen'deki (1691) kayıpla özdeşleştirilmiş, miktarın çokluğu ise Habsburgların öldürme hırslarının bir sonucu olarak telakki edilmiştir. 20 bin kayıp dışında her iki muharebeyi birbiriyle benzeştiren diğer husus Osmanlıların iki seferde de sadrazamını²⁶³ kaybetmiş olmalarıdır.

Osmanlıların yukarıda zikredilen kayıplarına karşılık Habsburgların muharebede 28 subayı ve 401 eri ölmüş, 133 subayı ve 1465 eri de yaralanmıştı²⁶⁴. Bununla birlikte taraflar arasında cereyan eden muharebelerde

²⁵⁸ Martens, a.g.e., s. 66.

²⁵⁹ HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 18.

²⁶⁰ Die Bataille von Senta, s. 36 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Angeli, a.g.e., s. 111; Jorga, a.g.e., s. 263; Mauvillon, a.g.e., s. 218; Joseph von Hammer, a.g.e., s. 640; Zinkeisen, a.g.e., s. 155; Kausler, a.g.e., s. 226; Ameth, a.g.e., ss. 103-104; Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs, s. 170.

²⁶¹ Mauvillon, a.g.e., s. 218. Martens, 6 bin askerin esir alındığını ifade etmiştir. Martens, a.g.e., s. 65. Eugen ise raporunda 5 ila 6000 askerin esir alındığını kaydetmiştir. Die Bataille von Senta, s. 36 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

²⁶² Bkz. Kroener, a.g.m., s. 119.

²⁶³ Zenta'da Elmas Mehmed Paşa, 1695-1697 - Salankamen'de Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, 1689-1691.

²⁶⁴ Angeli, a.g.e., s. 156. Eugen raporunda Habsburgların muharebe alanında 430 askerin öldüğünü, 1593 askerin ise yaralandığını ifade etmiştir. Die Bataille von Senta, s. 36

sadece askerler değil yük ve binek hayvanları da zayı olmuştur. Habsburgların muharebelerdeki en önemli unsurları arasında yer alan atlarından 3533'ü ve öküzlerinden 133'ü de yaralanmıştı²⁶⁵. Yaralı atların sayılarının neredeyse yaralı askerlerin iki katından daha fazla oluşu muharebede Habsburg süvarilerinin rolü ve etkilerini göstermek açısından dikkate değerdir.

Kayzer'e yazdığı raporlarına itibar edilecek olursa Eugen, Zenta Muharebesi'nde elde ettiği başarıyı askerleriyle paylaşmaktan çekinmemiş ve onlara güveninin tam olduğunu mütevazı bir ruh hali içerisinde göstermiştir. Eugen, kazandığı görkemli zaferi büyük ölçüde generalleri, subayları ve erlerine mal etmiş, galibiyette Brandenburg ve Saksonyalı yardımcı birliklerin büyük pay sahibi olduğunu ifade etmiştir²⁶⁶.

11. Tebrik ve Kutlama

Harp Şurası, Eugen'in 15 Eylül tarihli raporuna ve 1697 yılındaki harekâtına ilişkin olarak Kayzer'e yazdığı arz (21 Eylül tarihli) yazısında: *"Petervaradin'de mahirane aldığı düzen ve nizamla Osmanlı girişimlerini başarıyla bertaraf ettiği, Osmanlıların planlarını daha önceden öğrendiği, Segedin'i askeri açıdan savunmasız bırakmayarak garnizonunu güçlendirdiği, hatta Osmanlıların Segedin'e yönelik ani saldırı girişimlerine ve planlarına mani olduğu, Zenta önlerinde ise Osmanlıların köprü ile olan*

(Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor). Neredeyse aynı verileri (430 ölü/1600 yaralı) kaydeden bir başka çalışma için bkz. Kleindel, a.g.e., s. 152. Bununla birlikte ölü ve yaralı olmak üzere toplam zayıyatın 2100 olduğu da beyan edilmiştir. Mitteilungen des K. und K. Kriegesarchivs, s. 170. Browne, Habsburgların 289 askerini kaybettiğini, 1206 askerinin ise yaralandığı görüşündedir. Martens, muharebede Habsburgların 450 askerinin öldüğünü, 1600 askerinin ise yaralandığını (Martens, a.g.e., s. 65); Jorga, Habsburgların Zenta Muharebesi'nde 6000 askerinin zayı olduğunu ifade etmiştir. Jorga, a.g.e., s. 263. Arneth ise Habsburgların 300 askerinin öldüğünü ve 1200 askerinin yaralandığını zikrederek Habsburg zayıyatını en az gösteren müellif olmuştur. Bkz. Arneth, a.g.e., s. 105. Generallerden Kont von Heister, Kont von Reiss'e ilaveten Generalmajor Pfeffershofen ve Vitry yaralananlar arasındaydı. HHStA/Kriegesarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11, fol. 18; Braubach, a.g.e., s. 260.

²⁶⁵ Angeli, a.g.e., ss. 155-156.

²⁶⁶ Mauvillon, a.g.e., s. 232; Braubach, a.g.e., s. 260; Kerchnawe, a.g.e., s. 19. Eugen Kayzer'e gönderdiği 15 Eylül tarihli raporunda şu ifadelere yer vermiştir: *"Ekselansları, kalemin bütün generallerin, subayların ve erlerin kahramanca ruhunu anlatmaya yetersiz kalıyor... Üzerine düşeni yapmayan tek bir kişi bile yoktu ve gerek Lehler ve Saksonyalılar gerekse Brandenburglular olmak üzere, mütefiklerimizin bütün generalleri, subayları ve erleri de kahramanca çarpıştılar ve kendilerini gösterdiler"*. HHStA/Kriegesarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13, (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor); Heller, a.g.e., ss. 160-161; Die Bataille von Senta, s. 35.

*irtibatlarını başarıyla kesmesinden ötürü Prens Eugen, generalleri ve alay komutanlarının bir şükran yazısıyla ödüllendirilmelerini” beyan etmişti*²⁶⁷. Harp Şurası'nın zikredilen bildirisi üzerine Kayzer, Ebersdorf Sarayı'nda, Prens Dietrichstein ve Salm, Kont Kinsky, Wallenstein, Ötting, Ernst Starhemberg, Caprara, Finans Odası Başkanı, Kont Breuner'in iştirak ettiği bir toplantı tertip ettirmiş (23 Eylül 1697) ve neticede hem Eugen'e hem her bir generale hem de birlik komutanlarına kendi imzasıyla özel bir “Şükran Yazısı” yazılması için bir emirname çıkarmıştır²⁶⁸.

12. Bosna Seferi

Zenta önlerinde Osmanlılarla öğle saatlerinde başlayan muharebeyi aynı günün sonunda üstünlükle tamamlayan Prens Eugen, yukarıda ifade edildiği üzere Temeşvar'a çekilen rakibini, tedbirli ve bilinçli hareket ederek takip etmemeyi tercih etmiştir. Zira Habsburg ordusunun lojistik şartlarının elverişsizliği ne Temeşvar'a ne de Belgrad'a herhangi bir saldırı düzenlemesini mümkün kılmaktaydı. Belirtilen şartlar gereği Habsburglar, Zenta'da ölümlerin katlanması zor kokuları arasında 14 Eylül'e kadar muharebe alanında kalmış, nihayet hareket yönlerini Zenta ile Küçük Kanije arasına konaklamak üzere çevirmişlerdir. Eugen, 28 Eylül'de birliklerinin yürüyüş yönünü değiştirmiş ve 1 Ekim'de Tuna'daki Santowa karargâhına gelmiştir. Burada ordu bölümlere ayrılmak suretiyle kışlık ordugâhına hareket etmiştir. Eugen ise 6 Ekim'de 4000 süvari, 2500 piyade, 12 top ve 2 havanla Ösek istikametine yönelmiştir. Ösek'e intikal eden Eugen burada Sava Nehri'ni geçmiş (11-12 Ekim 1697) ve Bosna'ya bilinen keşif hareketlerinden²⁶⁹ birini daha başlatmıştır. Bu sırada bir sınır süvari birliğini Banjaluka²⁷⁰ üzerine sevk etmiş; General Rabutin'i ise süvarileriyle Osmanlılara karşı, Paçova, Temeşvar ve Karansebes taraflarında korkutucu bir nümayiş yürüyüşü yapmakla görevlendirmiştir. Bosna seferinde kendisine, generallerinden Kont Guido von Starhemberg, Prens von Commercy, Prens Vaudémont ve Cronsfield eşlik etmişti. Eugen, 18 günlük kısa bir süre içinde Bosna'nın kalbine [Saraybosna'ya] gelmiş; Saraybosna'ya gi-dişi ve dönüşü sürecinde mukavim Bosna Eyaleti kalelerinden Doboy²⁷¹,

²⁶⁷ Die Bataille von Senta, s. 38 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

²⁶⁸ Die Bataille von Senta, ss. 38-39 (Eugen'in Senta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından, Zenta Muharebesi ile ilgili yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).

²⁶⁹ Habsburgların 1697 yılındaki Bosna seferinin güzergâhı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6, fol. 2b-3b.

²⁷⁰ Tür. Banaluka. Bosna'da Vrba Nehri'nin altında, Zara'nın kuzey doğusunda ve Agoram'ın güney doğusunda bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 54.

²⁷¹ Alm. Doboj. Bosna'da. Spreča Nehri'nin döküldüğü yerde bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 227.

Maglay²⁷², Žepče²⁷³, Vranduk'u²⁷⁴ düşürerek tahrip etmiştir. Önemli ticaret şehirlerinden ve 30 bin sakini bulunan Saraybosna şehri ise yağmalanmış ve yakılmıştır. Avusturya kaynakları Eugen'in bu harekâtında en fazla 40 adamını kaybettiğini ifade eder. Bu denli az bir kayıpla Bosna seferinden geri dönen Eugen, yeniden Ösek'e gelmiş ve burada Yeni Palanka'nın Kont Rabutin tarafından ele geçirildiği haberini almıştır. Seferin sonunda bir kez daha Kayzer'in şükranlarına mazhar olan Eugen, Bosna harekâtıyla Zenta seferini başarıyla sonlandırmış ve zaferin anısına sikke/madalyon kestirilerek elde edilen galibiyetin taçlandırılmasını sağlamıştır²⁷⁵. 1697 sefer yılında Habsburglar lehine elde edilen başarılı sonuçlar ve sonrasında kazanılan nişanlar, galipler için bir gurur kaynağı teşkil ettiği gibi taraflar arasında bir anlaşma sürecinin başlamasına zemin hazırlamıştır.

Elde edilen bu başarılı sonuçlara rağmen Zenta seferi sonrasında, Eugen ile Harp Şurası'ndaki şahsi rakiplerinin kıskançlığından kaynaklanan bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Eugen rakipleri tarafından, kendisine Kayzer tarafından verilen emir ve talimatlara yeterince saygı göstermemekle suçlanmış hatta yargılanmak dahi istenmişse de bunlar makul bir çözümle sonlandırılmıştır. Viyana halkının kendisine gösterdiği teveccüh ve heyecanın da etkisiyle itibarı Kayzer tarafından kendisine iade edilmiş ve yeniden Habsburg ordularının başına döndürülmüştür²⁷⁶.

Sonuç

Türklerin Zenta önlerinde tamamlanamayan siperleri, yarım daire şeklinde tesis ettikleri siperlerine ikame ettikleri top ve arabalarıyla gösterdikleri çılginca mukavemet, Eugen'in piyade ve süvarilerinin bir o kadar etkili taarruzları karşısında yetersiz kalmıştır. Zenta önlerinde alınan mağlûbiyet neticesinde Osmanlı kuvvetleri, Tuna kıyılarına çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu geri çekiliş sadece Habsburg cephesinde olmamış, Venedik ve Rus cephelerinde de benzer gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Venediklilerin Mora yarımadasında, Dalmaçya kıyılarına yakın yerlerde ve Bosna'da pek çok kaleyi işgal etmeleri; 1695 yılından beri Kırım taraflarında saldırı girişimlerinde bulunan Rusların 1696 yılında Azak Kalesi'ni

²⁷² Alm. Maglai. Bosna'da. Doboy'un güneyinde bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 514.

²⁷³ Alm. Schebsche. Habsburgların ele geçirerek yaktıkları, Travnik'in kuzey doğusunda, Saraybosna'nın kuzey batısında bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 986.

²⁷⁴ Vranduk. Saraybosna'nın kuzey batısında bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 940.

²⁷⁵ Die Bataille von Senta, s. 41; Martens, a.g.e., s. 66.

²⁷⁶ Mauvillon, a.g.e., ss. 251-255; Zinkeisen, a.g.e., ss. 157-158. Bu hususta ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Zimmermann, a.g.e., ss. 187-189.

ele geçirmeleri, Osmanlılarda barışa mütemayil yaklaşımları artırmada önemli katkılar sağlamıştır. Fakat Habsburg cephesinde cereyan eden gelişmeler, Venedik ve Rus cephesindeki hadiselerle göre mukayese edilemeyecek kadar felaketli olmuştur.

Çalışmada da belirtildiği üzere 1697 seferi öncesinde cereyan muharebelerde eski başarılarını anımsamakta zorluk çeken Habsburglar, Zenta Muharebesi'yle adeta yeniden dirilmiş, üstüne üstlük başarılı, biraz da ürkütücü Bosna harekâtıyla elde ettikleri zaferi taçlandırmışlardır.

Taraflar arasında gerçekleşen mücadelelerde Habsburgların başarısını etkileyen yegâne husus olarak, Prens Eugen'in askerlerinin başında ve ön saflarda savaşması gösterilmelidir. Elbette ki Habsburgların elde ettikleri zaferi sadece bu hususla izah etmek mümkün değildir. Eugen'in askeri kabiliyetleri, yaşanan zorluklara rağmen (özellikle süvari) askerlerini bir araya getirmede gösterdiği gayret; birlikleriyle beraber Zenta ile Petervaradin arasındaki meşakkatli yolu sabırla ve defalarca kat etmesi; Osmanlıların operasyon planlarını takip etmede gösterdiği özveri ve bu sırada sürdürdüğü casusluk faaliyetleri; casusluk faaliyetleri sırasında Osmanlılardan düşürdüğü esirler ve onlardan edindiği çok önemli bilgiler elde edilen başarıya büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Özellikle bu son özelliğiyle ve askerlik meziyetleri yüksek bir komutan olarak hasmını daha savaşmadan baş eğdirebileceğini göstermiştir. Zira Osmanlı esirlerinden edindiği bilgilerle ordusuna kazandırdığı moral ve cesaret, daha muharebeler başlamadan üstün gelecek tarafı büyük ölçüde belirlemişti. Özellikle uzun ve meşakkatli geçen yürüyüşlerden sonra hasmıyla karşılaşan orduların gücü ve azmini artıracak hususlardan belki de en önemlisi içlerindeki genel ruh hali olmalıydı. Öyle ki Eugen'in Petervaradin'den Zenta önlerine uzun süren bir yolculuktan sonra gelmiş olması, bunu yorucu sefer yürüyüşlerinden sonra ve Osmanlı kaynaklarının da şahitlik ettiği üzere hızla gerçekleştirmesi dikkate değerdir. Söz konusu yürüyüşler, askerlerin zindeliği ve harp teçhizatı bakımından bir zafiyet ortaya çıkarmışsa da Osmanlı ordusunun genel vaziyeti hakkında alınan haberler Habsburgların şevk ve direncini ziyadesiyle artırmış olmalıdır.

Dünya askeri tarihine önemli izler bırakan Büyük Friedrich ve Napolyon'un öncüsü konumunda olan Prens Eugen'in, Zenta önlerinde cereyan eden muharebede elde ettiği başarısında, fırsatları değerlendirebilme kabiliyeti, askerlerini sevk ve idaredeki çabukluğu, disiplini, birliklerini etkili bir şekilde terkip edişi, cesareti ve tedbirliliği oldukça etkili olmuştur. Türklere karşı yürüttüğü ilk ciddi muharebesinde Eugen, söz konusu askeri meziyetleriyle, Friedrich von Sachsen'in yönetiminde çok da başarıyla sürdürülemeyen mücadelelerin seyrini değiştirmiş, ansızın ortaya çıkışıyla Habsburglara yeni bir ruh kazandırmış ve onları II. Viyana Kuşatması

sonrasındaki özlenen yıllara tekrar döndürmüştür. Elbette ki Prens Eugen, çalışmanın seyrinde belirtildiği üzere, sefer yürüyüşleri ve Osmanlılarla Zenta önlerinde girilen kıyasıya mücadeleler sırasında stratejik hatalar da yapmıştır. Lakin söz konusu hatalarını, rakibinin çekimser ve mütereddit hallerinden istifade etmek suretiyle avanataja dönüştürmeyi bilmiştir.

Osmanlıların sefer güzergâhlarının belirginleşmemesi sonucu sabit bir harekât planının tertip edilemeyişi ve süvarilerin bazı haklı gerekçelerle ana orduya katılımları konusunda gösterdikleri imtina, 1697 sefer yılı için Habsburgların en ciddi zaafı arasında gelmiştir. Bu mücbir şartlar, Habsburgların savaş bölgelerinde gezici olarak hareket etmelerini zorunlu kılmıştır. Eugen, ilkin dezavantaj yaratan bu durumu, süvari birliklerinin ana orduya katılımını sağlayarak hem avantaja dönüştürmüş hem de Osmanlıların hareketlerini gözleme fırsatını elde etmiştir.

Zenta Muharebesi'nin kırılma anı Osmanlı kaynaklarınca da ifade edildiği üzere, Eugen'in, Segedin tarafındaki siperlerin yeterince korunmadığını fark etmiş ve Osmanlıların avantajlı mevkielelerinden biri sayılan Tisa Nehri'ndeki kumdan adacıklarını zapt etmiş olmasıydı. Habsburgların muharebenin sonlarına doğru elde ettikleri bu iki avantajlı durum, ezeli rekabette üstün tarafı büyük ölçüde belirlemişti.

Kayzer'e yazdığı raporlarındaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Eugen, yıllar sonra elde edilen zaferi paylaşmak konusunda herhangi bir tereddüt yaşamamıştır. Eugen'in elde ettiği başarıyı askerleriyle paylaştığı övgülerle dolu ifadeleri ve bu ifadelerindeki mütevazı yaklaşımı, Türklere karşı ilk ciddi sınavını vermiş olmasından kaynaklandığı gibi, belki de kendisinin bile tahmin edemeyeceği önemli bir galibiyeti kazanmış olmasından ileri gelmektedir.

Avusturya kaynaklarının (bir örnek için bkz. Mufassal Günlük, fol. 236-237), Zenta Muharebesi'nde Tisa Nehri'nin sağ kıyısında Osmanlı birliklerinin neredeyse tamamının bulunduğunu ispat etmeye çalışması oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu kaynaklar, yeniçerilerin ve süvarilerin büyük bir kısmının Tisa'nın sağ kıyısında Habsburglarla mücadele ettiği görüşündedir. Lakin bu husus kaynakların, Osmanlıların tüm güçleriyle Habsburgların karşısında olmadıkları gerçeğini gizleme eğiliminde olduklarını açıkça ortaya çıkarmıştır.

Habsburgların Zenta Muharebesi'nden birkaç hafta sonra Prens Eugen'le Bosna'nın kuzeyinden harekete geçerek sadece on bir gün içerisinde eyaletin merkezinde bulunan Saraybosna'ya kadar neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan ilerleyebilmiş olması, Osmanlıların içinde bulunduğu siyasi ve askeri ahvali anlatması bakımından dikkate değerdir. Prens Eugen'in Zenta Muharebesi'nden sonra düzenlediği bu akın, Zenta mağlubiyetinin

yıkıcı etkisini pekiştirmiş ve Osmanlı Devleti'nin ağır hükümler içeren bir antlaşmayı imzalamasına ortam hazırlamıştır.

Osmanlıların Zenta'da Habsburglar karşısında yenilgiye uğrama sebepleri arasında paşalar arasındaki anlaşmazlık belki de ilk sırada gösterilmelidir. Osmanlı tarafı 1697 sefer yılında hiç şüphesiz paşaları arasındaki anlaşmazlığın bedelini oldukça ağır ödemiştir. Yine bu zafiyetten kaynaklanan, harekât planı için ortak bir karar verilemeyişi ve daha mütevazı/kontrollü sefer güzergâhları yerine ordunun zorlu yürüyüş yollarına sevk edilmesi Osmanlıların Habsburglar karşısındaki mukavemetini ziyadesiyle azaltmıştır. Bununla birlikte nehir ve bataklık geçişlerinde olur olmaz köprü kurulması, ağır toplarla yürüyen ordunun gücünü zayıflattığı gibi hareketlerinde önemli kısıtlamalar meydana getirmiştir. Ayrıca nehir geçişlerinde - daha önceki muharebelerde de görüldüğü üzere - Osmanlıların başarılı olamadıkları bilinmesine rağmen, - sanki kasten - daha çok köprü kurulmasını gerektirecek sefer güzergâhlarını tercih edişleri kendilerine hazin bir sonu daha en başından hazırlamıştır.

Osmanlı kaynaklarında Zenta Muharebesi'nde yaşanan mağlubiyette Osmanlı sadrazamı ve paşalar mesul tutulmuşsa da padişahın da bu mesuliyette önemli payı olduğu ifade edilmelidir. Zira seferin ince donanmanın da iştirakiyle Petervaradin'e yapılması planlanmışken, Osmanlı padişahının belli bir hedef tayin etmeyerek gelişmelere müdahil olamaması, Osmanlıları daha seferin başlarında askeri ve lojistik açıdan olumsuz şartlarla karşı kaşıya bırakmıştır.

Zenta Muharebesi sırasında, Osmanlı birliklerinin (süvarilerle birlikte ağır topçu sınıfının) hatırı sayılır bir kısmının Tisa Nehri'ni geçmesi, yine muharebe başlarken de geçişin sürmeye devam edişi, Habsburglara karşı daha sınırlı ve demotive bir mücadelenin verilmesine sebebiyet vermiştir.

Habsburgların Zenta önlerinde Osmanlıların istihkâm teknolojisi üzerine düşünceleri oldukça dikkat çekicidir. Bu hem bir itiraf hem de Osmanlıların askeri tahkimat teknolojisinde ne denli başarılı olduklarının bir göstergesiydi. Bununla birlikte Zenta Muharebesi'nde Osmanlıların en belirgin hatası, Habsburgların da başarılı bir şekilde tahkim edildiğini itiraf ettiği siperlerini savunma konusunda gösterdikleri yetersiz mukavemet olmuştur. Osmanlılar, Tisa Nehri'nin sağ kıyısındaki siperlerini savunmak yerine köprüden geçmeyi tercih ederek yenilgiyi daha en başından kabul etmişlerdir. Ayrıca Zenta'da köprünün müdafaası için metrislerin tahkiminde Segedin tarafına top ikame edilmemesi Prens Eugen'in dikkatinden kaçmamış ve eline muharebenin neticesini tayin edecek çok önemli bir fırsat vermiştir.

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

Osmanlıların Habsburglar karşısında hem Petervaradin önlerinde hem de Zenta Muharebesi esnasında zaman zaman elde ettiği fırsatları değerlendirememeleri, avantajın Habsburgların lehine geçmesine neden olmuştur. Zayıf garnizon Titel'i ele geçirerek teselli bulan Osmanlılar, Petervaradin ve Segedin kuşatmalarında kararsız kalmalarının bedelini Tisa Nehri'nin sağ kıyısında oldukça ağır bir şekilde ödemiştir.

Zenta Muharebesi'nde Habsburg piyade birliklerinin her bir manevrası, yarıçerilerde ilkin bir baskı, ardından büyük bir panik meydana getirmiştir. Yaşanılan bu paniğin ve muharebeden kaçanların etkisiyle biraz da ümitsizce savunulan köprüünün yıkılması Osmanlı askerlerine vahim bir son yaşattır.

Zenta Muharebesi'nin, St. Gothard ve II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Avrupa'da büyük bir heyecan yarattığı konusunda şüphe yoktur. 1683 yılından itibaren pek çok cephede (Budin, Estergon, Kanije, Mohaç, Belgrad, Salankamen, Petervaradin önlerinde) üstünlüklerini kanıtlayan Habsburglar için Zenta Muharebesi, başarılarını taçlandırdıkları parlak bir zaferden başka bir şey değildi.

1683 yılından beri sürdürülen muharebeler, sıklıkla saltanat değişimi ve malî olumsuzluklar, Osmanlıların mukavemet gücünü azaltmış ve beklenilmeyen bir yenilgi almalarına sebep olmuştur. Osmanlılar bu derece büyük bir hezimet yaşayacaklarını, Habsburglar da bu denli büyük bir zafer elde etmeyi beklememişlerdi. Osmanlılar için unutulmayacak elim bir anı olarak zihinlerde yer kaplayan Zenta yenilgisi, 1683'ten beri kaybedilen toprakların yeniden kazanılabile ihtimalini büyük ölçüde ortadan kaldırarak barışa yönelik istekleri artırmıştır.

Kaynakça

Avusturya Askeri Tarih Müzesi (Heeresgeschichtliches Museum)

Inv. NI 2533.

Avusturya Milli Kütüphanesi (Österreichische Nationalbibliothek)

Türkçe Yazmalar

Târîh-i Mehmed Giray, Österreichische Nationalbibliothek nr. 1080, 1b-124b.

Avusturya Savaş Arşivi (Kriegsarchiv)

Almanca Yazmalar

HHStA/Kriegsarchiv/FZM. Graf von Browne 1697, MS-Kg. Nr. 11.

Arşiv Belgeleri

HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, I-7.

HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII, (5 Temmuz 1697).

HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-10, (5 Temmuz 1697).

HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-28, (17 Temmuz 1697).

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VII-43, (Eugen'in Kayzer'e Petervaradin ordugâhından yazdığı 26 Temmuz 1697 tarihli rapor).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VIII-26 (Eugen'in Kayzer'e Kobila ordugâhından yazdığı 21 Ağustos 1697 tarihli rapor).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, VIII-35a, 35b, 35c, 35d.
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1739/Alte Feldakten, VIII-36, (Eugen'in Kayzer'e Csikaer Bataklığı'ndaki ordugâhtan yazdığı 31 Ağustos 1697 tarihli rapor).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-3, (Eugen'in Kayzer'e Petervaradin ordugâhından yazdığı 7 Eylül 1697 tarihli rapor).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-4 (Eugen'in Petervaradin'den Kayzer'e yazdığı 8 Eylül 1697 tarihli rapor).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-13/14 (Eugen'in Kayzer'e Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhından yazdığı 15 Eylül 1697 tarihli rapor).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-24, (Zenta ile Küçük Kanije arasındaki ordugâhta düzenlenen 15 Eylül 1697 tarihli Harp Şurası Raporu).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-24, (22 Eylül 1697).
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-24a, 24b, 24c, 24d, 24e, 24f, 24g.
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, IX-27c, 27d.
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, X-6a, 6c.
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6.
- HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7.

Yayınlanmış/Yayımlanmamış Birincil Kaynaklar

- ANGELI, Moriz Edlen von, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede 1699*, Verlag des K. K. Generalstabes, Wien 1876.
- ANONİM OSMANLI TARİHİ, (1099-1116/1688-1704), Haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Zübde-i Vekayiat Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1074)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- DEMİR, Uğur, *Tarih-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- DIE BATAILLE VON SENTA, *Ein historisches Bruchstück aus dem Jahre 1697 (nach den Originalakten)*, Österreichische Militärische Zeitschrift, H. 7, S. 3, 1811.
- HELLER, F., *Militärische Correspondenz des Prinzen Eugen von Savoyen*, I, Wien 1848.
- MAUVILLON, Éléazar de, *Histoire du Prince Eugene de Savoye: généralissime des armées de l'empereur et de l'empire*, I, Arkstée & Merkus, Amsterdam - Leipzig 1750.
- PRINZ EUGEN VON SAVOYEN 1663-1736, Ausstellung zum 300. Geburtstag 9. Oktober bis 31. Dezember 1963, Wien 1963.
- RAŞİD MEHMED EFENDİ, *Tarih-i Raşid ve Zeyli*, I, Haz. Abdülkadir Özcan, vd., Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

TOPAL, Mehmet, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretname Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.

Araştırma – İnceleme Eserleri

AFYONCU, Erhan “Zenta”, *DİA.*, XLIV, (2013), ss. 279-281.

AFYONCU, Erhan, “*Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları: Zaferden Bozguna*”, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018, ss. 278-347.

AKSAN, Virginia, *Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağlı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

AKTEPE, Münir, “Amcazade Hüseyin Paşa”, *DİA.*, IX, (1991), ss. 8-9.

ARNETH, Alfred, *Prinz Eugen von Savoyen (1663-1707)*, I, Wien 1858.

BIBL, Viktor, *Prinz Eugen Ein Heldenleben*, Johannes Günther Verlag, Wien-Leipzig 1941.

BROUCEK, Peter, Erich Hillbrand, *Fritz Vesely, Prinz Eugen und Heerwesen*, Franz Deuticke Verlagsgesellschaft, Wien 1986.

CORTI, Egon Caesar Conte, *Prinz Eugen Eins Lebensbild in Anektoden*, Berlin 1968.

DIERSBURG, Freiherrn Philipp Röder von, *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden Feldzüge wider die Türken*, I-II, Müller'schen Hofbuchhandlung, Carlsruhe 1839.

DİMİTRİ KANTEMİR, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, çev. Özdemir Çobanoğlu, III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

EMECEN, Feridun M., Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018.

GOLD, Winfried, *Das Zeitalter Max Emanuels und die Türkenkriege in Europa 1683-1687*, München 1990.

HAMMER, Joseph von, *Geschichte des osmanischen Reiches*, VI, Pest 1830.

HEIGEL, Karl Theodor von, “Maximilian II. Emanuel”, *Allgemeine Deutsche Biographie*, XXI, Duncker & Humblot, Leipzig 1885, ss. 22-27.

HENNES, Johann Heinrich, *Prinz Eugen von Savoyen*, Seifertsche Buchdruckerei, Mainz 1856.

İLGÜREL, Mücteba, “Elmas Mehmed Paşa”, *DİA.*, XI, (1995) ss. 62-63.

İLGÜREL, Mücteba, “Zenta”, *İA.*, XIII, (1986), ss. 535-538.

JORGA, Nicolae, *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft, Gotha 1911.

KAUSLER, Friedrich von, *Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen*, Freiburg 1839.

KERCHNAWE, Hugo, *Prinz Eugen von Savoyen Eine Militär Biographische Studie*, Amsterdam-Berlin-Wien 1944.

KEYM, Franz, *Prinz Eugen von Savoyen*, Freiburg-Breisgau 1864.

KLEINDEL, Walter, *Österreich - Daten zur Geschichte und Kultur*, Ueberreuter, Wien - Heidelberg 1978.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., “Hüseyin Paşa, Amca-zâde”, *İA.*, V/1, (1987), ss. 646-650.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., “İlm-i Nüçüma Aid Bir Risâlenin Târihi Kaynak Olarak Ehemmiyeti”, *TD.*, sy. 2, (1950), ss. 309-324.

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

- KRETSCHMAYR, Heinrich, *Prinz Eugen Briefe*, Berichte und Stimmen, München 1940.
- KROENER, Bernhard R., "Prinz Eugen und die Türken", *Prinz Eugen von Savoyen und seine Zeit*, Hrsg. von Johannes Kunisch, Verlag Ploetz, Freiburg-Würzburg 1986, ss. 113-125.
- MACHIAVELLI, Niccolò, *Prens*, Can Yayınları, İstanbul 2008.
- MARQUARDT, Ernst, *Prinz Eugen von Savoyen: Feldherr Staatsmann*, Persönlichkeit, Münster 1940.
- MARTENS, Carl von, *Allgemeine Geschichte der Türkenkriege in Europa*, von 1356 bis 1812, II, Stuttgart 1829.
- BRAUBACH, Max, *Prinz Eugen von Savoyen, I*, Verlag für Geschichte und Politik, Wien 1964.
- MCKAY, Derek, *Prinz Eugen von Savoyen Feldherr dreier Kaiser*, Graz-Wien-Köln 1979.
- Mitteilungen des K. und K. Kriegsarchivs, Hrsg. von des k. und k. Kriegsarchivs, IV. Band, Neue Folge, Verlag von L. W. Siedel & Sohn, Wien 1889.
- OPPENHEIMER, Wolfgang, *Prinz Eugen von Savoyen Feldherr und Baumeister Europas 1663-1736*, Amalthea, Wien 2010.
- ORHONLU, Cengiz, "Mehmed Paşa, Elmas", *İA.*, VII, (ts.) ss. 583-585.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Mustafa II", *DİA.*, XXXI, (2006), ss. 275-280.
- PAPP, Sandor, "Tököli İmre", *DİA.*, XLI, (2012), ss. 277-278.
- PEZZL, Johann, *Eugens Leben und Thaten*, Wien 1791.
- SYBEL, Heinrich von, *Prinz Eugen von Savoyen*, München 1943.
- TROST, Ernst, *Prinz Eugen*, Wien-München 1985.
- URBANSKI, Hans von, *Prinz Eugen*, Wien 1986.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, III/1*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- WREDE, Alfons *Freiherrn von, Orts-, Namen-, und Sach-register*, Verlag des K. und K. Generalstabes, Wien 1892.
- YURDOĞLU, İhsan, *Askeri Terimler Lügati (Almanca-Türkçe)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul (ts.).
- ZIMMERMANN, Wilhelm, *Prinz Eugen der edle Ritter und seine Zeit*, Stuttgart 1838.
- ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, V, Friedrich Andreas Perthes, Gotha 1857.

EKLER

Tablo-1. Zenta Muharebesi (11 Eylül 1697)²⁷⁷

	Kumandanlar	Askeri Güç	Kayıplar
Habsburglar Saksonyalılar Brandenburglar	Prens Eugen	34.000 Pi- yade 16.000 Sü- vari	2100 asker (Ölü/yaralı)

²⁷⁷ Broucek, Hillbrand, Vesely, a.g.e., s. 35.

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

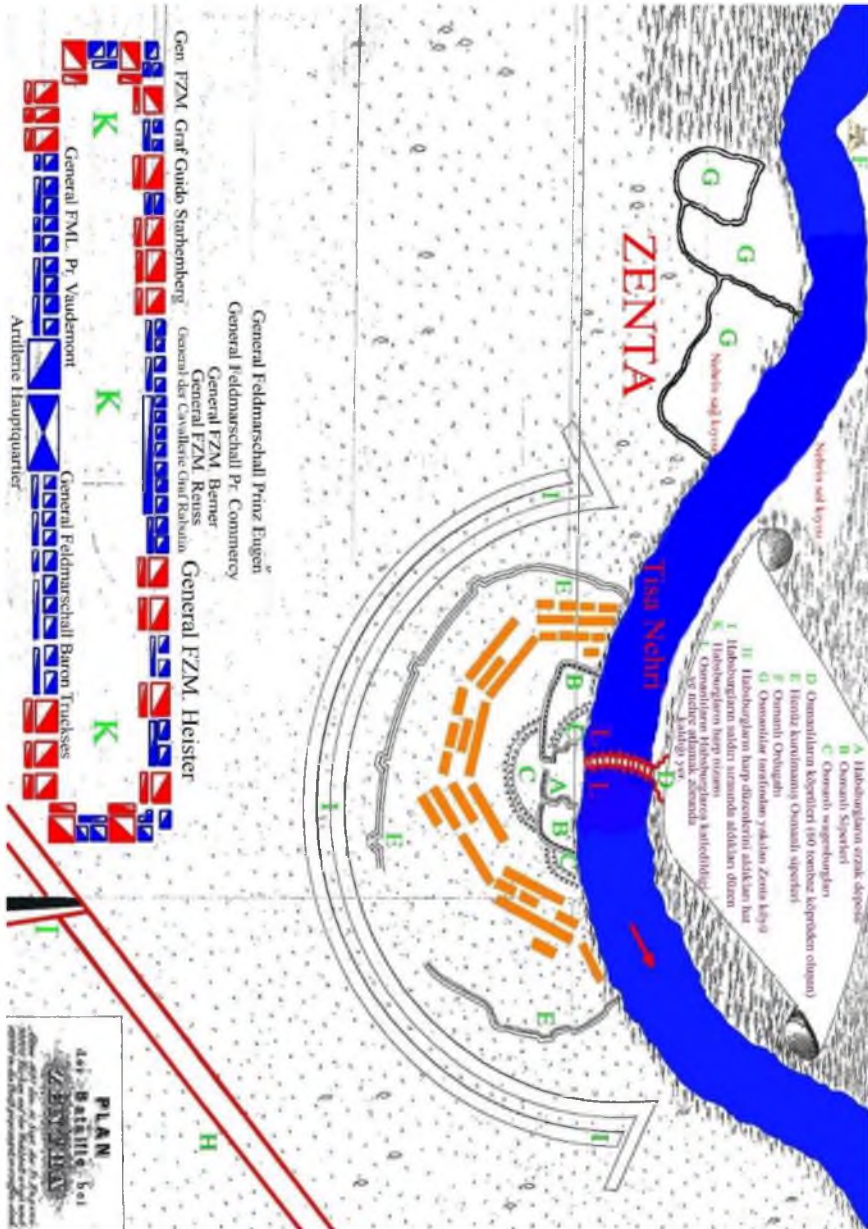
		50.000 Asker 60 Top	
Osmanlılar	Sadrazam Elmas Mehmed Paşa	60.000 Pi- yade 40.000 Sü- vari 100.000 Asker 200 Top	30.000 asker (Ölü/yaralı) 5000 at 6000 deve 145 Top

Resim-1. (Heeresgeschichtliches Museum; Inv. NI 2533). Habsburgların Zenta Muharebesi sırasında ele geçirdiği II. Mustafa'ya ait Mühr-i Hümayun²⁷⁸.

²⁷⁸ Mühr-i Hümayün'a ait görseller, yazarın Viyana Askeri Tarih Müzesi'ne 2013 yılında yaptığı ziyareti sırasında fotoğraflanmıştır.

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

Harita-1. Zenta Muharebesi (11 Eylül 1697)²⁷⁹ **Belge-1.** Prens Eugen'in, Macaristan'da İdaresi Altındaki İmparatorluk Ordusunun 10 Ağustos ile 5 Ekim Tarihleri Arasındaki Günlüğü (Tercüme)²⁸⁰

[fol. 1a]

10 Ağustos Habsburg ordusunun karargâhı Kobila'da bulunmaktaydı. Büyük Sultanın dün karargâhına intikal ettiğiyle ilgili haberler geldi.

12 Ağustos Petervaradin [garnizonu] [Habsburglar tarafından], 8 tabur ve 300 süvariyle tahkim edildi.

16 Ağustos Türklerin donanması Titel'de görüldü.

17 Ağustos General Auersperg 4 süvari alayı, 8 tabur ve 12 topu ile bataklık köprüsünün karşı yakasıyla Titel arasında konuşlandı.

19 Ağustos Türklerin Tuna Nehri'ni geçtiği ve Titel taraflarında büyük bir toz kütlesi fark edildiğine dair haberler geldi.

21 Ağustos Güvenilir haberlere göre Türkler, Paçova'da karargâhını kurmuşlar ve donanmalarındaki gemileri Titel'e doğru yüzdürmeye başlamışlardı.

22 Ağustos Habsburg ordusu yola koyulmuş ve Syrek'teki bataklık köprüsüne kadar yürümüştür. Gelen haberlere göre: Çokça yeniçeri [levendi] Belgrad'da gemilere bindirilmiştir.

23 Ağustos Habsburg ordusu, Becse'nin bir buçuk saat berisindeki bataklık köprüsü istikametinde yürüyüşe geçti. Habsburglara ait bir akın müfrezesi Betskerék²⁸¹ taraflarında bir düşman öncü birliğine rastladı. Lakin düşmanın geri kalanı hakkında herhangi bir ize rastlanmadı.

24 Ağustos Habsburg ordusu dinlenir. General Nehem'in Titel karargâhından bildirdiklerine göre, Osmanlı ordusu halen Panczova'da bulunmaktaydı ve Osmanlıların tüm hazırlıkları Titel'de [Tisa Nehri üzerinden] geçiş içindi.

25 Ağustos Habsburglar yeniden yola koyuldu ve Ziskauer bataklığı yakınlarında, Zenta yolunun yarısında konakladı. Prens Vaudémont dünden beri askerleriyle birlikte Zenta'da idi. Gelen haberlerin de doğruladığı üzere Türkler, Titel yakınlarında [nehirden geçiş için] bir köprü inşa etme arzusundalardı.

²⁷⁹ Armeth, Prinz Eugen von Savoyen, I, Wien 1858.

²⁸⁰ Orijinali için bkz. HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6; Ekler/Belge-2.

²⁸¹ Becskerék. Macaristan'da. Temeşvar'ın güney batısında bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 69.

26 Ağustos Habsburg ordusu Zenta'ya bir saat uzaklıkta bulunan yere gelmişti. General Nehem'in bildirdiklerine göre Türkler, 25'inde harekete geçmiş ve Tımış Nehri'ne doğru yürümüşlerdi.

27 Ağustos Habsburg ordusu konakladı. General Nehem'in bildirdiklerine göre Türkler Tımış Nehri'ni geçmiş, düşman ordugâhı Titel'den görünmüş; Türklerin donanma filosu ise Salankamen'e yaklaşmıştı.

28 Ağustos General Nehem'in bildirdiklerine göre Türkler bir önceki gün yürüyüşe geçmişti. Bugün sabah ise Kusin'in bu tarafında bulunan bataklıkta olmalıydı. Betskerek'te 4000 kişiden müteşekkil bir düşman süvari birliği görülmüştü. Ayrıca Tuna'da çok sayıda gemi Kobila [Kovil] istikametinde hareket ederken, Osmanlı filosu Tisa'dan yukarı doğru seyretmiştir. Bunun üzerine [Commercy'nin kontrolündeki] 7 süvari alayı, 30 topla Titel'e doğru harekete geçmiş, Prens [Eugen] ise birkaç saat sonra 15 taburuyla [onları] arkalarından takip etmişti.

[fol. 1b]

29 Ağustos Zikredilen 7 süvari alayı²⁸² ile Eugen'in kontrolündeki 15 tabur öğleden önce saat 10'da St. Thomas Köprüsü'nde bir araya gelmişlerdir. Söz konusu süvariler, Titel'e yürüyüşlerini sürdürmelilerdi. Fakat General Nehem'den, Türklerin geçen gün akşam sekizde Tisa Nehri'ni geçip üstün güçleri sayesinde Titel'i tahliye mecbur bıraktığına dair haberler gelmiştir. Bunun üzerine General Nehem'in Petervaradin'e çekilmesi; Arad'da bulunan General Rabutin'in ise Küçük Kanije'de bulunan ana orduya katılması gerektiğine dair emirler verildi.

30 Ağustos [Eugen'in kontrolündeki] 15 tabur piyadenin Becse'ye geri döndüğü sırada 7 süvari alayı St. Thomas Köprüsü'nde bulunmaktaydı. Bir esirin ifadelerine göre Büyük Sultan, Petervaradin üzerine yürüme niyetindeydi.

31 Ağustos 7 süvari alayı, Ziskauer bataklığına kadar yürümüşür. Düşmanın Petervaradin yönündeki niyetleri teyit edilmiş; General Rabutin ise bugün Küçük Kanije'ye gelmiştir.

1 Eylül Becse taraflarında 500 Türk görülmüştür. Bunun üzerine 7 süvari alayı ve 15 tabur geri çekilmiş, Zenta'da bulunan Rabutin'e ait birliklere yaklaşarak Habsburg ana ordusuyla bir araya gelmiştir.

2 Eylül Rabutin'e ait birliklerle bir araya geldikten sonra Habsburg ordusu Petervaradin istikametine yürümüş ve [yol üzerinde] bir iaşe karargâhı olan Becse'de konaklamıştır. Düşmanın Petervaradin'e yürüyüşü konusunda herhangi bir şüphe yoktur.

²⁸² Söz konusu birlikler, 28'ini 29'una bağlayan gecede St. Thomas'a intikal etmişlerdi.

3 Eylül Habsburg ordusu, düşman tarafından yakılmış ve yine öncüler tarafından söndürülerek üzerinden geçilecek olan St. Thomas Köprüsü'ne kadar yürümüştür.

4 Eylül Nehem'in Petervaradin'den bildirdiklerine göre Osmanlı filosu Kobila'daydı. Habsburg ordusu, 12 kol halinde, yine Osmanlılar tarafından yakılan ve derhal söndürülen Syrek'teki bataklık köprüsüne yürümüştür. Ordunun bir bölümü karşı tarafa geçmiştir.

5 Eylül Habsburg ordusu konaklamıştır. Düşman hala Kobila'daydı. Esirlerin ifadelerine göre Büyük Sultan, Petervaradin yakınlarında köprü kurmak istemiş, fakat söz konusu bölgeye yaklaşan Habsburgların korkusundan dolayı bu girişiminden vazgeçmiştir. Benzer bir köprü kurma girişimi Kobila'da da denenmiş, ancak çetin arazi şartları nedeniyle bu teşebbüsten de vazgeçilmiştir.

6 Eylül Habsburg ordusu, düşman ordugâhının önlerinden rahatsız edilmeksizin, Roma istihkâmı boyunca mükemmel bir düzen içinde hareket ederek Petervaradin'in bu tarafında bulunan [Tuna'nın sol kıyısındaki] bataklığa doğru yürümüştür.

7 Eylül Oldukça yorgun düşen Habsburg ordusu istirahat etmiştir. Petervaradin yakınlarında bulunan adaya kadar ilerleyen düşman kadırgalar geceleyin geri çekilmişlerdir. Düşman karargâhında yoğun bir toz [bulutu] fark edilmiştir.

[fol. 2a]

8 Eylül Gelen haberlere göre düşman, Habsburg ordusunun geldiği aynı yoldan Syrek'e doğru yürüyüşe geçmiştir. Donanmaları ise Tisa Nehri'nden yukarı doğru seyretmiştir. Gece gelen haberlere göre Osmanlılar, St. Thomas bataklığındalardı.

9 Eylül Habsburg ordusu Osmanlıları takip etmiştir. Habsburg piyadeleri Syrek'te, süvariler ise 100 tombaz köprüyle, köprüsü yakılan St. Thomas bataklığında konaklamışlardır. Habsurglar geceleyin bataklık üzerine iki köprü kurmuşlardır. Gelen habere göre düşman Zenta'daydı ve Segedin'e hareket etme düşüncesindeydi.

10 Eylül Habsburg ordusu, iâşe karargâhı Becse'ye hareket etmiştir. Gelen haberlere göre düşman hala Zenta'daydı ve burada Tisa Nehri üzerine köprü kurma işleriyle ilgilenmekteydi.

11 Eylül Habsburg ordusu gün doğumunda 12 kol halinde yola çıkmıştır. Öncüler düşmanla saat 9'da Zenta'da karşılaştıklarını ve burada düşman ateşini gördüklerini bildirmişlerdi. Bir [Osmanlı] paşa[sı] [Boşnak Cafer Paşa] yakalanmıştı ve söylediklerine göre Sultan Segedin'e yürüme planından vazgeçmiş, Zenta yakınlarında bir köprü kurdurmuştu. Köprüden

birkaç bin süvari dahi geçmişti. [Paşanın ifadelerine göre] bugün sabah topçular ve ordunun ağır yükleri köprüden geçirilmeye başlamıştı. Türk ordusu, 100 topla henüz bu tarafta [Tisa'nın sağ kıyısında] tahkim edilmiş bir ordugâhta bulunmaktaydı. Bölgede aynı zamanda bir köprü istihkâmı kurulmuştu. Bunun üzerine [Habsburg] ordu[su] yürüyüşe geçmiştir. Öncüler, süvarilerin Osmanlı karargâhından çıkmak istemediklerini; esirler ise Türk süvarilerin büyük bir bölümünün daha evvel köprüden geçtiklerini bildirmişlerdi. Habsburg ordusu, Zenta'ya 1 saat uzaklıkta bulunan yerde harp nizamı almış, ordunun sağ kanadı Tisa Nehri'ne, sol kanadı ise düz bir alana iki hat üzerinde konumlanmıştı. Tüm muharebe hattı ileri yürüdüğünde gecenin çökmesine üç buçuk saat kalmıştı. Osmanlılarca kurulan köprüde bir nizamsızlık fark edilmişti. Habsburglar, düşman karargâhına bir top atışı mesafesi kadar yaklaştıkları sırada top atışlarıyla karşılaşmıştır. Atışlara karşılık verilmiş ve Osmanlılara yarım top atışı mesafesi kadar daha yaklaşılmıştır. Habsburgların sol kanadı, Tisa Nehri'ne kadar uzanmıştır. Düşman süvarileri, Habsburgların sol kanadı ile Tisa Nehri arasındaki irtibatı koparmak için 50 adımlık bir alana mayınlar döşemiştir. Buraya [Habsburglarca] acilen birkaç top ikame edilmiş ve sol kanat düşman köprüsü istikametinde ilerlemiştir. [fol. 2b] Habsburgların kalan diğer birlikleri de düşman karargâhına her taraftan saldırmıştır. Habsburg piyadeleri, tüfek ateşleri ve misket atan topların atışları altında, tarifi imkânsız bir cesaretle düşmanın iki sıra halindeki istihkâmına ve bir wagenburgun üzerine tırmanmıştır. Süvariler ise siperlere kadar yürümüş, burada düşman ateşine başarıyla karşı koyarak Habsburg saldırısına ortak olmuşlardır. Nihayet yere inmişler ve kendilerine siperlerin içinden geçen bir yol açabilmişlerdir. Bu sırada Habsburgların sol kanadı Osmanlıların köprüyle olan bağlantısını koparmış ve ortalık adeta kan gölüne dönmüştür. Osmanlı piyadeleri [yeniçeriler] neredeyse tamamen katledilmiştir. Karşılıklı boğuşma neticesinde etrafa saçılan/dağılan birlikler, gece boyu küçük düşürülmüşlerdir. Habsburglar, geceyi Tisa Nehri'nin sağ kıyısında geçirmişlerdir. [Tisa Nehri'ndeki] köprü, Habsburglarca zapt edilmiş ve bir nöbetçi birlik nehrin karşı yakasına sevk edilmiştir.

12 Eylül Bugün düşmanın ne kadar muazzam bir kayıp verdiği rahatlıkla görülebiliyordu. Büyük Sultan tüm karargâhını bırakarak birkaç bin süvariyle Temeşvar'a firar etmiştir. Muazzam zafer ganimeti ise [muharebeyi] kazananların eline geçmiştir.

13 Eylül Hafif süvariler düşmanı takip etmek üzere arkadan gönderilmiş; takip sırasında pek çok ganimet ve esir ele geçirmişlerdir.

14 Eylül Habsburg ordusu Zenta ile Küçük Kanije arasında yer alan bir ordugâha çekilmiştir.

16 Eylül Ölü bedenlerden dolayı tombaz köprüler [Tisa Nehri'nden] yukarıya sevk edilmiştir.

28 Eylül Habsburg ordusu Sambatka istikametinde yürüyüşe geçmiştir.

29 Eylül Habsburg ordusu, Miluti istikametinde yürüyüşe geçmiştir.

30 Eylül Habsburg ordusu, Zoglodiza istikametinde yürüyüşe geçmiştir.

1 Ekim Habsburg ordusu Sentora istikametinde yürüyüşe geçmiştir. Gelen haberlere göre Büyük Sultan, 1000 Hayduk askerinin Sava Nehri'ni geçerek bazı yolları kesmesi sebebiyle Belgrad'dan uzaklaşmaya cesaret edememiştir.

2 Ekim Gelen haberlere göre Sultan nihayet Belgrad'ı terk etmiştir. Düşman donanması ise hâlâ Belgrad'dadır.

4 Ekim Habsburg ordusu kış ordugâhına çekilmiş ve Bosna seferi için karara varılmıştır.

[fol. 3a]

5 Ekim Prinz Eugen'in kumanda edeceği Bosna seferi hakkında gelen haberlere göre, 4000 süvari ve 2500 piyadeden müteşekkil müfrez bir birlik Brod²⁸³ istikametinde yola çıkmıştır.

11 Ekim Süvariler Sava Nehri'ni geçmişlerdir. Sağ istikamette Banja-Lucka, sol istikamette ise Bonesnick yönüne müfrez birlikler gönderilmiştir. Albay Kiba²⁸⁴, 300 süvari, 2000 milis ve yolların yapımı işleri için 400 istihkâmıyla birlikte daha evvel yola çıkarılmıştır.

12 Ekim Kalan birlikler [de] Sava Nehri'ni geçmişlerdir.

13 Ekim Birlikler Perhatonze'ye²⁸⁵ kadar yürümüşlerdir.

14 Ekim Birlikler Kotor'a²⁸⁶ kadar ilerlemişlerdir.

15 Ekim Birlikler Doboï Kalesi'ne²⁸⁷ kadar yürümüşlerdir.

16 Ekim Birliklerin istirahat günü. Doboï Kalesi teslim alınmıştır.

²⁸³ Brod. Bosna'da. Sava Nehri'nin sağ kıyısında bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 120.

²⁸⁴ Albay Kiba. Brod'da kumandan. Habsburgların Bosna harekâtındaki öncü kumandanları. Vranduk'taki Osmanlı birlikleriyle yapılan muharebede yer almış ve [galip gelmiştir].

²⁸⁵ Alm. Peratovce (Peratovacz). Bosna Eyaleti'nde, Brod'un güney doğusunda yer alan ve Bosna suyu üzerinde bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 643.

²⁸⁶ Alm. Kotorsko. Brod'un güney doğusunda, Doboï'un kuzeyinde bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 447.

²⁸⁷ Brod'un güney doğusunda yer alan kale. Wrede, a.g.e., s. 227.

17 Ekim Birlikler Maglai'a kadar yürümüş ve Maglai Kalesi'ni teslim almışlardır. Gelen haberlere göre Kiaja [Kethüda Ahmed Ağa olmalı], birliklerini Orohowiza'da²⁸⁸ toplamıştır.

18 Ekim Birlikler sükûnetle ele geçirdikleri Schebze'ye kadar yürümüşlerdir. Albay Kiba, 200 düşman süvarisinin kaçtığını bildirmiştir.

19 Ekim Düşman Orohowiza'dan ayrılmıştır. Albay Kiba, Vranduk'daki kaleyi ele geçirmiştir. Birlikler, Orohowiza vadisine kadar ilerlemişlerdir.

20 Ekim Birlikler meşakkatli ve dar geçitlerden yürüyerek Bontza istikametine yönelmişlerdir. Topçular ve birliklerin yükleri mecburen geride/Orohowiza vadisinde bırakılmıştır.

21 Ekim Birlikler, [Saraybosna yakınlarındaki] Doboï'a kadar yürümüşlerdir.

22 Ekim Birlikler Wissoga²⁸⁹ kasabasının bir saat gerisinde konaklamışlardır.

23 Ekim Birlikler sakinleri tarafından terk edilen Saraybosna şehrine gelmişlerdir. Şehir yağmalanmış ve yakılmıştır.

24 Ekim Birliklerin istirahat günü.

25 Ekim Birlikler Wissoga'ya gitmek üzere geri dönüş yürüyüşüne başlamışlardır.

26 Ekim Birlikler Gakna'ya gitmek üzere geri dönüş yürüyüşüne başlamışlardır. Söz konusu bölgede her şey yakılıp yıkılmıştır.

27 Ekim Birlikler Pzeniza'ya gitmek üzere geri dönüş yürüyüşüne başlamışlardır.

28 Ekim Birlikler Orohowiza vadisine gitmek üzere geri dönüş yürüyüşüne başlamışlardır.

29 Ekim Birlikler Schebze'ye gitmek üzere geri dönüş yürüyüşüne başlamışlardır. Vranduk Kalesi yıkılmıştır.

30 Ekim Habsburgların istirahat günü. Bir düşman birliği görülmüştür.

[fol. 3b]

31 Ekim Birlikler Maglai istikametinde yürüyüşe geçmişlerdir.

1 Kasım Birlikler konaklamışlardır. Prens Eugen, 1000 piyade ve 600 süvari askeriyle Tscheme Kalesi'ne yürümüştür. Topçular Doboï'dan söz konusu bölgeye varmış ve burada kale ansızın topa tutulmuştur.

²⁸⁸ Alm. Orahovicza (Oravicza). Bosna Eyaleti'nde, Žepče ile Vranduk arasındaki yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 618.

²⁸⁹ Alm. Visokko. Saraybosna'nın kuzey batısında bulunan yerleşim yeri. Wrede, a.g.e., s. 935.

Karagöz, H. (2020). Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı, Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri. ANKARAD, 1(2). s. 503-575.

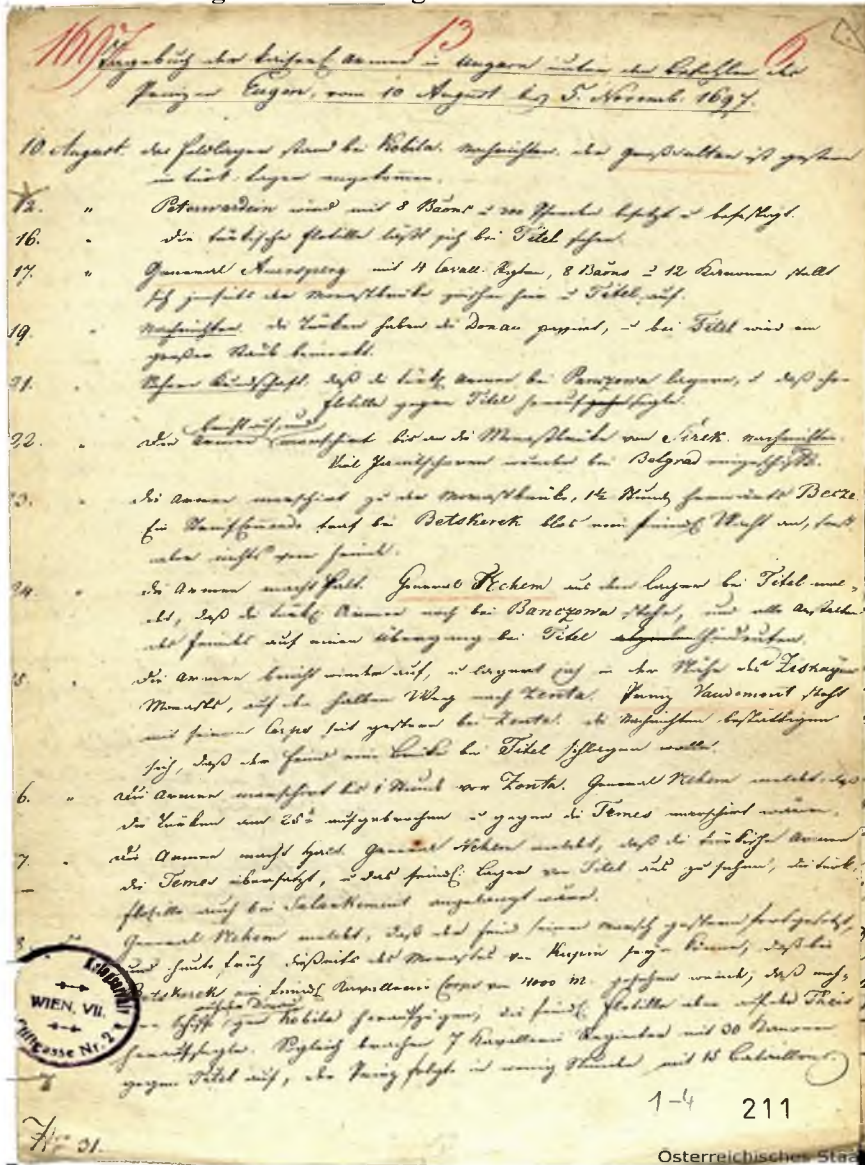
2 Kasım Top ateşine devam edilmiş lakin kale teslim olmamıştır.

3 Kasım Kuşatma kaldırılmış, yürüyüş bir saate kadar tüm birliklerin biraraya geleceği Doboï üzerinden sürdürülmüştür.

4 Kasım Birlikler Berhatonze'ye yürümüşlerdir.

5 Kasım Birlikler Sava Nehri üzerinden Brod'a geri dönmüş, ardından kışlık ordugâhlarına geri çekilmişlerdir.

Belge-2. Kısa Günlüğün Almanca Nüshası²⁹⁰

²⁹⁰ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-6.

8 Septemb. aus Wien das sind die 12 Rthl. an die Kaiserliche
 Kasse, gegen die Reichs-Kasse, und die Kaiserliche
 Kasse die Theil findt. aus Wien die Reichs-Kasse
 sind Hof bei Tomase Anwalt.

9. aus Wien das sind die 12 Rthl. an die Kaiserliche
 Kasse, gegen die Reichs-Kasse, und die Kaiserliche
 Kasse die Theil findt. aus Wien die Reichs-Kasse
 sind Hof bei Tomase Anwalt.

10. aus Wien das sind die 12 Rthl. an die Kaiserliche
 Kasse, gegen die Reichs-Kasse, und die Kaiserliche
 Kasse die Theil findt. aus Wien die Reichs-Kasse
 sind Hof bei Tomase Anwalt.

11. aus Wien das sind die 12 Rthl. an die Kaiserliche
 Kasse, gegen die Reichs-Kasse, und die Kaiserliche
 Kasse die Theil findt. aus Wien die Reichs-Kasse
 sind Hof bei Tomase Anwalt.

Österreichisches Staats

wisend den beyen Ysil den ammen ...
 12. Jber. ...
 13. ...
 14. ...
 16. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 1. October. ...
 2. ...
 4. ...

2.
 5. October. Marchirid hat zu dem Expedition, welche der Prinz Eugen selbst
 kommandirte, befohlen Detachement von 4000 Mann und 20000 Mann
 zu Fuß mit Proviant ab.
 11. Das Cavallerie Regiment der Kaiserlichen gegen Ragualaska, 20
 hundert gegen Boneas mit einem Detachement der Infanterie, das
 ebenfalls über 300 Mann, 2000 Mann und 2000 Mann
 gegen den Ortung der Ortschaften und vorwärts zu gehen.
 12. Das übrige Heer der Kaiserlichen zu dem Ort.
 13. Das Corps marschirte bei Orsova.
 14. " " " " " " " "
 15. " " " " " " " "
 16. Aufbruch der Infanterie nach Doboj.
 17. Das Corps marschirte nach Orsova, und lagerte sich in der Nähe
 der Stadt Orsova bei Orsova.
 18. Das Corps marschirte bei Schekler, und lagerte sich in der Nähe
 der Stadt Rika und lagerte sich in der Nähe der Stadt Orsova.
 19. Das Corps marschirte nach Orsova, und lagerte sich in der Nähe
 der Stadt Orsova. Das Corps marschirte bei Orsova
 und lagerte sich.
 20. Das Corps marschirte nach Orsova, und lagerte sich in der Nähe
 der Stadt Orsova.
 21. Das Corps marschirte bei Doboj.
 22. Das Corps lagerte sich in der Nähe der Stadt Orsova.
 23. Das Corps lagerte sich in der Nähe der Stadt Orsova, und lagerte sich
 in der Nähe der Stadt Orsova.
 24. Aufbruch.
 25. Das Corps marschirte nach Orsova und lagerte sich in der Nähe
 der Stadt Orsova.
 26. " " " " " " " "
 27. " " " " " " " "
 28. " " " " " " " "
 29. " " " " " " " "
 30. Aufbruch. Ein Heer von 10000 Mann lagerte sich in der Nähe
 der Stadt Orsova.

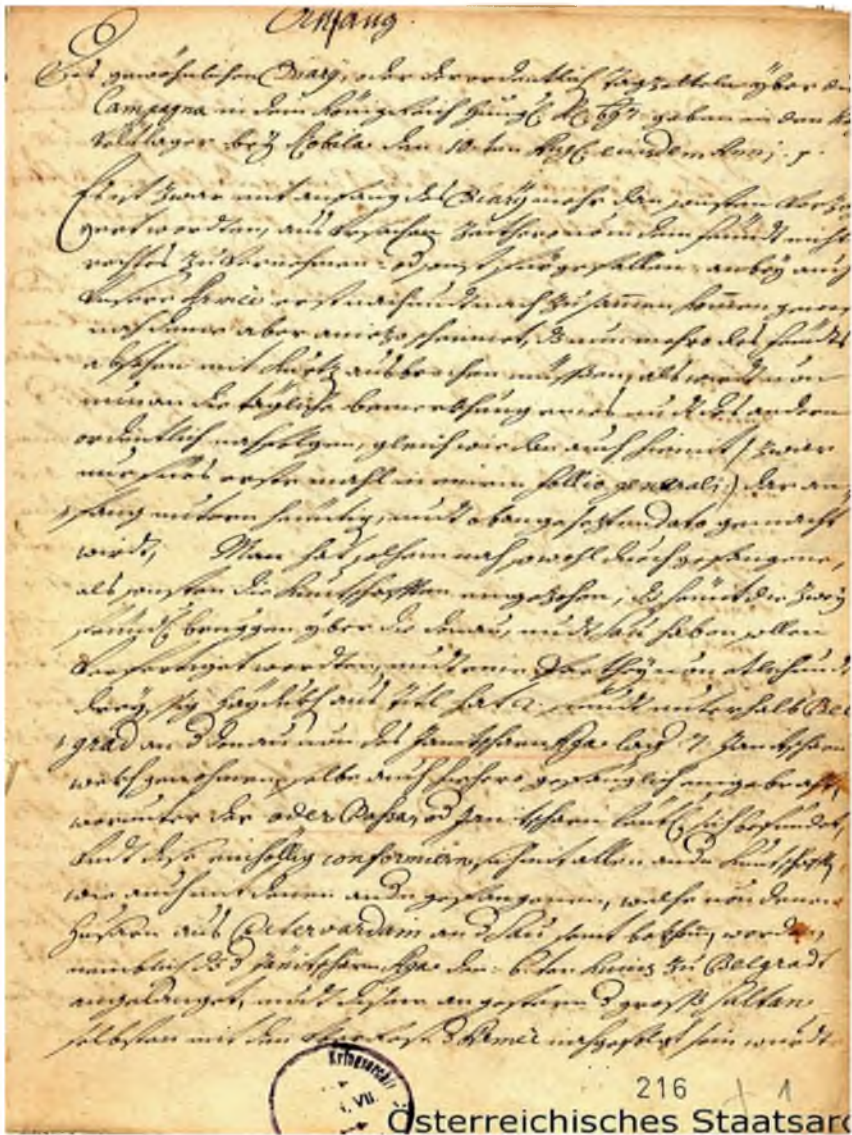
213

573

31. Oktober. Das Corps marschirte nach Stakloj.
1. November. Das Corps bliebt Stakloj. Die Feindt ziff mit 1000. M. ziff
mit den Habsburgen die Stakloj verlassen. Die Artillerie lagerte
sich an Doboy an, die Feindt ziff nach Stakloj.
2. " " Das Corps ziff nach Stakloj, aber die Feindt will sich
nicht bewegen.
3. " " Die Belagerung wird durch die Feindt
durch die Doboy fortgesetzt, die Feindt ziff
nach Stakloj.
4. " " Das Corps marschirte nach Bechateritz.
5. " " Das Corps ziff nach Stakloj, die Feindt ziff
nach Stakloj.
Stakloj

Belge-3. Mufassal Günlüğün İlk Sayfası²⁹¹

²⁹¹ HHStA/Kriegsarchiv/Türkenkrieg 1697/Alte Feldakten, XIII-7, fol. 1.